

BATXILLERAT

ACCÉS

1

Valencià

Llengua i literatura

bromera

PRESENTACIÓ

Accés és el nou projecte de Bromera per al Batxillerat. Arreplega els objectius i les orientacions de l'**ordenament educatiu actual** i incorpora les tendències educatives més avançades. Al mateix temps, gràcies a l'experiència de l'equip editorial i l'**assessorament de professorat en actiu**, **Accés** és un llibre respectuós amb les estratègies pedagògiques que millor funcionen i, així, es reconeix hereu de la llarga tradició de pedagogia activa que subratlla el protagonisme de l'alumnat i la seua capacitat d'elaborar i **construir el coneixement**.

Per això, **Accés** és **un projecte pensat des de les aules per a les aules**. Parteix de la realitat pròxima a l'alumnat, en clau inequívocament valenciana, introdueix els sabers bàsics i les activitats de manera gradual i té molt present l'horitzó de les proves d'accés a la universitat. **Accés** és **un llibre pràctic i complet**, que fomenta un enfocament comunicatiu en la formació lingüística de l'alumnat i que consolida la seua formació literària i cultural. De manera senzilla i entenedora, però al mateix temps rigorosa i detallada, **Accés** trasllada al Batxillerat el coneixement generat en l'àmbit de les ciències humanes i socials, i afavoreix l'adquisició de tècniques d'estudi i de treball que prepararan el posterior

desenvolupament acadèmic de l'alumnat. En definitiva, com suggereix el títol, **Accés** és una eina excel·lent per a **superar les PAU** i encarar amb maduresa i bones perspectives la vida laboral i universitària.

En **Accés** hi ha una **gran diversitat de textos**, representatius des del punt de vista de les tipologies textuais i els gèneres discursius, útils per al comentari i l'anàlisi, i també per a la consolidació dels hàbits de lectura i escriptura. Es tracta d'un llibre obert a les innovacions tecnològiques, els formats de comunicació audiovisual i les xarxes socials. A més a més, és un llibre radicalment actual, sensible als **grans debats del nostre temps**, com es veu en la gran quantitat de textos d'autoria femenina, la reflexió sobre les actituds lingüístiques, l'estímul de les vocacions científiques, el valor de la solidaritat i la cooperació i la resposta a l'emergència climàtica per mitjà dels objectius de desenvolupament sostenible. Per totes aquestes raons, a més de ser un llibre pràctic, **Accés** és un llibre reflexiu, que contribueix a la formació de la personalitat i al **desenvolupament de l'esperit crític**, necessaris per a fer el pas a l'edat adulta, bé en l'àmbit professional o en l'universitari.

CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALS D'ACCÉS 1

- Estructura clara i repetida en totes les seqüències didàctiques (Text i discurs, Gramàtica i Literatura).
- Enfocament pràctic i comunicatiu, que combina exposicions teòriques clares (amb bona cosa d'exemples i definicions precises) i activitats concretes ben pautaades.
- Assumpció de la realitat valenciana (cultural, lingüística, social, etc.) com a punt de partida.
- Èmfasi en l'anàlisi i la producció de textos.
- Senzillesa i rigor en el tractament dels continguts gramaticals i sociolingüístics, sempre amb un gran respecte per la diversitat cultural i amb la voluntat d'afavorir actituds lingüístiques constructives.
- Comentaris de text guiats en totes les seqüències didàctiques, amb activitats concretes que avancen els models d'examen de les PAU.
- Gran diversitat de textos (tipologies textuais i gèneres discursius).
- Atenció especial a l'autoria femenina en l'actualitat i en la tradició literària.
- Interés pels grans temes del nostre temps, especialment aquells més pròxims a la sensibilitat de l'alumnat (feminisme, pacifisme, ODS, vocacions científiques, etc.).
- Estudi sistemàtic de la literatura, amb contextualitzacions històriques, relacions amb altres tradicions, eixos cronològics i una tria de textos representativa i accessible.
- Representació d'obres literàries de tot l'àmbit lingüístic i de tots els gèneres literaris (poesia, narrativa, teatre i assaig).
- Atenció especial a la lectura en veu alta, l'argumentació i el debat i la comunicació en xarxes socials.

ESTRUCTURA DE LES SEQÜÈNCIES DIDÀCTIQUES

«Text i discurs»: treball
pautat del comentari
de text i les tipologies
textuals.

Los Originales

TEXTOS DISCURSOS

COMENTARIO DE TEXTO (TEORÍA)

María de la Serna es una novelista, pero también es profesora de Filología en la Universidad de Sevilla y de la de Murcia. Ha sido novelista y ha escrito cuentos, pero también ha escrito teatro y guiones de cine. En este artículo nos habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto que el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto, el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto, el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto, el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto, el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

En este texto, el profesor Iñaki Lertxundi nos ha pasado, que nosotros lo hemos traducido al castellano, se habla de la novela *El mundo de los muertos* de Valera de los Ríos, una novela que trata de la memoria y la identidad.

[illegible][illegible][illegible]

El roman d'unas 60 pàgines podria ser el següent:

El rei Jaume I l'emperador del patinatge de la Vallidurga i va decidir fundar hi un momentari cianurós com que dependia de l'Antic Còpus. El seu momentari de l'Antic Mòdul de la Vallidurga va aconseguir molta influència i, aproximadament, va contribuir a l'estabilitat de la zona, on el rei permeté a la població dels muntanyes de la zona vèllegi i continués.

COMPREENSIÓ

1. El qual sapiga sobre aquesta història? Com ho sap?
2. El narrador és un personatge de la història o és una veu externa?
3. Els quals persona i en quin temps està escrit el fragment? Justifica-ho amb un exemple en cada cas.
4. Els quals escriptors es diu que el monarca s'empara del paisatge de la Vallidurga?
5. Quin és l'origen, segons el text, del topònim Vallidurga?

Com s'anomena els noms dels personatges valencians?

9

«Gramàtica»:

continguts gramaticals i sociolingüístics tractats amb senzillesa i rigor.

LITERATURA

Els originals

1

alla territori d'Aleixandre que hi havia al sud dels seus dominis, cosa que permet l'establiment territorial d'aquells llenguatges romànics com ara el gal·lès, l'asturià i el català.

A poc a poc, la Corona d'Aragó es va convertir en una de les potències econòmiques i polítiques del Mediterrani i va incorporar als seus dominis les illes de Sardenya i Sicília, a més de

«Literatura»: obres de tot l'àmbit lingüístic i de tots els gèneres, i contextualització històrica i literària.

[illegible]

- El **Llibre dels Furs** és l'ordenament jurídic del Regne de València, que va estar vigent fins als Decrets de Nova Planta el 1707.
- El **Llibre del Consolat de Mar** era un text legal que regulava el comerç pel Mediterrani, que era una de les principals activitats econòmiques de la Corona d'Aragó.

Aquests llibres, sobretot els de caràcter legal, demostren que a la Corona d'Aragó hi havia la voluntat de crear un model de **Regne consensat** per a tota ella (territori) que la integraven. Sobretot a partir del regnat de Pere el Cerimoniós, aquest model es va consolidar gràcies a l'activitat de la **Canancelaria Reial**, una institució dedicada a la redacció dels textos administratius de la Corona d'Aragó.

Libre dels Furs
de València de 1309.

25

1

Els orígens

LITERATURA

1. Defineix el concepte d'*el·lit mètrica*. Indica en quins dels quatre versos és dibuït.
2. Quina llegenda explica el nostre treballador d'ant i d'ant? Quin vers de Quins Bengas es va parlar després? Com s'anomena el primer producte? I el segon?
3. Quin vers de Quins Bengas va substituir l'antà? Per què? Fins a quin moment es va parlar amb el treballador viciós?
4. Què vol dir que els Bengas de remissió? Quines són les hauries romàntiques de la península Ibèrica?
5. Per què quina geografia es va produir l'epicuri de la Corona d'Aragó i en quin producte?
6. Explica per què és la hauria la voluntat de crear un model de Bengas com el de la Corona d'Aragó. Quins trets ho demostren? Digues el nom de l'encàrrec i explica amb les seves pròpies paraules en què consistien.
7. Torna a llegir el fragment de *Balada de la frontera i relacions* i amb el context històric que acabes d'estudiar.
8. Elabora un mapa conceptual sobre els cròniques. Hi hauria d'incloure la cronologia, l'autoria, la temàtica principal i els elements comuns als quatre llibres.

4. **El vi i l'engany apertat de la Clotilde de Bernat Desclat.** Relaciona l'aparició de la Corona d'Aragó i el Maresme amb la internacional política de les cròniques.

Pensa que no hi ha cap gairega ni cap altra motiu que gosse arribar per la mar i no el més el gaitge del vi d'Aragó. Ho sabem nos gaires ni anemals, sí que es coneix que cap gaire que arribar la mar i no porta un gaire amb el anemal del vi d'Aragó en la con per a mostrar el seu gaitge.

10. **Establiment el capítol 12 de la Crònica de Ramon Muntaner i respon les preguntes següents:**
 - a) Quin és el títol del capítol?
 - b) Feu un resum d'uns 10 línies en què sintetitzes els fets que narra Ramon Muntaner.
 - c) Com justificava Muntaner que els fets que conta són veritat? Demostres-hi amb una citació directa del fragment.
 - d) De què no va parlar Muntaner? Què era l'opinió de Muntaner? Per què sap que van quedar després per la història?
 - e) En el text hi ha una referència a: «Ja us parlareu que significat».
 - f) Busca en el text el sinònim de les paraules següents: esparvillar, tòrcia, còrrer, avers, còrra.
 - g) Quina tipologia textual domina en el text? Busca la resposta i subratlla alguna frase meua que ho demostri. Quins altres tipologies hi trobes? Subratlla una frase meua en el text amb un color diferent.
 - h) Asserimeu en el text: Quins són les aproximacions al fet que hi trobes. Quina es repeteix més vegades? Quantes?
 - i) Què és el intertext en aquest text? Copia tres frases verbals en primera persona que t'interessa.
 - j) Subratlla el text del fragment que correspon a aquest exemple de la variació gràfica de la Crònica: «O l'escritura hauria una forma que es troba i en la qual hi troba nos Maresme, per ço que ella tanta orador de maresme».
 - k) Busca a quina classe de variació lingüística correspon l'exemple anterior.

Domènec Muntaner

28

[illegible]

Còdex dels Furs
de València de 1329.

25

«Autoavaluació»:
pràctiques per a
comprovar el grau
d'assoliment de
les competències
específiques.

QUADRE DE CONTINGUTS I SABERS BÀSICS

		Text i discurs	Gramàtica	Literatura	Autoavaluació
1 pàg. 7	Els orígens	Comentari de text: teoria • <i>Balada de la frontera</i>, Ivan Carbonell Iglesias • Coherència (I): el resum • Text i context: les tipologies textuals Comentari de text: pràctica • <i>El Baró de Foc</i>, Isabel Canet Ferrer Sociolingüística • La variació lingüística	Sintaxi • Les categories i les funcions Morfologia • Els accidents gramaticals Semàntica • Els camps semàntics Fonètica i ortografia • Els fonemes i les lletres	Context històric • L'edat mitjana Context literari • Les cròniques Textos literaris • Ramon Muntaner	<i>Matèria de Bretanya</i> , Carmelina Sánchez-Cutillas
2 pàg. 31	Paraules enamorades	Comentari de text: teoria • «Les trobairitz», <i>Sàpiens</i> • Coherència (II): el tema • Text i context: els àmbits d'ús Comentari de text: pràctica • <i>Diccionari per a ociosos</i>, Joan Fuster Sociolingüística • Els registres	Sintaxi • El subjecte (I) Morfologia • La flexió nominal (I) Semàntica • La polisèmia i l'homonímia Fonètica i ortografia • La síl·laba	Context històric • La cultura medieval Context literari • La poesia medieval Textos literaris • Beatriu de Dia, Ramon Llull i Jordi de Sant Jordi	<i>La taxidermista d'emocions</i> , Mariló Álvarez Sanchis
3 pàg. 55	Tots els accents	Comentari de text: teoria • <i>Pep Gimeno 'Botifarra'. El cant de la terra</i>, Joan Olivares • Coherència (III): l'estructura • Text i context: els gèneres Comentari de text: pràctica • «Entrevista a Samantha», <i>Enderrock</i> Sociolingüística • Els dialectes	Sintaxi • El subjecte (II) Morfologia • La flexió nominal (II) Semàntica • La sinonímia i l'antonímia Fonètica i ortografia • L'accentuació	Context històric • El segle XIV Context literari • La literatura del segle XIV Textos literaris • Francesc Eiximenis i Bernat Metge	«Entrevista a Panxo», Àrtic
4 pàg. 79	Tirant de veu	Comentari de text: teoria • <i>Una tempesta</i>, Imma Monsó • Adequació (I): la polifonia • Text i context: la narració Comentari de text: pràctica • <i>El meu nom no és Irina</i>, Xavier Aliaga Sociolingüística • El valencià i el tortosí	Sintaxi • El predicat Morfologia • Els temps verbals Semàntica • La derivació Fonètica i ortografia • L'accent diacrític i la dièresi	Context històric • El segle XV Context literari • La narrativa del Segle d'Or Textos literaris • Joanot Martorell i <i>Curial i Güelfa</i>	<i>Les cendres del cavaller</i> , Silvestre Vilaplana
5 pàg. 103	Arguments de futur	Comentari de text: teoria • <i>Fora de classe</i>, Marina Garcés • Adequació (II): la modalització • Text i context: l'argumentació Comentari de text: pràctica • <i>(Tot) el que encara no saps sobre les marques</i>, Pilar Alfonso Escuder Sociolingüística • El nord-occidental, el central i el septentrional	Sintaxi • El predicat verbal Morfologia • El present regular Semàntica • La composició Fonètica i ortografia • Les paraules compostes	Context històric • L'esplendor del Regne de València Context literari • La poesia del Segle d'Or Textos literaris • Ausiàs March i Jaume Roig	<i>Educar, per a què?</i> , Joan Buades

		Text i discurs	Gramàtica	Literatura	Autoavaluació
6 pàg. 127	Una mirada atenta	Comentari de text: teoria • <i>La sega</i>, Martí Domínguez • Adequació (III): les finalitats comunicatives • Text i context: la descripció Comentari de text: pràctica • <i>La meitat de l'ànima</i>, Carme Riera Sociolingüística • Els dialectes insulars	Sintaxi • El predicat nominal Morfologia • El present irregular i l'imperatiu Semàntica • La formació de paraules Fonètica i ortografia • Les vocals en contacte	Context històric • A les portes del Renaixement Context literari • Joan Roís de Corella, Isabel de Villena i el <i>Misteri d'Elx</i> Textos literaris • Isabel de Villena	<i>Isabel escrigué lo llibre</i> , Rosa Sanchis i Caudet
7 pàg. 151	El perquè de les coses	Comentari de text: teoria • «Illes de calor i nits tòrrides», Javier Martín-Vide, <i>Mètode</i> • Cohesió (I): l'anàfora i la dixi • Text i context: l'exposició Comentari de text: pràctica • <i>La doctrina del xoc</i>, Naomi Klein Sociolingüística • Les llengües d'Europa	Sintaxi • L'agent i el pacient Morfologia • El passat Semàntica • L'evolució de les llengües Fonètica i ortografia • Les oclusives i les nasals	Context històric • El segle XVI Context literari • La literatura del Renaixement Textos literaris • Pere Serafí, Joan Ferrandis d'Herèdia i Joan Timoneda	«Per què veiem blava la mar?», Inmaculada Pascual, <i>Mètode</i>
8 pàg. 175	Al nostre gust	Comentari de text: teoria • «Nyoquis de creïlles i formatge Idiazabal», <i>Cuina</i> • Cohesió (II): els connectors • Text i context: les instruccions Comentari de text: pràctica • «La serra del Montsià», Sílvia Barbis, <i>Descobrir</i> Sociolingüística • La gestió del plurilingüisme	Sintaxi • El tema i el rema Morfologia • El futur i les formes no personals Semàntica • El valencià de sempre Fonètica i ortografia • Les esses, les eles i la hac	Context històric • Els segles XVII i XVIII Context literari • La literatura barroca i neoclàssica Textos literaris • Pere Joan Porcar, Baró de Maldà i Francesc Fontanella	«Recomanacions per a la visita a les Illes Columbretes», Generalitat Valenciana
9 pàg. 199	El valor de l'experiència	Comentari de text: teoria • <i>Una biblioteca en el desert</i>, Joan Francesc Mira • Cohesió (III): l'estil cohesionat i l'estil segmentat • Text i context: la diversitat textual Comentari de text: pràctica • <i>L'evolució, de Darwin al genoma</i>, Fernando González-Candelas Sociolingüística • Les actituds lingüístiques	Sintaxi • L'oració composta Morfologia • Els verbs: flexió i ortografia Semàntica • Les unitats fraseològiques Fonètica i ortografia • Les fricatives i les africades	Context històric • El segle XIX Context literari • La Renaixença i el realisme Textos literaris • Teodor Llorente i Narcís Oller	«Un camí llarg», Marta Cañas, <i>Metges Sense Fronteres</i>

Unitat 1

TEXT I DISCURS

- ❶ **Comentari de text (teoria)**
Balada de la frontera
Coherència (I): el resum
Les tipologies textuais
- ❷ **Comentari de text (pràctica)**
El Baró de Foc
- ❸ **Sociolingüística**
La variació lingüística

GRAMÀTICA

- ❶ **Sintaxi**
Les categories i les funcions
- ❷ **Morfologia**
Els accidents gramaticals
- ❸ **Semàntica**
Els camps semàntics
- ❹ **Fonètica i ortografia**
Els fonemes i les lletres

LITERATURA

- ❶ **Context històric**
L'edat mitjana
- ❷ **Context literari**
Les cròniques
- ❸ **Textos literaris**
Ramon Muntaner

Els orígens

1 COMENTARI DE TEXT (TEORIA)

Balada de la frontera és una novel·la que conjuga la fantasia (a l'estil de *Joc de trons* de George R. R. Martin o de les novel·les de John R. R. Tolkien) amb la història de la Corona d'Aragó. Va obtenir el Premi Enric Valor de Novel·la de la Diputació d'Alacant l'any 2020.

Accedeix a la fitxa de l'obra.

La fundació

Es conta que el rei Jaume II havia contemplat aquell paisatge que s'estenia al seu davant des d'un turó de la vall que els àrabs anomenaven d'Alfàndec, conquistada i repoblada en temps de Jaume I i tornada a pacificar després que s'alçara en armes durant la revolta d'Al-Azraq. El riu Vaca banyava un paisatge que s'estenia des de la serra de les Agulles i Bairén fins als ullals que apareixien vora Gebalcobra. Des del turó, el rei havia vist, amb ulls encisats, un territori d'alqueries separades pel riu i un senyor de pedra obrat de morter que les governava totes: el poderós castell de Marinyén. Es conta que la mirada del monarca s'havia quedat prenyada d'aquella bellesa per a sempre. Al darrere del rei, l'abat de Santes Creus o el bisbe de Tarragona –segons qui contara la història– havia mussitat al monarca:

–Mireu quina vall més digna per a un cenobi, senyor.

–Certament és una vall digna.

El rei havia decidit que en aquelles terres de la vall d'Alfàndec i Marinyén es fundaria un cenobi de monjos cistercencs lligat al monestir de Santes Creus, després d'haver hagut de descartar que el monestir es construïra a Múrcia. Dit i fet, fins aquelles terres fèrtils del migdia del Regne de València havien baixat tretze monjos blancs fundadors. En poc de temps i amb contínues donacions del rei, havia florit un cenobi cada vegada més gran i poderós, que estava destinat a convertir-se en un dels monestirs més nobles de la Corona d'Aragó.

Aquell any del Senyor de 1303, el monestir de Santa Maria de la Valldigna estenia ja els seus tentacles sagrats des de les alqueries de Simat i Benifairó fins a les portes del lloc de Barx; des dels camins de la Xara i d'Alfulell fins a la Taverna i l'Ombria. El rei Jaume II no podia estar més content amb la marxa del santuari. La vall estava pacificada i el rei conquistador, en un gest magnànim, havia donat cartes als àrabs perquè foren respectats amb tota la cura la seua llei i el seu culte. La pau i la mà de Déu havien calmat la vall i tot era oli en un cresol. O almenys això semblava.

IVAN CARBONELL IGLESIAS. *Balada de la frontera*. Bromera, 2020 (adaptació)

LECTURA EN VEU ALTA

Tècniques per a millorar la lectura en veu alta.

La lectura en veu alta és la reproducció oral d'un escrit. Es pot fer davant d'una audiència, en directe (com ara en el teatre), o es pot registrar per a ser escoltada en diferit (com ara un audiollibre). És una activitat complexa, perquè qui llig en veu alta és emissor i receptor alhora. A més a més, hi intervenen els diferents elements de l'oralitat, alguns dels quals reproduïen l'escriptura:

- Els **fonemes**, que reproduïm per mitjà de les lletres.
- Les **síl·labes tòniques**, que marquem amb la presència o l'absència dels signes d'accentuació.
- Les **pauses**, que assenyalen amb els signes de puntuació.
- L'**entonació**, que indiquem amb els signes d'exclamació i d'interrogació.

La propietat del discurs que regula la pronunciació correcta d'aquests elements s'anomena **prosòdia**.

Hi ha aspectes que no es veuen reflectits en l'escriptura tan clarament, de manera que hem d'interpretar-los d'acord amb el tipus de text i els efectes que volem aconseguir en l'audiència:

- L'**entonació**, que és la modulació dels tons de la veu (agut o greu).
- La **intensitat**, que és la modulació del volum de la veu (alt o baix).
- El **ritme**, que és la velocitat de lectura (ràpida o lenta).

1. Llig en veu alta el text «La fundació» i, a continuació, explica per escrit quina classe d'entonació, intensitat i ritme has triat en cada moment de la lectura.

2. Què significa la paraula *mussitar* que utilitza el narrador? Quina instrucció dona per a la lectura en veu alta?

Accedeix al DNV.

COHERÈNCIA (I): EL RESUM

La cohesió, la coherència i l'adequació són les tres principals **propietats** de qualsevol text, escrit o oral. La **coherència** és la propietat textual que fa referència al significat del text tenint en compte:

- La tria del tema.
- La selecció de la informació que proporcionarem.
- L'organització de la informació per a introduir el tema i les idees secundàries.

Estudiarem totes les propietats textuales al llarg del curs a partir de diferents tècniques de treball, com ara el **resum**. Resumir implica saber **identificar la idea principal** que transmet un text, com també les idees secundàries que hi apareixen. Primer cal llegir el text i entendre'l bé; en acabant, cal redactar un text nou a partir de l'anterior. Amb paraules diferents, s'ha d'expressar la mateixa idea principal i, en funció de la llargària del resum, una o més idees secundàries. Dir la mateixa cosa amb paraules distintes és una tècnica que s'anomena **paràfrasi**.

Els passos que hem de seguir per a fer un resum són els següents:

- Comencem amb una **lectura global** del text, per a identificar el tema. No ens hem de parar en paraules ni en detalls que no sabem interpretar si no ens impedeixen comprendre l'escrit en general (per exemple, encara que no estigues segur del significat de *cenobi*, pots intuir que es tracta d'un *monestir*).
- A continuació hem d'extraure les idees més rellevants del text. Per a fer-ho, convé fer **una segona lectura** paràgraf per paràgraf, perquè cada paràgraf o grup de paràgrafs desenvolupa una idea independent. Podem anotar en forma d'esbrossany un esquema amb les idees principals i les idees secundàries. Les redactarem amb les nostres pròpies paraules, sense copiar res. També és el moment de buscar en el diccionari les paraules que no sabem i d'aclarir la resta d'aspectes que no havíem sabut interpretar en la primera lectura.
- Finalment, redactarem el **resum**, que serà un text curt basat en les oracions que hem esbossat en el pas anterior.

El text de *Balada de la frontera* es pot sintetitzar en les idees següents:

- El rei Jaume II s'enamora del paisatge de la Valldigna (línies 1 a 11).
- El rei decideix fundar-hi un monestir que depèn del cenobi cistercenc de Santes Creus, amb l'objectiu de convertir-lo en un dels més importants de la Corona (línies 12 a 17).
- Santa Maria de la Valldigna adquireix molta influència. Per a garantir l'estabilitat, cosa que aparentment s'ha aconseguit, el rei permet a la població àrab mantindre la seua religió i costums (línies 18 a 23).

El **resum** (d'unes 60 paraules) podria ser el següent:

El rei Jaume II s'enamorà del paisatge de la Valldigna i va decidir fundar-hi un monestir cistercenc que dependria de Santes Creus. El nou monestir de Santa Maria de la Valldigna va aconseguir molta influència i, aparentment, va contribuir a l'estabilitat de la zona, on el rei permeté a la població àrab mantindre la seua religió i costums.

Un **comentari de text** és un exercici de redacció que ens permet analitzar a fons un text i, per tant, comprendre'l millor, cosa que ens ajuda a l'hora d'escriure els nostres propis textos.

Com es fa un resum?

COMPREENSIÓ

- En quin segle passa aquesta història? Com ho saps?
- El narrador és un personatge de la història o és una veu externa?
- En quina persona i en quin temps està escrit el fragment? Justifica-ho amb un exemple en cada cas.
- En quines oracions es diu que el monarca s'enamora del paisatge de la Valldigna?
- Quin és l'origen, segons el text, del topònim *Valldigna*?

Com s'escriuen els noms dels municipis valencians?

TEXT I CONTEXT: LES TIPOLOGIES TEXTUALS

Els textos, tant orals com escrits, es classifiquen en tipologies textuals segons la **intenció comunicativa de l'emissor**. Cada tipologia ens proporciona un esquema per a construir el text segons el que volem dir; per això, les adquirim alhora que aprenem a parlar, durant la infantesa.

Les tres tipologies textuals més habituals són la narració, l'argumentació i la descripció, perquè responen a les intencions comunicatives més universals de l'ésser humà.

Parlem de tipologies textuals.

Tipologia textual	Intenció comunicativa
Narració	Contar fets que han succeït en un temps i un espai determinats.
Argumentació	Expressar raons a favor o en contra d'una idea.
Descripció	Dir com és una persona, un lloc o una cosa.

En canvi, els textos expositius, conversacionals, instructius, predictius i retòrics responen a intencions comunicatives més específiques.

Tipologia textual	Intenció comunicativa
Textos expositius	Explicar un tema o una idea atenent a les seues característiques objectives.
Textos conversacionals	Establir un diàleg amb una persona o més.
Textos instructius	Transmetre regles, recomanacions o instruccions.
Textos predictius	Anunciar situacions que es produiran en el futur.
Textos retòrics	Elaborar el llenguatge amb la voluntat de crear efectes estètics.

És quasi impossible trobar textos purs, és a dir, en un text sol aparèixer més d'una tipologia textual. Així i tot, sempre n'hi ha una de **predominant**, segons la intenció comunicativa principal del text. Si volem dir, per exemple, per què ens agrada més la mar o la muntanya, podrem incloure descripcions (com ara d'un paisatge) o narracions (com ara una excursió), però sobretot proporcionarem arguments («m'agrada més la muntanya perquè...»). Dit d'una altra manera, una argumentació pot contindre seqüències descriptives i narratives, però hi predomina l'objectiu principal d'expressar raons a favor o en contra de la idea que defenem.

En el text de *Balada de la frontera*, predomina la **narració**, perquè l'objectiu de l'emissor és contar una sèrie de fets, protagonitzats per uns personatges concrets (el rei i els monjos) en un temps (el tombant dels segles XIII i XIV) i un espai (la Valldigna) determinats. Aquests fets són les idees principals del text, resumides en la pàgina anterior. Fixa't que el text està ple de verbs que expressen accions (*contemplar, veure, decidir, contar*, etc.), cosa que ens permet saber què fan i què pensen els personatges i quins esdeveniments fan avançar la narració.

En aquest fragment també hi ha un exemple d'una altra tipologia textual, en concret un **text conversacional**. Ens referim al breu diàleg entre Jaume II i el religiós que l'acompanya quan arriben a la Valldigna. Tipogràficament, està marcat amb guions i narrativament està introduït pel verb *mussitar*, que indica que algú parla en veu baixa.

Finalment, en el text de *Balada de la frontera* també hi ha **seqüències descriptives** per a expressar com era el paisatge de la Valldigna (línies 1-6 i 18-20), sempre des de la perspectiva del rei Jaume II.

Vista panoràmica de la Valldigna.

EXPRESSIÓ I LECTURA EN VEU ALTA

1. Redacta un text argumentatiu d'unes 15 línies en què justifiques la modalitat que has triat en el Batxillerat.
2. Torna a llegir «La fundació», el fragment de *Balada de la frontera* que encapçala la unitat. A continuació, redacta un text narratiu d'unes 20 línies en què expliques els principals fets biogràfics de la figura del rei Jaume II. Recorda usar les teues pròpies paraules i no copiar directament cap frase d'Internet.

2 COMENTARI DE TEXT (PRÀCTICA)

El misteri de l'àvia

Joana s'acostà a Elisa i li posà la mà al muscle.

–T'agrada la Valldigna? No tardaràs a estimar-la, com l'estime jo i la va estimar la teua àvia.

Elisa assentí complaguda.

–On hi ha el molí? Es pot veure des d'ací?

–Aquest poble que penja de la muntanya del Toro és Simat. Mira cap als afores. Veus aquell edifici en les proximitats del monestir?

–Em sembla que sí.

–És la nostra propietat.

–Que gran! No entenc com no hem vingut abans. Tinc setze anys i encara no conec la casa de la meua àvia.

–Tens raó de queixar-te. Hauria d'haver-te portat fa molt de temps. Jo mateixa no sé per què em resulta tan difícil tornar-hi. Suppose que no he pogut acceptar mai que no estiga.

–Però l'àvia no va morir, veritat?

–No. Ja t'he explicat alguna vegada que es va veure obligada a anar-se'n.

–On?

–No ho sé. No m'ho va dir –Joana sospirà.

–I no has fet mai per trobar-la?

–El lloc on es va traslladar està completament fora del nostre abast. La seua marxa precipitada forma part del misteri que l'envoltava, un misteri que haurem d'afrontar juntes, tu i jo.

La direcció del vent canvià bruscament. Una nuvolada fosca i espessa aparegué per darrere del cim de Penalba i esmortí la llum de la vesprada. Absortes en la contemplació de la vall, no s'adonaren que, emparada en les ombres del paisatge, una gran bèstia ardent davallava la muntanya. Elisa va sentir una inquietud sobtada i demanà a la mare de reprendre el camí. S'equivocava en creure que el seu desassossec es devia a la proximitat de la imponent nuvolada. En realitat, allò que li produïa malestar era la intuïció d'un perill imminent que anava a canviar-li la vida per complet.

El Seat inicià el descens del port. A banda i banda de la carretera, les roques descarnades anunciaven el fort pendent. Amb la llum minvant, els arbres es transformaven en figures quimèriques. Elisa guaitava amb atenció a través dels vidres de l'automòbil. Els pobles de la Valldigna apareixien i tornaven a desaparèixer seguint el joc capriciós dels revolts de la carretera. Un esgarip la sobtà. S'assemblava al crit de caça d'un gamarús, esmolat i inquietant. S'encongí en el seient i agusà l'oïda. No tardà a repetir-se, aquesta vegada molt més a prop, com si l'emissor s'haguera desplaçat per l'aire a la velocitat del llamp.

Tot d'una, enmig de la carretera aparegué una criatura monstruosa que exhalà una llarga flamarada. Joana s'emportà un ensurt de mort i frenà en sec. Elisa cridà aterrida. La criatura saltà sobre el capó del cotxe i examinà les dones a través del vidre trencat. Aleshores, s'escoltà una altra vegada l'horrible esgarip i una rapaç negra s'abaté sobre el monstre i l'espentà. Joana no esperà a conèixer el desenllaç de la brega i es llançà carretera avall a tota velocitat. Els fragments de vidre anaven desprenent-se i caient damunt de les ocupants. Afortunadament, les primeres cases de Simat de la Valldigna ja s'albiraven rere els camps de taronger. Quan arribaren a la casa natal de l'àvia, es van adonar que l'heura havia envaït la façana. Joana apartà algunes tiges i ficà la clau. Com que els dits li tremolaven, no aconseguí rodar-la fins al tercer intent. Passaren al vestíbul amb el cor desbocat.

ISABEL CANET FERRER. *El Baró de Foc*
Edicions del Bullent, 2015 (adaptació)

El Baró de Foc és una novel·la de fantasia escrita per Isabel Canet Ferrer i ambientada a la Valldigna. L'obra recupera i reinterpreta personatges mítics de la tradició popular, com ara el Caro, una criatura amb rostre humà i cos de rapaç.

Mira
l'entrevista a
Isabel Canet
Ferrer.

ACTIVITATS: LLENGUA**Lèxic**

- 1. Digues a quines paraules exactes del text corresponen aquestes definicions.**
 - Crit estrident, propi de les aus nocturnes.
 - Emetre un gas o un vapor.
 - Veure alguna cosa de lluny.
 - Baralla violenta.
 - Es diu d'alguna cosa pròpia de la imaginació, il·lusòria i impossible.
- 2. Defineix amb la precisió que pugues aquestes paraules tenint en compte el seu significat concret en el text. Si cal, consulta el diccionari.**
port, esmortir, agusar, gamarús, minvant
- 3. Troba en el text un sinònim d'aquestes expressions.**
apropar, desfici, observar, de sobte, espitjar

Sintaxi

- 4. Ordena les paraules de cada grup per a formar tres oracions simples; escriu les majúscules i els signes de puntuació.**
 - a) edifici aquell les proximitats monestir del veus en
 - b) vidres guaitava a través Elisa amb atenció dels de l'automòbil
 - c) primeres afortunadament les s'albiraven cases de la Valldigna ja de rere de taronger Simat els camps
- 5. Forma una sola oració composta a partir d'aquestes tres oracions simples.**
 - Joana i Elisa van tornar a la casa de l'àvia.
 - L'àvia se n'havia anat del poble per raons misterioses.
 - Joana i Elisa haurien d'aclarir aquelles raons.
- 6. Agrupa aquestes idees en una sola oració composta que evite tantes repeticions.**
 - Isabel Canet Ferrer és l'autora de la novel·la.
 - La novel·la es titula *El Baró de Foc*.
 - L'acció de la novel·la transcorre a la Valldigna.
 - En la novel·la es recuperen criatures màgiques de la tradició popular.
 - Una de les criatures màgiques de la tradició popular que es recuperen en la novel·la és el Caro.

Monestir de Santa Maria de la Valldigna, fundat per Jaume II el 1298.

ACTIVITATS: COMENTARI

A continuació, redactaràs un text expositiu-argumentatiu en què comentaràs diferents aspectes sobre el fragment d'*El Baró de Foc*. En aquesta ocasió, l'escriuràs a mà i revisaràs molt bé la presentació. Per això, has de tindre en compte els aspectes següents:

- a) **Cal·ligrafia:** cal que la lletra s'entenga i no siga ni massa gran ni massa menuda.
- b) **Polidesa:** els fulls s'han de presentar sense arrugues ni taques ni gargots.
- c) **Marges:** cal deixar marges de més d'un centímetre i mig entre les quatre vores del full i el text.
- d) **Línies:** les línies han d'estar tan rectes com siga possible i separades entre elles per una miqueta d'espai.

A banda d'aquests aspectes formals, les preguntes que tens a continuació t'ajudaran a saber què convé comentar sobre el text i en quin ordre. En lloc de contestar-les una per una, redacta un text en diferents paràgrafs que conteste les preguntes unint unes idees amb les altres. Recorda que el text ha d'estar cohesionat per mitjà de connectors com ara *pel que fa a*, *quant a*, *en primer lloc*, *a continuació*, *d'altra banda*, *a més a més*, *no obstant això*, *en definitiva*...

Tipologies textuais

- 7. Quina tipologia textual predomina sobre les altres? Per què? Quina intenció comunicativa té el text? La història avança o passa a poc a poc? Quines paraules ens ho indiquen? Posa'n quatre exemples entre cometes i digues si són verbs, substantius, adverbis, etc.
- 8. Quina altra tipologia textual trobem en el text per a donar-li ritme i agilitat? En quins moments es manifesta? Amb quin recurs gràfic s'introdueix? Quants personatges hi intervenen?
- 9. En el text trobem una seqüència curta d'una altra tipologia. A quina tipologia ens referim? En aquesta seqüència hi ha més adjectius que en la resta del text? Per quin motiu? Per a què serveix aquesta inserció d'una altra tipologia enmig de la narració? Podries identificar en el text alguna altra seqüència d'aquesta altra tipologia?
- 10. Quantes tipologies hi ha en aquest fragment, en definitiva, i quina hi predomina?

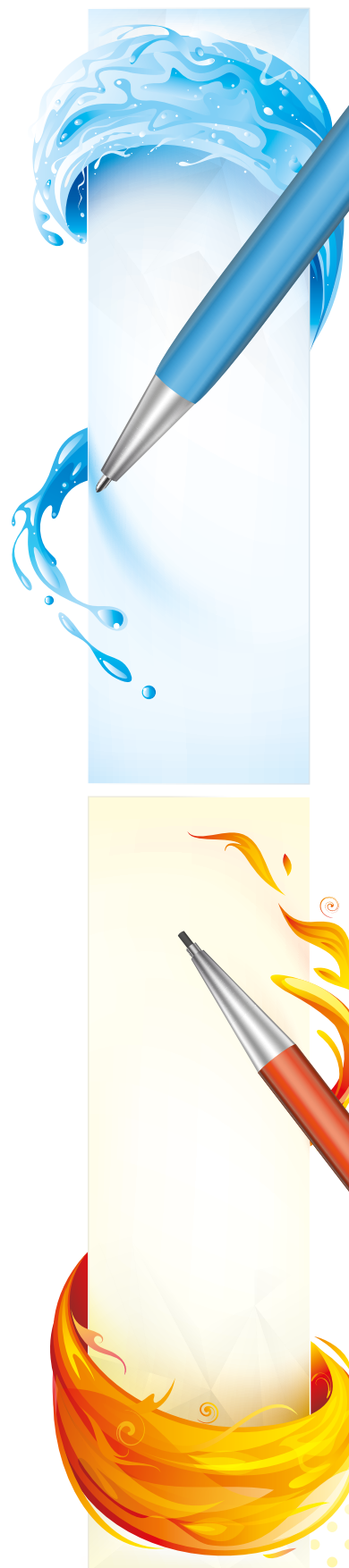
Resum

- 14. Elabora un resum d'entre 5 i 10 línies que conteste les preguntes següents. No has d'escriure una oració per a cada pregunta, sinó que has d'enllaçar unes idees amb les altres. Fixa't que ens hem centrat en les seqüències narratives i dialogades, les que fan avançar la història, i no en les descriptives, que aporten una informació relativament secundària.

Contingut i estratègies discursives

- 11. La història, la conta un personatge o un narrador extern? En quina persona i en quin temps verbal es conta? Posa un exemple entre cometes que demostre les teues respostes.
- 12. Qui és la protagonista del fragment, Joana o Elisa? Raona la resposta amb dos arguments com a mínim. Si et fixes en els verbs que indiquen percepció (com ara *veure* o *escoltar*), en quina de les dues penses que recau la perspectiva? És a dir, sabem més coses gràcies al que percep Joana o al que percep Elisa? En algun moment, el narrador ens informa de fets que no perceben ni Joana ni Elisa. Troba exemples d'això. Per què dona al lector més informació de la que coneixen els personatges?
- 13. On transcorre l'acció? En quina època? Com ho saps? Posa dos exemples entre cometes que avalen la teua resposta.

On estan Joana i Elisa? Quina relació familiar hi ha entre elles? Què va passar a la seua àvia? Cap a on es dirigeixen? En quina classe de vehicle es desplacen? Què hi cau damunt i quina conseqüència té? Com desapareix la criatura misteriosa? On arriben finalment quan aconsegueixen fugir? Què passa quan hi arriben? Com es troben d'ànim?

3 SOCIOLINGÜÍSTICA: LA VARIACIÓ LINGÜÍSTICA

LINGÜÍSTICA I SOCIOLINGÜÍSTICA

Les llengües no es parlen mai de la mateixa manera i sempre estan immerses en un procés de canvi. Per això, tant l'estructura formal dels idiomes com l'ús que en fan les persones (tant els individus com les col·lectivitats) és **divers** i **variable**.

La **lingüística** és la disciplina científica que s'ocupa de l'estructura formal de la llengua, és a dir, de les seues característiques gramaticals. Al seu torn, la **sociolingüística** és la disciplina científica que estudia els usos lingüístics en relació amb les característiques de la societat en què es produeixen.

VARIACIÓ I VARIETATS

Si ens fixem en l'**estructura de la llengua**, podem distingir entre la **variació diacrònica** (canvis segons l'època històrica) i la **variació diatòpica** (canvis segons el lloc on es parla). Així, no parlem igual ara que fa tres-cents anys, de la mateixa manera que hi ha diferències entre el parlar del Comtat i el parlar dels Ports, per exemple. Aquestes classes de variació són objecte d'estudi de la lingüística.

Si ens fixem en l'ús de la llengua, podem distingir entre la **variació diastràtica** (canvis en funció de la classe social a què es pertany) i la **variació diafàsica** (canvis en funció del context en què es troba el parlant en un moment determinat). Així, no parla igual una persona que procedeix d'un barri desafavorit que una persona que s'ha criat en una zona residencial i acomodada. De la mateixa manera, una arquitecta parla de manera especialitzada amb els seus col·legues quan es troben en una reunió tècnica, mentre que parla de forma més planera quan explica a una clienta la reforma d'un pis. Aquesta classe de variacions les estudia la sociolingüística.

Diferenciem entre **variació** (els fenòmens que provoquen la diversitat lingüística, és a dir, la causa) i **varietats** (les maneres de parlar la llengua en funció d'aquests fenòmens, és a dir, la conseqüència). Per això, a partir de les quatre classes de variació, podem diferenciar **quatre varietats lingüístiques**:

Variació	Varietat
Diacrònica	Varietat històrica
Diatòpica	Dialecte
Diastràtica	Sociolecte
Diafàsica	Registre

Mira aquest Genially sobre la variació lingüística.

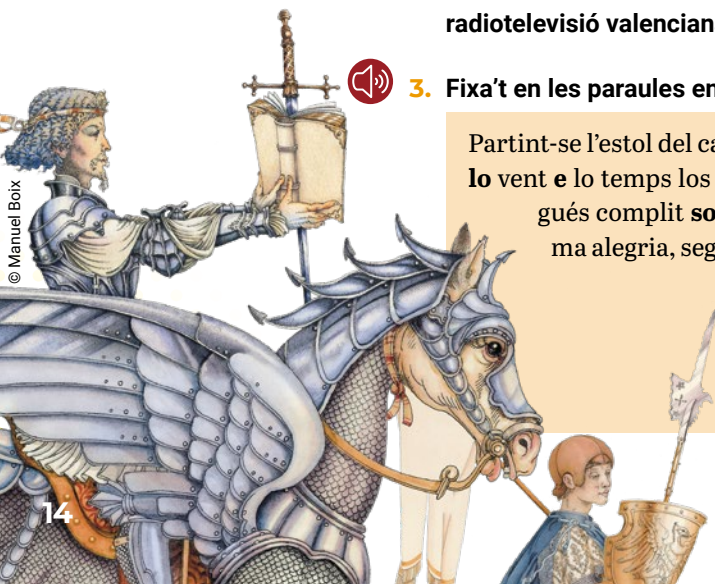
1. Explica amb les teues paraules la diferència entre la lingüística i la sociolingüística. Tin en compte les classes de variació que estudien.
2. Per què diem que tant l'estructura formal dels idiomes com l'ús que en fan les persones és divers i variable? Posa exemples extrets de la teua realitat quotidiana o d'un programa de la radiotelevisió valenciana.
3. Fixa't en les paraules en negreta i explica la classe de variació que hi ha en aquest text.

Partint-se l'estol del camp del virtuós Tirant per a anar a la insigne ciutat de Contestinoble, **lo** vent **e** lo temps los **fon** tan favorable que en **lo** mateix dia, dues hores **ans** que Febo ha-gués complit **son** viatge, **fon** atés davant la ciutat benaventurada. **E faent** grandíssima alegria, segons s'acostuma **e** solen fer **los** qui **ab** triümfant victòria donen socors als que **són posats** en grandíssima necessitat, llançant bombardes **e** sonant trompetes **e** anafils, **ab** multiplicades veus saludaren la insigne ciutat.

JOANOT MARTORELL. *Tirant lo Blanc* (adaptació)

Fes una ullada al llibre.

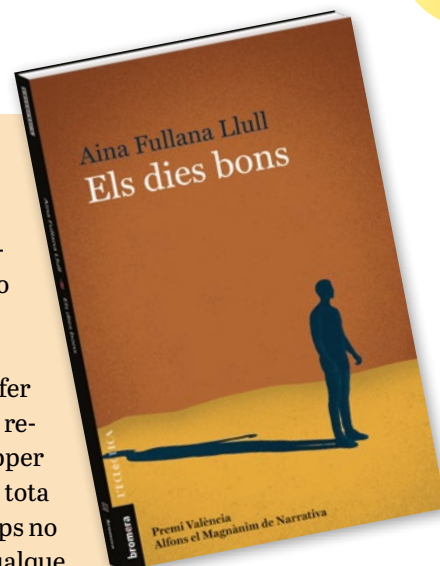

4. Fixa't en les paraules en negreta i digues quina classe de variació trobem en cadascun dels fragments següents, extrets d'una novel·la actual.

a) A ca nostra em varen educar bé. Però clar, després hi havia aquesta gent, que per diferents motius eren **al·lots** que eren un poc... Bé, **m'estim** més no parlar-ne perquè diré coses que no s'haurien de dir. Segurament, si no hagués estat per això, a mi m'hauria agradat, anar a escola. Potser fins i tot hauria acabat estudiant una carrera o **qualque** cosa així, **imaginau-vos**. Duia molt bones notes, no us cregueu que no. Almenys fins que vaig tenir **devers** dotze anys.

b) Quan teníem devers onze o dotze anys els amics varen començar a sortir a fer voltes i tot això, sobretot els dissabtes. Solíem anar a jugar al **flipper** a un saló recreatiu que hi havia. A mesura que va anar passant el temps, les sessions de flipper els varen començar a parèixer avorrides, així que ens dedicàvem a fer **putades** a tota aquella persona, animal o cosa que es creuava per davant nosaltres. En aquell temps no teníem les teles d'ara, ni mòbils, ni ordinadors, **eh**. Ens havíem d'entretenir de qualque manera, **joder**.

AINA FULLANA LLULL. *Els dies bons*. Bromera, 2021

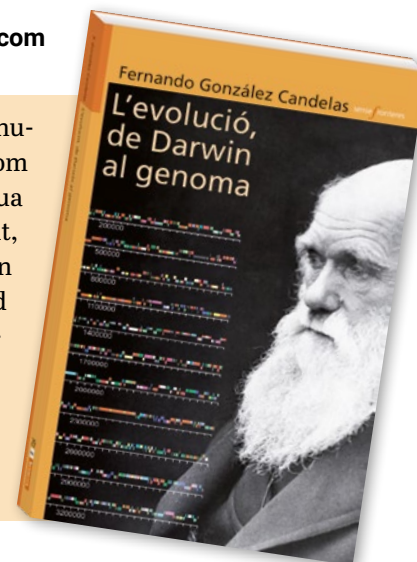
Parlem amb l'autora.

5. El fragment següent pertany a un llibre de ciència. Tenint en compte això, explica com s'hi manifesta la variació diafàsica i posa tres exemples que ho demostrin.

El substrat material de l'herència és comú a tots els organismes: l'àcid desoxiribonucleic o DNA, amb l'excepció d'alguns virus que utilitzen l'àcid ribonucleic o RNA com a material hereditari. A més de transmetre la informació hereditària, el DNA actua també com la primera unitat en la cadena funcional encarregada de donar sentit, d'executar, el missatge contingut als gens. Per fer-ho, les cèl·lules transfereixen, en primer lloc, la informació continguda en el DNA a una molècula intermèdia, l'àcid ribonucleic, o RNA, missatger, per tal d'aconseguir que el missatge, codificat en triplets de nucleòtids, siga traduït en seqüències dels 20 aminoàcids diferents que conformen totes les proteïnes.

FERNANDO GONZÁLEZ CANDELAS. *L'evolució, de Darwin al genoma*
Bromera-PUV, 2009

6. Escolta la cançó «Camals mullats», del grup de Pego La Gossa Sorda, i explica l'afirmació següent indicant els minuts exactes en què es produeix la variació:

«En la cançó "Camals mullats" la variació geogràfica s'expressa de dues maneres: en primer lloc, perquè s'usa el verb *estimar* en tres dialectes diferents; en segon lloc, perquè intervenen cantants que parlen en dos dialectes diferents».

«Camals mullats», de La Gossa Sorda.

1 SINTAXI: LES CATEGORIES I LES FUNCIONS

LA GRAMÀTICA

La **gramàtica** és la part de la lingüística que estudia com es formen les paraules i com es relacionen entre elles per a formar oracions. La dividim en quatre disciplines:

- La **fonètica** estudia els sons amb què s'articulen les paraules.
- La **morfologia** estudia l'estructura interna de les paraules.
- La **semàntica** estudia el significat de les paraules.
- La **sintaxi** estudia les categories de paraules que existeixen i la funció que exerceixen quan es relacionen en l'oració.

Totes i cadascuna de les paraules corresponen a una categoria (la qual ens diu *què són*) i tenen una funció determinada dins de l'oració (cosa que ens diu *què fan*). La paraula *estudiem*, per exemple, és un verb (categoria) que en l'oració fa de nucli del predicat (funció).

LES CATEGORIES

Les paraules es divideixen en **uit categories gramaticals**, com es veu en l'exemple següent:

Però, sorprenentment, la literatura medieval atrau a tothom.

conj. adv. art. nom adj. verb prep. pron.

La major part de les paraules (el **80-85%**) pertany a tres **categories bàsiques**, que són les úniques capaces d'incorporar paraules noves i reproduir-se; formen, per tant, un camp semàntic obert.

- El **nom** (o substantiu) (n) representa les entitats físiques i abstractes que percebem del món.
- L'**adjectiu** (adj) representa les característiques qualitatives i quantitatives que tenen les entitats.
- El **verb** (v) representa canvis o permanències que experimenten les entitats en un temps determinat.

El **10-15%** dels mots són **adverbis** i constitueixen una **categoria mixta**, atès que la major part d'ells pot incorporar paraules noves (els que acaben en *-ment*, com *alegrement*), però uns pocs formen un camp semàntic tancat (com *allí*, *ara* o *bé*).

- L'**adverbi** (adv) representa circumstàncies dels esdeveniments (lloc, temps, manera...) i també quantifica verbs (*es diverteixen molt*), adjectius (*molt divertida*) o altres adverbis (*molt bé*).

El **3-5%** de les paraules de la llengua correspon a quatre **categories menors**, que sempre tenen el mateix nombre de paraules i no poden reproduir-se; formen, així, camps semàntics tancats.

- L'**article** (art) indica si el nom que precedeix és conegut (*el*) o no (*un*) o és un nom de persona (*en*).
- El **pronomen** (pro) equival a una construcció nominal (*què* equival a 'quina cosa').
- La **preposició** (pre) estableix relacions de subordinació entre paraules o sintagmes (*a*, *de*, *en*...).
- La **conjunció** (con) estableix relacions de coordinació (*i*, *o*, *però*...) i també relacions de subordinació entre oracions (*que*, *perquè*, *si*...).

Les categories gramaticals

Bàsiques (camp obert)			Mixtes	Menors (camp tancat)			
nom	adjectiu	verb	adverbi	article	pronomen	preposició	conjunció

En algunes gramàtiques s'afeg una categoria més, la **interjecció**, en la qual s'engloben paraules diverses que serveixen per a expressar reaccions (*xe!*, *ai!*, *ha!* *ha!*, etc.) i articular seqüències pròpies del discurs oral improvisat (*eh*, *mmm*, *ah*).

LES FUNCIONS

Com hem vist, les paraules es classifiquen en huit categories, cadascuna de les quals representa un concepte estàtic (que correspon, si fa no fa, a la definició que podem trobar en el diccionari). Quan les paraules es combinen, els conceptes es relacionen i creem **construccions**. Així, el nom *crònica*, unit a l'adjectiu *fundacional* o el nom *literatura*, adquireix un sentit específic, com es veu en l'oració següent: *Les cròniques són textos fundacionals de la nostra literatura*.

Dins de cada construcció, les paraules fan una funció concreta d'acord amb la seua naturalesa:

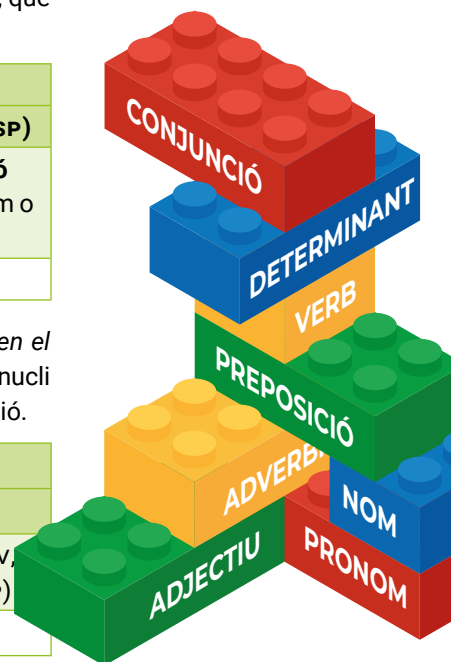
- Noms, pronoms i verbs fan de **nucli** (N).
- Determinants, adjectius i adverbis fan de **modificador** (M).
- Preposicions i conjuncions fan de **nexe** (NX).

Per damunt de la paraula, les construccions mínimes són els **sintagmes** (grups de paraules), que poden ser de cinc classes:

Sintagmes				
Nominal (SN)	Verbal (SV)	Adjectival (SADJ)	Adverbial (SADV)	Preposicional (SP)
El nucli és un nom o un pronome .	El nucli és un verb .	El nucli és un adjectiu .	El nucli és un adverbi .	Una preposició subordina un nom o un SN.
<i>la mare</i>	<i>ficà la clau</i>	<i>plena de pols</i>	<i>molt ràpidament</i>	<i>en el pany</i>

De la unió dels dos **sintagmes bàsics** (SN + SV) naix l'**oració**, com ara *La mare ficà la clau en el pany*. El SN fa la funció de **subjecte**, mentre que el SV fa la funció de **predicat**. La diferència entre nucli i modificador i entre subjecte i predicat ens permet identificar les funcions sintàctiques en l'oració.

Les funcions sintàctiques de l'oració			
Subjecte (SN)		Predicat (SV)	
Nucli (nom i pronom)	Modificador (art., adj.-SADJ, nom-SN i SP)	Nucli (verb)	Modificador (adv.-SADV, adj.-SADJ, nom-SN i SP)
Nexe (preposició i conjunció)			

1. Relaciona cada fenomen amb la disciplina que l'estudia. Raona la resposta.

conjugació del verb <i>ser</i> •	• semàntica
significats de la paraula <i>crònica</i> •	• sintaxi
la e oberta i la e tancada •	• fonètica
el complement directe •	• morfologia

2. Fes un esquema amb les huit categories (agrupa-les en bàsiques, mixtes i menors) i afig-li una paraula d'exemple extreta d'aquesta oració, que conté les huit categories.

Observaren l'alqueria pròxima i aquella d'allà.

3. Digue's de quina categoria són aquests mots de la mateixa família.

malíssim / mal / malament / maleïes
solitud / solitari / entotsola / solament
mou / moviment / commogut / movable

4. Digue's de quina categoria són les paraules subratllades i per què.

els trobadors / els trobaven, eixa casa d'ahí / eixa és meua, ves tu dalt / està dalt de tu, tots els amics / venen tots, mira què fa / diu que venen, quant de vent / no sap quant val

5. Requadra el nucli dels sintagmes i indica la categoria i la classe de sintagma.

cinc amics meus, molt més interessant, és molt bon metge, bastant diferent de la teua, francament bé, les ulleres que portaves

6. Justifica la categoria de les paraules o els sintagmes subratllats (nom, adjectiu, verb...) i la funció bàsica que fan (subjecte, predicat, nucli, modificador o nexe).

Exemple: el català deriva del llatí → És un *sintagma verbal* perquè el nucli és un verb («deriva») i fa la funció de *predicat* perquè és allò que es diu sobre el català.

els funcionaris escriuen, la temàtica de les cròniques reials, llatí clàssic i llatí vulgar, jo estudie literatura medieval, l'autora és una jove promesa, els orígens de la llengua

7. Digue's si els sis enunciat anterior són sintagmes o oracions i per què.

Exemple: el català deriva del llatí → És una oració perquè té subjecte (el català) i predicat (deriva del llatí).

8. Combina els sintagmes següents per a formar tres oracions diferents. A continuació, analitza-les sintàcticament seguint l'exemple.

Jo visitaré la casa de la meua àvia.
N (PRO) N (V) M (SN)
S (SN) P (SV)

una nuvolada / per darrere del cim / aparegué / van albirar / els pobles de la Valldigna / Elisa i Joana / recorrien amb cotxe

2 MORFOLOGIA: ELS ACCIDENTS GRAMATICALS

La **morfologia** és la part de la gramàtica que estudia la forma de les paraules. Només hi ha **cinc** categories que tenen la facultat de sofrir modificacions formals, anomenades **flexió**, per això es diuen **categories flexives**; les altres **tres** no poden sofrir cap variació, per això són **categories no flexives**.

Categories flexives					Categories no flexives		
nom	pronomen	article	adjectiu	verb	adverbi	preposició	conjunció

La forma de les paraules varia per causa dels **accidents gramaticals**, que són les informacions no semàntiques que porten incorporades les paraules flexives. En les llengües romàniques es manifesten **set accidents**, que afecten tant el **nucli del predicat** (el verb) com el **nucli del subjecte** (el nom i el pronom) més els seus **modificadors** (l'article i l'adjectiu).

Accidents gramaticals							
Verbals	temps	aspecte	mode	persona	nombre		
Nominals						gènere	cas

Distingim, així, la **flexió verbal** (o conjugació) i la **flexió nominal** (o declinació), que es manifesten per mitjà de **desinències** (o morfemes flexius), com *-aven* del verb *cantaven* i *-es* del nom *gosses*, les quals es diferencien dels **sufixos** (o morfemes derivatius) perquè no creen paraules noves: *gos* i *gos-sa* són la mateixa paraula, però flexionada, mentre que *gosset* i *gossera* són dues paraules diferents.

En la flexió nominal, a pesar que noms, pronoms i adjectius són flexius, presenten graus diferents de variabilitat. Poden ser:

- **variables** (varien en gènere i nombre), com *lleó*, *el* i *blau*;
- **semivariants** (varien en nombre) com *got*, *jo* i *fàcil*;
- o **invariables** (no varien), com *llapis*, *ho* i *tres*.

La dependència sintàctica dels constituents de l'oració dona lloc a la **concordança**, que és el fenomen pel qual les paraules dependents (o subordinades) segueixen la mateixa flexió que la paraula de què depenen. Com que l'**article** i l'**adjectiu** depenen del nom, concordaran en **gènere** i **nombre** amb aquest.

una escriptora contemporània (femení singular)

unes escriptores contemporànies (femení plural)

Al seu torn, ja en el predicat, el **verb** concorda en **persona** i **nombre** amb el nucli del subjecte.

Destaca una escriptora contemporània (3a persona singular)

Destaquen unes escriptores medievals (3a persona plural)

És especial la forma i la categoria dels **quantitatius** *molt*, *poc*, *tant*, *quant*, *bastant*, *tot* i *mig*. Quan són **adjectius**, determinen noms i són variables (*molta diversió*); quan són **adverbis**, són invariables i complementen verbs (*es diverteixen molt*), adjectius (*molt divertida*) o altres adverbis (*molt bé*); i quan són **pronoms**, són variables si substitueixen persones (*molts s'han divertit*) i invariables si no (*fa molt per tu*).

Mira
l'entrevista a
Carlota Gurt.

1. Digues de quina categoria són aquestes paraules i com són morfològicament (flexives o no flexives). Si són flexives, canvia'n el nombre.

contemporània, sense, compon, la, moviment, tu, sempre, sinó

2. Indica a quin accident correspon cada informació i si és verbal i/o nominal.

singular, -er/-re, femení, segona, passat, subjuntiu, imperfet, condicional

3. Digues si aquests parells de termes són la mateixa paraula o són dues paraules diferents, i explica per què.

felicitat / felicitar, genoll / genolls, embeina / embeinà, cavall / cavaller, / vescomte / vescomtessa, plàcida / plàcidament

4. Indica si aquests morfemes són flexius (desinències) o derivatius (sufixos). En acabant, forma una paraula amb cada un i digues si has format un nom, un adjectiu o un verb.

-er, -dor, -es, -à, -ava, -a, -ble, -et

5. Indica la categoria de les paraules subratllades (nom, pronom o adjectiu) i el seu comportament morfològic (digues si són variables, semivariants o invariables, i per què).

algun metge, una escriptora contemporània, no hi cabem, aquelles cases, sempre m'ajuda, un cactus, un nom comú, gaires persones

6. Canvia al plural el nom principal d'aquestes oracions i digues si és nucli del subjecte (si el verb hi concorda) o no ho és (si el verb no hi concorda).

a) S'ha menjat tot el peix.	d) Es renta la mà.	g) Ha sigut aquell xiquet.
b) S'ha aprovat la llei per majoria.	e) Quan arriba el teu amic?	h) Cal algun metge més.
c) Porta el paquet de mocadors.	f) Quant val eixa botella?	i) S'ha tacat una màniga.

7. Subratlla els quantitatius d'aquestes oracions, indica'n la categoria (adjectiu, adverb i o pronom) i justifica'n el comportament morfològic.

a) Fa poc que ha arribat.	d) Sempre és poc puntual.	g) Ha aplegat fa pocs minuts.
b) Quants vindreu al sopar?	e) Quant costa el sopar?	h) Quants diners hem de posar?
c) No còrregues tant.	f) No feu tant d'escàndol.	i) No sabia que valia tant.

8. Justifica la diferència sintàctica, semàntica i morfològica que hi ha entre *molt bons poetes* i *molts bons poetes*, i fes una oració d'exemple amb cada sintagma.

equivale a 'poetes molt bons' *molt* és un adjectiu *molt* és invariable *molt* modifica *poetes*
equivale a 'molts poetes bons' *molt* és un adverb *molt* és variable *molt* modifica *bons*

3 SEMÀNTICA: ELS CAMPS SEMÀNTICS

La versió electrònica del *Diccionari normatiu valencià (DNV)* permet consultar cada paraula en el CIVAL, una base de dades a partir de la qual podem contextualitzar els usos reals de la paraula consultada.

Accedeix al CIVAL.

La **semàntica** és la part de la gramàtica que estudia el **significat** de les paraules i el procés pel qual se'n formen de noves. El seu objecte d'estudi (els significats i la formació de paraules) és molt ampli; una de les principals eines de treball són els diccionaris i altres corpus lingüístics, és a dir, reculls de paraules que indiquen el seu significat segons diferents criteris i contextos.

La semàntica estudia també les **relacions jeràrquiques** entre les paraules i les aplega en **camps semàntics**, que són agrupacions de paraules que tenen significats que estan inclosos en els significats d'altres paraules. La major part de camps semàntics són **oberts**, com el de la poesia (vers, síl·laba, poeta, redolí, concurs, etc.), però n'hi ha alguns que són **tancats**, com els tipus de versos (de bisíl·lab a dodecasíl·lab).

Ara bé, les relacions semàntiques són d'allò més complexes, atès que la inclusió de significats és recursiva, com passa, per exemple, en les paraules *vers*, *estrofa*, *sonet*, *poema*, *gènere*, *literatura* i *art*, en què el significat de cada nova paraula inclou el de les anteriors (la literatura és una art, l'estrofa consta de versos, etc.). Una manera de representar gràficament la complexitat dels camps semàntics són els esquemes, com ara índexs, mapes o quadres.

En un camp semàntic, sempre hi ha una paraula amb un significat genèric, anomenada **hiperònim** (del grec 'nom que està dalt'), i unes paraules amb significats més específics, anomenades **hipònims** ('noms que estan baix'). Així, dins del camp semàntic de la poesia, les paraules *apariat*, *tercet* i *quartet*, per exemple, són els hipònims d'*estrofa*, que és l'hiperònim. Per tant, en la definició de noms i verbs haurà d'aparèixer necessàriament el terme genèric (l'hiperònim); per exemple, «*apariat* m. Estrofa de dos versos».

1. Troba en el fragment de *Balada de la frontera* hipònims dels camps semàntics proposats:

- accidents geogràfics
- càrrecs institucionals
- edificis i construccions

2. Agrupa aquestes paraules (extretes del fragment d'*El Baró de Foc*) en set camps semàntics diferents. Indica en cada cas l'hiperònim corresponent.

muscle, àvia, dit, monestir, mare, dit, nuvolada, rapaç, heura, vent, port, gamarús, camí, taronger, carretera

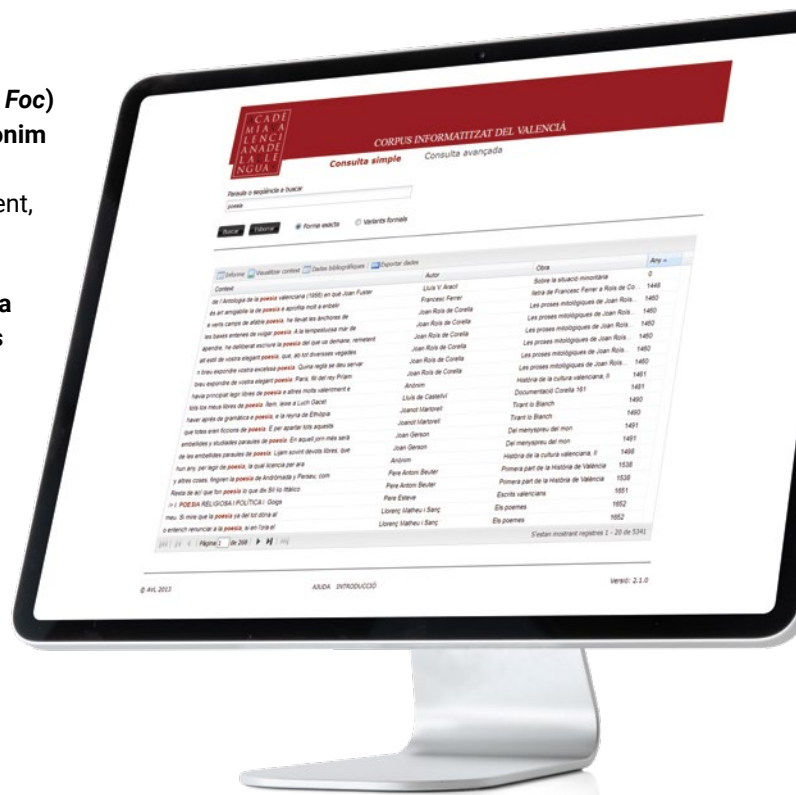
3. Agrupa aquests conceptes en tres camps semàntics i elabora un esquema diferent per a cada un (un índex, un mapa de claus o de fletxes i un quadre).

accidents, amfibis, animals, aus, categoria, corda, estils, falcó, fonètica i ortografia, funció, gramàtica, granota, iguana, instruments, invertebrats, jazz, llaüt, llebre, lletra, mamífers, morfologia, música, peixos, percussió, reggae, rèptils, rock, salmó, semàntica, sintaxi, so, timbal, trompeta, vent, vertebrats

4. Diques si aquestes paraules són noms (n.) o verbs (v.) i defineix-les breument (recorda que les definicions han de començar per un hiperònim).

Exemple: braç n. Extremitat superior del cos humà.

abraçar, adjectiu, alegria, concordança, contestar, dialecte, embeinar, ferrer, morellà, narració, predicat

4 FONÈTICA I ORTOGRAFIA: ELS FONEMES I LES LLETRES

La **fonètica** és la part de la gramàtica que estudia els **fonemes**, que són els sons lingüístics amb què materialitzem les paraules, mentre que l'**ortografia** és la part de la gramàtica que estudia les **lletres**, que són les representacions per escrit dels fonemes. Les dues disciplines estan interrelacionades i tenen un vessant normatiu, ja que regulen la pronúncia i l'escriptura correctes de les paraules en el registre estàndard. Per això, la normativa fonètica rep el nom d'**ortologia** o estàndard oral.

En català disposem de **30 fonemes**, que classifiquem en 7 grups segons la manera d'articular-los i reproduïm gràficament entre claudàtors d'acord amb l'alfabet fonètic internacional (AFI).

- Les **vocals**, les articulem fent eixir l'aire de la boca sense frenar-lo amb la llengua, els llavis o les dents, i n'hi ha set: tres d'obertes i quatre de tancades.

Vocals obertes					Vocals tancades								
[a]	mar	[ɛ]	cel	[ɔ]	foc	[e]	vent	[o]	pols	[i]	nit	[u]	llum

- Les **consonants**, les articulem frenant l'aire amb la llengua, els llavis o les dents; n'hi ha de sis classes. Per a articular les **laterals**, tapem la boca amb la llengua i fem passar l'aire pels *laterals*; per a les **ròtiques**, fem bategar o vibrar la llengua a la part de dalt de la boca; i per a les **nasals**, fem sortir tot l'aire o gran part pel nas.

Laterals				Ròtiques				Nasals					
[l]	català	[ʎ]	llatí	[r]	imperi	[r]	romà	[m]	Jaume	[n]	regne	[ɲ]	any

Les **oclusives**, les articulem frenant el pas de l'aire i deixant-lo eixir de colp.

Oclusives											
[p]	poeta	[b]	trobar	[t]	llaüt	[d]	dansa	[k]	cançó	[g]	joglar

Les **fricatives**, les articulem fent *fregar* l'aire per la boca, per això es poden allargar; en canvi, les **africades** combinen un moment oclusiu seguit d'un moment fricatiu, per això no es poden allargar.

Fricatives						Africades			
[f]	febrer	[s]	dilluns	[ʃ]	seixanta	[ts]	dimarts	[tʃ]	maig
[v]	novembre	[z]	quinze	[ʒ]	dijous	[dz]	dotze	[dʒ]	juny

Per a representar eixos fonemes per escrit, disposem de **26 lletres**, les quals compartim amb les altres llengües romàniques, atès que el nostre alfabet (el conjunt ordenat de lletres de la llengua) deriva de l'**alfabet llatí**. A més, el nostre alfabet té una **lletra modificada** (la ç) i **18 lletres compostes**, de les quals 11 són dígrafs (dues lletres que representen un fonema) i 7 són geminades.

26 lletres (+ una de modificada)		a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y i z (+ç)
18 lletres compostes	11 dígrafs	gu, ig, ll, ny, qu, rr, ss, tg, tj, tx i tz
	7 geminades	mm, nn, tm, tn, tl i l·l

L'actuació més lògica i desitjable és que entre un fonema i una lletra hi haja **univocitat**, és a dir, que representem un fonema per mitjà d'una lletra, com ara la a en *carta*, o la p en *apartar*. Tanmateix, per causa d'evolucions diverses, en la major part dels casos es trenca la univocitat i sorgeixen **irregularitats**.

- Un fonema pot estar representat per **més d'una lletra**.

[u]		[r]		[p]		[b]		[t]		[g]				
u	w	r	rr	p	b	b	v	t	d	g	gu			
ruc	web	roba	serra	peu	absis	bac	verí	tou	nord	galló	guia			
[k]				[tʃ]		[dʒ]		[z]		[s]				
c	qu	q	k	g	x	tx	g	j	s	z	s	ss	c	ç
cau	qui	quan	kiwi	mag	Elx	totxo	gest	joc	ase	zoo	sou	tassa	cinc	llaç

- Una lletra pot representar **més d'un fonema**.

b		c		e		g				h	
[b]	[p]	[k]	[s]	[ɛ]	[e]	[g]	[dʒ]	[k]	[Ø]	[h]	
baix	tub	coll	ceba	mel	gent	gola	giny	uròleg	home	ehem	
o		d		r		s		w		x	
[ɔ]	[o]	[d]	[t]	[ɾ]	[r]	[s]	[z]	[v]	[u]	[ʃ]	[tʃ]
sol	gos	dau	verd	pera	riu	sac	cosa	watt	web	caixa	panxa

- Finalment, **dos fonemes** poden estar representats per **una lletra** (és el cas de la x) i **dues lletres** poden representar **un fonema** (és el cas dels dígrafs).

x		gu	ig	ll	ny	qu	rr	ss	tg	tj	tz
[ks]	[gz]	[g]	[tʃ]	[ʎ]	[ɲ]	[k]	[r]	[s]	[dʒ]	[dʒ]	[dz]
taxi	èxit	guix	roig	llit	banya	quiet	gorra	fossa	setge	llotja	atzar

1. Reprodueix el fonema que representa la lletra o lletres **destacades** amb els símbols de l'alfabet fonètic internacional. àrab, comtats, **desig**, edat mitjana, llengües, naixement, nord, occità, poble, poesia, religió, senyor

2. Escriu una paraula del camp semàntic del cos humà que continga el fonema indicat i digues de quina classe és eixe fonema.

Exemple: [o] → colze (vocal tancada) / [ɾ] → cara (consonant ròtica)

[k] [v] [s] [d] [p] [ɾ] [tʃ] [z] [ʃ] [g] [dʒ] [r]

3. L'oposició entre les vocals obertes [ɛ] [ɔ] i les vocals tancades [e] [o] és un tret distintiu pertinent que permet diferenciar el significat d'algunes paraules. Defineix aquests parells de paraules tenint en compte el grau d'obertura de la vocal.

dona [ɔ] / dona [o], set [ɛ] / set [e], son [ɔ] / són [o], seu [ɛ] / seu [e]

4. Classifica esquemàticament els parells de lletres **destacades** en negreta en lletres simples, dígrafs o lletres geminades i explica la diferència entre els tres grups.

llatí, llengües, romàniques, pastorel·la, baixa, desvetlar

5. Reescriu aquestes paraules canviant els fonemes per les lletres adients.

a) ha[u]aià / urug[u]aià	g) ta[tʃ]a / mar[tʃ]a
b) ami[k] / arqueòle[k]	h) fol[k]lore / [k]oala
c) [s]olstici / equinoc[s]	i) escri[p]tor / o[p]servador
d) pre[r]omànic / i[r]eal	j) insòli[t] / vàli[t]
e) bi[z]antí / inva[z]ió	k) [dʒ]erani / [dʒ]ulivert
f) afala[g]ar / se[g]lici	l) vescomte[s]a / adre[s]a

6. En aquests sintagmes nominals hi ha lletres repetides **marcades en negreta**, però unes representen el mateix fonema i les altres representen dos fonemes diferents. Digues si són unívokes o no i per què i quin fonema o quins fonemes representen.

Exemple: l'Imperi Bizantí → Són lletres unívokes perquè representen el mateix fonema: [i].

a) el nord d'Europa	e) la societat visigoda
b) l'Imperi Romà	f) l'assistència dels vassalls
c) la punxa de baix	g) la caiguda d'Occident
d) joglars de l'edat mitjana	h) les llengües germàniques

7. Enumera les deu lletres que són unívokes en català.

8. Llig aquestes paraules en veu alta i transcriu-les literalment. ['atles], ['ɛdɲik], [di'mats], ['promte], [si'kɔlek], [egzer'sisɪ], [abre], [iluzi'o], [se'mana]

1 CONTEXT HISTÒRIC: L'EDAT MITJANA

L'**edat mitjana** és el període històric que va des de la dissolució de l'Imperi Romà d'Occident (segle v) fins al Renaixement (segle xvi). Al seu torn, es divideix en dos períodes: l'**alta edat mitjana**, que comprén des del segle v fins al segle xi, i la **baixa edat mitjana**, que va del segle xii al xv.

LA ROMANITZACIÓ

Per a comprendre el món medieval, cal retrocedir una miqueta fins a l'**Imperi Romà**. En el moment de màxima expansió, Roma dominava tota la Mediterrània i grans extensions terra endins, tant al nord d'Àfrica com al nord i l'est d'Europa. Es tractava d'un territori enorme, amb una gran diversitat cultural, religiosa i lingüística. Durant segles, l'imperi tingué l'habilitat per a mantindre una important cohesió interna, entre altres raons gràcies a l'expansió de la seua llengua (el llatí), del seu sistema legislatiu (el dret romà) i de la seua religió, capaç d'incorporar influències d'altres cultes a mesura que les fronteres de l'imperi s'eixamplaven. Aquest procés s'anomena **romanització** i explica que una part important de les llengües europees, com ara la nostra, provenen del llatí. Concretament, provenen del **llatí vulgar**, és a dir, el llatí del poble que es parlava en les diferents regions de l'Imperi. Mentre que el **llatí clàssic**, propi de la literatura i de l'administració, tendia a ser més uniforme, el llatí vulgar variava molt d'un lloc a l'altre. Com es pot veure, totes les llengües, en totes les èpoques, estan sotmeses a diferents formes de variació.

L'Imperi Romà va experimentar grans canvis en la seua darrera etapa. Per a millorar la gestió d'un territori tan vast, es va dividir en dues grans zones, que la història ha batejat amb el nom d'**Imperi Romà d'Occident** (amb diverses capitals al nord de l'actual Itàlia) i l'**Imperi Romà d'Orient** (amb capital a Constantinoble, l'actual Istanbul). Cap al final del segle v, el primer va perdre la seua integritat política, mentre que el segon, convertit en l'Imperi Bizantí, va existir fins al segle xv.

Teatre romà de Sagunt, que va ser objecte d'una restauració polèmica als anys 90 del segle passat. Acull cada estiu el festival Sagunt a Escena.

L'ETAPA VISIGÒTICA I AL-ÀNDALUS

Davant de l'afebliment de l'imperi, els gots, un poble germànic, van envair la península Ibèrica, cosa que donà origen al **regne visigot**, que va durar uns dos segles. En lloc d'imposar la seua llengua, van assumir l'herència romana, és a dir, també es van romanitzar, tot i que van impregnar les incipients llengües romàniques amb bona cosa de préstecs d'arrel germànica.

Al començament del segle viii es va produir una invasió àrab pel sud d'Europa. Es tractava d'un poble que, des de la península Aràbiga, havia mamprés una política d'expansió religiosa (l'islam) i cultural (la llengua àrab, les tècniques agràries, l'urbanisme, etc.). Va dominar bona part del nord d'Àfrica i, durant uns quants segles, la península Ibèrica, la qual experimentà un procés d'**arabització** al si del territori conegut com a **Al-Àndalus**. A poc a poc, una part de la cultura romana i, per tant, els parlars derivats del llatí vulgar, van ser desplaçats per la llengua àrab, un procés que va completar-se en aquells territoris (com ara el valencià) que van romandre molt de temps sota domini musulmà.

Què és Al-Àndalus?

EL NAIXEMENT DE LES LLENGÜES ROMÀNIQUES PENINSULARS

Els àrabs no van ocupar tota la península Ibèrica, perquè els van desplaçar ràpidament de les zones muntanyenques del nord. En aquelles àrees, es formaren diverses entitats territorials, des de regnes fins a comtats, caracteritzades per la religió cristiana, l'ús del llatí clàssic com a llengua culta i l'ús dels parlars derivats del llatí vulgar per a la comunicació quotidiana (amb l'excepció dels territoris on es parlava basc). És en aquesta franja septentrional on es van desenvolupar les **llengües romàniques** de la península Ibèrica, alhora que es desenvolupaven la resta de llengües derivades del llatí arreu d'Europa. Al voltant del segle x, els territoris cristians comencen a prendre consciència de la seua personalitat cultural i senten que parlen una llengua diferent del llatí. Al principi no li donen un nom concret i tots s'hi refereixen com a **romanç** o **vulgar**, per a diferenciar-lo del llatí.

Antiga mesquita de Xelva, vestigi de l'arabització del territori valencià.

Les Drassanes de València, una mostra del gòtic del segle XIV i un exemple de la importància comercial de la ciutat.

LA CORONA D'ARAGÓ

Al començament, els comtats catalans, on estava forjant-se la llengua, dirigiren la seua política internacional cap a Occitània, és a dir, cap al nord. Alhora, van començar a acostar-se als seus veïns de l'oest i l'any 1137 el comte Ramon Berenguer IV es casà amb Peronella d'Aragó, cosa que donà lloc a la **unió dinàstica** dels comtats catalans i el Regne d'Aragó: naixia així la **Corona d'Aragó**. L'any 1213, catalans i aragonesos van perdre la batalla de Muret, on va morir Pere el Gran, pare de Jaume I, i van veure que el seu desig d'expansió cap al nord no podria reeixir.

Si no podien créixer cap al nord, podien fer-ho cap al sud. Així, el rei **Jaume I** va encetar una sèrie de campanyes bèl·liques i diplomàtiques per a estendre els dominis de la corona en territoris musulmans. Després de conquerir les illes Balears l'any 1229, va anar ocupant de nord a sud València, a la qual va donar una entitat pròpia dins de la Corona d'Aragó: el **Regne de València**, fundat el 1240. Catalans i aragonesos van repoblar el regne, els primers per la costa i els segons per l'interior,

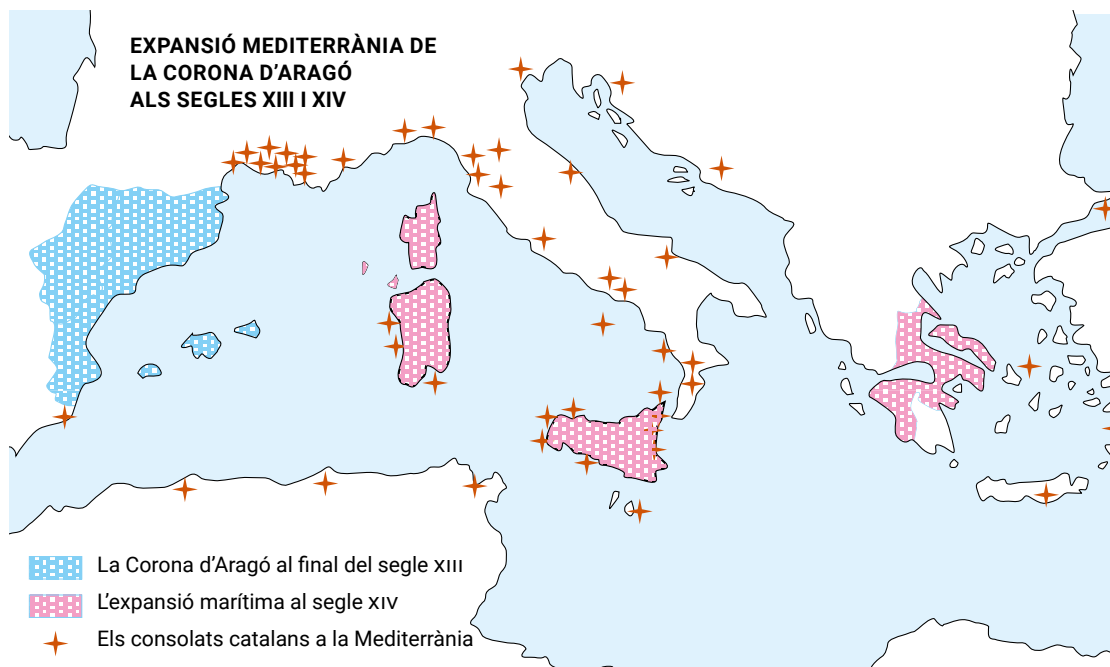
i van arraonar la llengua, la religió i la cultura àrab, que va retrocedir en benefici de la cultura, la religió i les llengües dels cristians: el català i l'aragonés (el qual va ser substituït, al cap dels segles, pel castellà). Això explica la dualitat lingüística històrica del territori valencià.

Durant el temps de domini musulmà, l'àrab havia passat a ser la llengua de cultura i una part del poble havia parlat les anomenades llengües mossàrabs, és a dir, les llengües derivades del llatí parlades a Al-Àndalus. En el moment que Jaume I arribà a València, tanmateix, el mossàrab havia estat substituït definitivament per l'àrab. S'iniciava així un nou procés de substitució lingüística: l'àrab deixava de ser la llengua de cultura, un lloc que passaven a ocupar el llatí, el català i l'aragonés.

Així i tot, l'àrab no va desaparèixer de terres valencianes fins al segle XVII, quan van expulsar els **moriscos**, descendents dels musulmans que havien mantingut la seua llengua, religió i cultura. La presència àrab ha deixat una gran empremta en el nostre lèxic, tant pel que fa als noms comuns (*dacsa, sucre, albergina, albercoc*, etc.) com als noms de lloc (*Vinaròs, Benicull, Beneixama, Alzira, Guadalest*, etc.).

L'EXPANSIÓ DE LA CORONA D'ARAGÓ

Com acabem de veure, en el segle XIII es produeix l'expansió de la **Corona d'Aragó** cap a València i Mallorca. En paral·lel, la resta de regnes cristians del nord de la península Ibèrica s'expandeixen cap

als territoris d'Al-Àndalus que hi havia al sud dels seus dominis, cosa que permet l'extensió territorial d'altres llengües romàniques com el gallec, l'asturleonés i el castellà.

A poc a poc, la Corona d'Aragó es va convertir en una de les potències econòmiques i polítiques del Mediterrani i va incorporar als seus dominis les illes de **Sardenya** i **Sicília**, a més de **Nàpols**, a la península Itàlica. Gràcies a això, es va viure un període de creixement polític i econòmic, a més d'un gran desenvolupament cultural. Els vaixells anaven i venien dels ports de València, Palma o Barcelona per tota una complexa xarxa de rutes comercials que arribaven fins a Àfrica i Grècia.

LA LLENGUA I L'ADMINISTRACIÓ

La constitució del Regne de València va implicar la incorporació del català com a llengua de l'administració, com passava a Catalunya i Balears. A banda de diferents documents menors, destaquen tres textos administratius de gran importància històrica i lingüística:

- El **Llibre del repartiment** és un conjunt de registres notariais en els quals es consigna a qui es donava cada tros de terra conquerida.
- El **Llibre dels Furs** és l'ordenament jurídic del Regne de València, que va estar vigent fins als Decrets de Nova Planta el 1707.
- El **Llibre del Consolat de Mar** era un text legal que regulava el comerç pel Mediterrani, que era una de les principals activitats econòmiques de la Corona d'Aragó.

Aquests llibres, sobretot els de caràcter legal, demostren que a la Corona d'Aragó hi havia la voluntat de crear un model de **llengua comuna** per a tots els territoris que la integraven. Sobretot a partir del regnat de Pere el Cerimoniós, aquest model es va consolidar gràcies a l'activitat de la **Cancelleria Reial**, una institució dedicada a la redacció dels textos administratius de la Corona d'Aragó.

Entrada triomfal a Nàpols d'Alfons I d'Aragó.

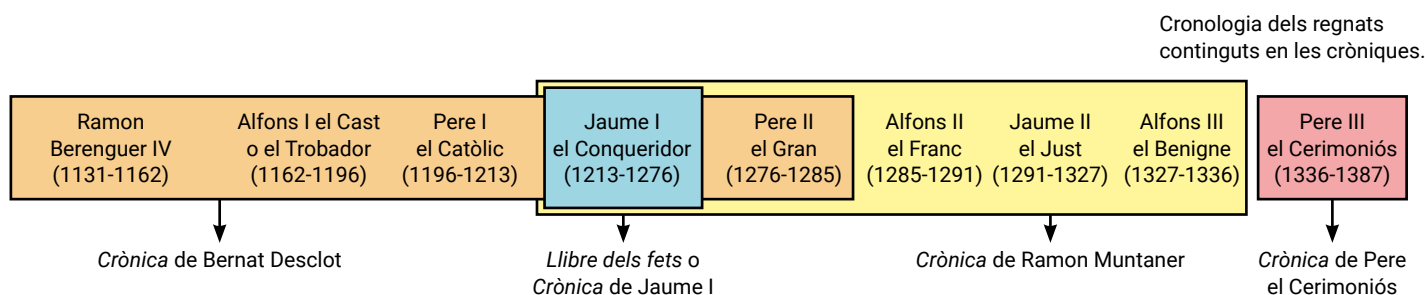
Còdex dels Furs de València de 1329.

2 CONTEXT LITERARI: LES CRÒNIQUES

Itinerari de lectura
Si vols saber més coses sobre la **guerra** com a tema literari universal, mira aquest vídeo.

L'expansió de la Corona d'Aragó va anar acompanyada d'una sèrie de textos que la narraven per a la posteritat. Són les **quatre grans cròniques**, unes obres que exalten la figura dels reis d'Aragó i de les seues gestes militars i polítiques. Al costat de l'obra de Ramon Llull, que estudiarem en la pròxima unitat, les cròniques són **textos fundacionals** de la nostra literatura, a més d'una aportació fonamental a la **creació de la prosa medieval**.

Cronològicament, són les següents: el *Llibre dels fets* de **Jaume I** i les cròniques de **Bernat Desclot**, **Ramon Muntaner** i **Pere el Cerimoniós**.

ENTRE LA HISTÒRIA, LA LITERATURA I LA POLÍTICA

Les cròniques són obres d'**història**, en la mesura que donen compte d'uns fets que van ocórrer en la realitat. Però també són obres pròximes a la **literatura**, perquè s'hi fa servir un llenguatge elaborat que pretén cridar l'atenció del públic i aconseguir efectes estètics. En alguns casos les cròniques aprofiten referents literaris de l'època, com ara les llegendes del rei Artús (és a dir, la «matèria de Bretanya») o les del cavaller Rotlan. En la *Crònica* de Bernat Desclot, en particular, es converteixen en prosa cançons de gesta i poemes èpics de tradició popular.

Però sobretot, les cròniques són **obres polítiques**, destinades a transmetre una imatge heroica dels reis d'Aragó i contribuir a crear una consciència lingüística i nacional. En tots els casos hi ha un fort **providencialisme**, és a dir, la idea que tot passava gràcies a l'ajuda de Déu.

Manuscrit del *Llibre dels fets* de Jaume I.

AUTOBIOGRAFIES REIALS

El *Llibre dels fets* de **Jaume I** (1208-1276) és la primera de les quatre grans cròniques. No la degué escriure directament ell, sinó que la devia dictar a uns escriptors que li donaren la forma definitiva. Aquesta obra proporciona una imatge del rei construïda per ell mateix (hi usa el *nos* del plural majestàtic) com a model de comportament polític, sobretot a partir de les seues actuacions durant la conquesta de València i Mallorca.

La *Crònica* de **Pere el Cerimoniós** (1319-1387) és la més moderna de les quatre. Tampoc la va escriure directament el monarca, sinó que se n'encarregaren diferents funcionaris de la Cancelleria sota la seua supervisió. No transmet una visió tan èpica de la seua biografia, però proporciona una gran quantitat de detalls sobre la personalitat del rei i la cultura del seu temps.

Jaume I el Conqueridor.

L'OBRA DELS CRONISTES

La *Crònica* de **Ramon Muntaner** (1265-1336) narra un llarg període de la història de la Corona d'Aragó a partir del seu coneixement directe dels monarques i dels fets que relata, ja que va ser soldat i funcionari reial. Destaca per la seua qualitat literària, com també per l'apassionament amb què explica i interpreta els fets, amb moltes apel·lacions al lector per a cridar la seua atenció («Què us diré?»). Encara que els reis són presentats de manera èpica, el gran heroi de la crònica és Roger de Flor, el cap dels almogàvers, un exèrcit al qual va pertànyer el mateix Muntaner i que va prendre part en la lluita dels cristians contra els turcs. Alguns passatges de la *Crònica* de Muntaner podrien haver influït directament en el *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell.

La crònica de **Bernat Desclot** (segle XIII), també anomenada *Llibre del rei en Pere*, és la més antiga al costat de la de Jaume I i no se sap ben bé qui en va ser l'autor, encara que podria ser un funcionari reial. Té un fort component èpic, derivat en part de l'adaptació de les cançons de gesta. Està dedicada a glossar dues figures: el rei Pere el Gran, que va conquerir Sicília, i l'almirall Roger de Lloria, un dels principals militars del segle XIII.

Bernat Desclot.

ANTONI CABRA.
L'heroïna de Peralada (1864).
Museu del Prado.

3 TEXTOS LITERARIS: RAMON MUNTANER

Na Mercadera (capítol 124 de la *Crònica* de Ramon Muntaner)

He de contar-vos un fet extraordinari que va ocórrer de veritat a fi que tots vosaltres vegeu que és autèntic.

A Peralada hi havia una dona que jo vaig conèixer i vaig veure. S'anomenava Mercadera perquè tenia una botiga de mercaderia. Era una dona molt llesta, alta i corpulenta. Un dia, mentre la host francesa es trobava davant Peralada, ella va eixir de la vila. Se'n va anar al seu hort a collir cols. Es va vestir una gonella d'home i agafà una llança. També es va posar a la corretja una espasa, i un escut al braç. I se'n va anar a l'hort. Quan es va trobar a l'hort va sentir campanetes. Es va sorprendre. De seguida parà de collir cols i se'n va anar cap aquella banda per veure de què anava la cosa. Va mirar i va veure que, en el sequió que hi havia entre el seu hort i un del costat, un cavaller francès amb el seu cavall armat amb el pitral de campanelles, anava d'ací a allà sense saber per on eixir-se'n. I, ella que se'l veu, es va col·locar en un pas obligat i li amollà tal colp de llança per les falces de la cuixa que li la va travessar tota. També li travessà la sella i es va clavar en el cavall. Acabat açò, el cavall es va sentir ferit i es va alçar de davant i de darrere. De tal manera que el cavaller haguera caigut de no anar lligat amb una cadena a la sella. Què us diré? Ella es va tirar mà a l'espasa. Se'n va anar a un altre eixidor i anà a ferir el cavall per la testera. El cavall es va quedar atarantat. Què us diré? Ella va agarrar el cavall per les regnes i va cridar:

—Cavaller, sou mort si no us rendiu!

El cavaller es va veure mort. Agafà el bordó o espasa d'estoc, el va tirar a terra i es va rendir. Ella replegà el bordó, li extragué la llança de la cuixa i, d'aquesta manera, el va conduir dins Peralada. D'aquesta peripècia es van quedar molt contents i satisfets el senyor rei i l'infant n'Alfons. De tal manera que li van fer contar moltes vegades com s'havia fet amb el cavaller.

Què us diré? El cavall i les armes van ser per a ella. El cavaller va ser rescatat per dos-cents florins d'or que ella es va endur. D'aquest cas podeu deduir si la ira de Déu anava en contra d'ells.

RAMON MUNTANER. *Crònica*

1. Defineix el concepte d'edat mitjana i indica en quins dos grans períodes es divideix.
2. Quina llengua es parlava al nostre territori durant el domini romà? Quina llengua es va parlar després? Com s'anomena el primer procés? I el segon?
3. Quina llengua va substituir l'àrab? Per què? Fins a quin moment es va parlar àrab al territori valencià?
4. Què vol dir que una llengua és romànica? Quines són les llengües romàniques de la península Ibèrica?
5. Per quina zona geogràfica es va produir l'expansió de la Corona d'Aragó i en quin període?
6. Explica per què hi havia la voluntat de crear un model de llengua comuna per a la Corona d'Aragó. Quins textos ho demostren? Digues el nom de cadascun i explica amb les teues pròpies paraules en què consisteixen.
7. Torna a llegir el fragment de *Balada de la frontera* i relaciona'l amb el context històric que acabes d'estudiar.
8. Elabora un mapa conceptual sobre les cròniques. Hi hauràs d'indicar la cronologia, l'autoria, la temàtica principal i els elements comuns als quatre llibres.
9. Llig el fragment següent de la *Crònica* de Bernat Desclot. Relaciona'l amb l'expansió de la Corona d'Aragó pel Mediterrani i la intencionalitat política de les cròniques.

Pense que no hi ha cap galera ni cap altre vaixell que gosse anar per la mar si no és sota el guiatge del rei d'Aragó. No només cap galera ni embarcació, sinó que no crec que cap peix gosse alçar-se sobre la mar si no porta un escut amb el senyal del rei d'Aragó en la cua per a mostrar el seu guiatge.

Ramon Muntaner.

10. Llig atentament el capítol 124 de la *Crònica* de Ramon Muntaner i respon les preguntes següents:
 - a) Quin és el tema del capítol?
 - b) Fes un resum d'unes 10 línies en què sintetitzes els fets que narra Ramon Muntaner.
 - c) Com justifica Muntaner que els fets que conta són veritat? Demostrea-ho amb una citació directa del fragment.
 - d) De quin rei parla Muntaner? Qui era l'infant n'Alfons? Per què sap que van quedar satisfets per la història?
 - e) En el text hi ha una referència a Déu. Què penses que significa?
 - f) Busca en el text un sinònim de les paraules següents: *espavilada*, *túnica*, *cinturó*, *aventura*, *ràbia*.
 - g) Quina tipologia textual domina en el text? Raona la resposta i subratlla alguns fragments que ho demostren. Quines altres tipologies hi trobem? Subratlla-ho en el text amb un color diferent.
 - h) Assenyala en el text totes les apel·lacions al lector que hi trobes. Quina es repeteix més vegades? Quantes?
 - i) Qui és el narrador en aquest text? Copia tres formes verbals en primera persona que li corresponguen.
 - j) Subratlla en el text el fragment que correspon a aquest exemple de la versió original de la *Crònica*: «En Peralada havia una fembra que jo coneguí e viu, la qual havia nom Mercadera, per ço con ella tenia obrador de mercaderia».
 - k) Raona a quina classe de variació lingüística correspon l'exemple anterior.

TEXT I DISCURS

I com que la imaginació era lliure, jo la treia de la gabieta del meu cap i la feia volar com si fos un verderol o un gafarró o un paixarell, i a un dels indrets on més li agrada d'anar era vers les muntanyes, l'Aitana i el Puigcampana. [...] En temps remotíssims [hi havia passat] un guerrer alt com un pi i valent com un sant Jordi que s'anomenava Rotlan. [...] Creuant valls i rius i seralades aplegà al Puigcampana, i furiós, pegant coltellades i bramant, d'un colp va tallar un tros d'aquesta muntanya que caigué en la mar davant mateix de Benidorm, i en comptes d'afonar-se es va quedar surant com una illa. I des d'aquell punt i hora el tall de Puigcampana es diu «la coltellada de Rotlan». A mi m'hagués agradat molt conèixer el guerrer Rotlan, i li demanava al meu avi que em contàs més històries d'aquelles, però com que en sabia tantes jo m'embolescava i no podia destriar els fets reals dels fantàstics. Tanmateix m'estimava viure així, perquè era com si m'hagués esbaltit però sabent que estava ben desperta, i si a voltes em semblava escoltar les cavalcades d'uns cavallers que diu que vivien a l'entorn d'una taula rodona, prenia uns granets de matafaluga i en mastegar-los i sentir-me la boca plena de la seua flaire m'adonava de l'embreuix del passat, i per deslligar-me'l encara més, i saber de bon de veres que jo no era una criatura d'un somni sinó una xiqueta de carn que alenava i vivia al món, me n'anava corrent on eren els altres xiquets a barallar-me o a jugar amb ells.

CARMELINA SÁNCHEZ-CUTILLAS. *Matèria de Bretanya*. Tres i Quatre, 2020 (1a edició: 1976)

El Puigcampana, muntanya llegendària situada a la Marina Baixa.

1. Contesta aquestes preguntes fent oracions (és a dir, les respostes han de tindre un verb conjugat).

- Qui conta aquesta història, en quina persona i en quin temps? És un personatge de la història?
- En quina comarca transcorre la història? Com ho saps? Identifica tres topònims que ho justifiquen.
- Com coneix la narradora la llegenda de Rotlan? A partir de quina figura familiar? Diries que se sent a gust deixant volar la imaginació? Per què?
- Quin nom popular rep el tall en la roca que hi ha al cim del Puigcampana? Quin altre accident geogràfic explica aquesta llegenda?
- Diries que «l'embreuix del passat» és una cosa positiva del tot? Per quin motiu penses que la narradora diu que se'n vol «deslligar»? Què fa per a aconseguir-ho? Quina oposició semàntica hi ha entre els sintagmes «criatura d'un somni» i «xiqueta de carn»?

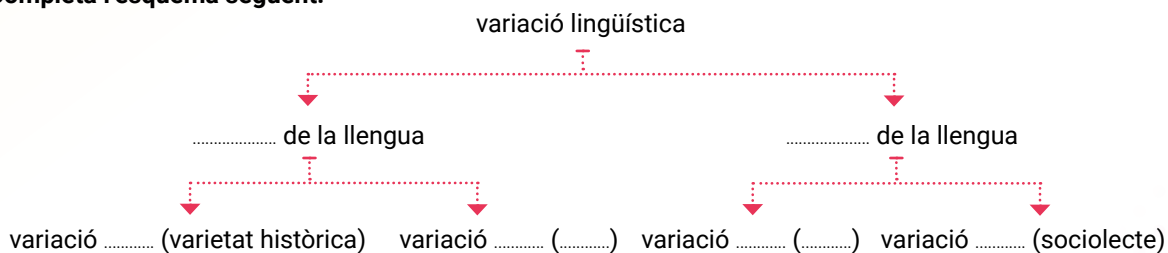
2. Fes una sola oració composta a partir d'aquestes cinc oracions simples. Utilitza nexes com ara relatius, conjuncions adversatives o connectors causals.

La narradora volia conèixer més llegendes. / A la narradora li costava diferenciar la realitat i la ficció. / La narradora se sentia a gust en el món de la imaginació. / La narradora no volia quedar-se tancada en el món de la imaginació. / La narradora eixia a jugar amb altres criatures.

3. Quina tipologia textual predomina en el text? Raona la resposta.

4. Identifica el tema del text i, a continuació, fes-ne un resum d'unes 50 paraules.

5. Completa l'esquema següent.

GRAMÀTICA

6. Contesta aquestes preguntes sobre gramàtica fent oracions.

- a) Què és la gramàtica i quines quatre disciplines té?
- b) Què és la sintaxi i quines són les seues dues nocions bàsiques?
- c) Quines són les huit categories gramaticals i quin percentatge de paraules representen?
- d) Quines són les cinc funcions sintàctiques de l'oració?
- e) Quines categories són flexives i quines no?
- f) Quins són els accidents nominals i quins són els accidents verbals?
- g) Quines categories concorden en persona, gènere i nombre amb el nom?
- h) Quines set classes de fonemes hi ha? Posa'n un exemple de cada una.

7. Analitza sintàcticament aquestes tres oracions.

La imaginació era lliure. / D'un colp va tallar un tros d'aquesta muntanya. / Jo la treia de la gabieta del meu cap.

8. Indica la categoria de les paraules subratllades i el seu comportament morfològic (si són flexives o si no ho són).

a) el meu <u>avi</u>	c) temps <u>remotíssims</u>	e) <u>davant</u> de Benidorm	g) alenava i vivia
b) <u>en</u> sabia tantes	d) viure <u>així</u>	f) la <u>treia</u>	h) <u>la</u> vil·la romana

9. Troba en el text de *Matèria de Bretanya* tots els termes dels camps semàntics proposats.

a) Aus	b) Atributs físics	c) Atributs psicològics	d) Accidents geogràfics

10. Amb l'ajuda d'un diccionari, escriu un sinònim de cadascuna d'aquestes paraules extretes del fragment anterior.

esbaltir, indret, coltellada, destriar, a l'entorn, flaire

LITERATURA

11. Explica què són les llengües romàniques i quines es parlen a la península Ibèrica.

12. Durant l'alta edat mitjana, quina llengua va desplaçar el llatí vulgar del nostre territori? I al seu torn, quina altra llengua la va substituir a partir del segle XIII?

Crònica

¿Què us diré? [...] D'aquesta forma, quan encara no havia passat un mes, havien arribat allí més de cent mil homes de cavall i una enorme quantitat d'homes de peu. I el bon comte de Pallars, quan va veure concentrada tan gran multitud, va bastir una gran fortificació amb tàpies i fusta en un puig prop de la vila d'Alcoll. [...] I allí teníeu el puig de la fortificació que van anomenar el puig de Picabaralla. ¡Tots els dies es feien tan grans combats en aquell puig que no es podrien contar! I qui volia veure valentia i qualitat de senyor, en aquell lloc la podia veure. Perquè, quan el torneig anava embolicat i el rei comprenia que els cristians portaven les de perdre, ell envestia enmig de la batalla i atacava entre ells. Però no us imagineu que ni Rotlan, ni Oliver, ni Tristany, ni Lancelot, ni Galeàs, ni Perceval, ni Palamides, ni Boors, ni Estors de Mares ni el Morat de Gaunes ni cap altre pogueren fer tots els dies el que el rei Pere feia. I, darrere d'ell, tots els ricshomes, cavallers almogàvers i homes de mar que es trobaven allà.

RAMON MUNTANER

13. Llig el fragment de la *Crònica* i contesta les preguntes.

- a) Assenyala en el text totes les referències explícites al lector, pròpies de l'estil de Muntaner.
- b) Quina és la tipologia textual dominant?
- c) Quin és el tema del text?
- d) La imatge que s'ofereix del rei és heroica? Quines accions el caracteritzen? A qui el compara Muntaner? Creus que és una imatge equilibrada o exagerada?
- e) Esmenta les quatre cròniques en ordre cronològic. Qui són els protagonistes de la de Muntaner?
- f) Busca en el diccionari el significat de la paraula *picabaralla* i explica per què Muntaner l'empra de manera irònica per a referir-se al lloc de l'acció del fragment.

Unitat 2

TEXT I DISCURS

- 1 **Comentari de text (teoria)**
Les trobairitz, les poetesses occitanes del segle XII
Coherència (II): el tema
Els àmbits d'ús
- 2 **Comentari de text (pràctica)**
L'amor, un invent dels trobadors?
- 3 **Sociolingüística**
Els registres

GRAMÀTICA

- 1 **Sintaxi**
El subjecte (I): el nucli i els determinants
- 2 **Morfologia**
La flexió nominal (I): la persona i el nombre
- 3 **Semàntica**
Polisèmia i homonímia
- 4 **Fonètica i ortografia**
La síl·laba

LITERATURA

- 1 **Context històric**
La cultura medieval
- 2 **Context literari**
La poesia medieval
- 3 **Textos literaris**
La poesia medieval

Paraules enamorades

1 COMENTARI DE TEXT: TEORIA

Sàpiens és una revista de divulgació històrica disponible tant en paper com per mitjà de subscripció digital. Si t'agrada la història, pots seguir, a més a més, els seus perfils en xarxes socials.

Les trobairitz, les poetesses occitanes del segle XII

L'OBRA D'AQUESTES AUTORES, INJUSTAMENT OBLIDADES A HORES D'ARA, ENS SORPRÉN PEL SEU CARÀCTER DIRECTE I LA SEUA QUALITAT LITERÀRIA

ÀLEX MILIAN

A l'edat mitjana, una època marcada per les guerres contínues, es va desenvolupar a l'interior dels castells una cultura de música, poesia i joc que va esdevindre especialment rica a Occitània. Si tenim en compte els testimonis que s'han pogut recuperar, aquell territori va destacar, al segle XII, per un bon nombre de trobadors que, com en altres indrets, feien composicions poeticomusicals en què l'amor era, ben bé sempre, el tema central. La història, però, ha oblidat un bon nombre de poetesses occitanes d'aquell segle, que eren conegudes com a *trobairitz*, i que han deixat poesies amoroses (sovint dedicades als seus amants) que sorprenen pel seu realisme i les referències directes a la sensualitat.

Com explica Teresa Vinyoles en «Estimar a l'edat mitjana» (dins del llibre *La vida quotidiana a través dels segles*), en els ambients nobles occitans cristal·litza l'anomenat *amor cortés*: els trobadors canten a les dames i les *trobairitz* expressen els seus sentiments cap a altres cavallers (o fins i tot també cap a servents) sense amagar-se'n gens. Vinyoles destaca que les cançons de les *trobairitz* eren ben explícites, com és el cas de la més famosa d'aquestes poetesses occitanes, la comtessa Beatriu de Dia, nascuda cap al 1140.

UN FENOMEN SINGULAR

Alguns autors assenyalen que el fenomen de les *trobairitz* només es donà a Occitània perquè la situació de les dones era millor que en altres indrets d'Europa gràcies a la pervivència de dos codis, el Justinià i el Teodosià, que reduïen els drets del marit i permetien a les dones tindre possessions. És per això que, al segle X, moltes dones eren propietàries dels senyorius feudals de Besiers, Carcassona, Nîmes o Montpeller. Tot i que això, habitualment, no implicava que foren les dones les que gestionaven els seus senyorius, la marxa de molts senyors feudals a les croades va facilitar que, realment, elles passaren a controlar les seues terres.

La comtessa de Dia no és l'única *trobairitz* documentada. La llista de composicions, amb noms tan literaris com Alamanda, Azalaïs de Porcairagues o Na Guilhema de Rosers, n'inclou 17 de conegudes i 26 d'anònimes. Una xifra d'autores medievals massa llarga per a restar en l'oblit. Potser aquest oblit actual es deu al fet que escrivien en occità, una llengua minoritzada a hores d'ara i que, a més a més, eren dones.

Sàpiens, octubre de 2018 (adaptació)

LECTURA EN VEU ALTA

Com veuràs en aquesta mateixa unitat, un text pot ser més o menys formal en funció de la situació comunicativa. En la comunicació oral, la **formalitat** es manifesta de moltes maneres, des de l'ús de fórmules de cortesia (com ara el *vosté*) fins a l'entonació o la rapidesa amb què parlem. Segons el context, ser massa formal o massa informal pot ser un problema, de manera que cal **adequar-se a cada situació**.

1. Prepara la lectura d'aquestes oracions i llig-les en veu alta segons el grau de formalitat.

- La directora de la càtedra de literatura medieval es complau a convidar-vos a la presentació del llibre *Les trobairitz i altres poetes dels segles XIII i XIV*.
- Saps, tia? La veritat és que no m'interessa gens la poesia, però tot això de les *trobairitz* m'ha molat.
- Bon dia, té alguna antologia de poesia trobadoresca, per favor?
- Mare, hui hem estudiat a classe un tema molt bonic sobre literatura medieval!

COHERÈNCIA (II): EL TEMA

El tema és la **matèria** de la qual tracta un text determinat. Per això, quan enunciem el tema, fem una síntesi del text per a identificar-ne les qüestions essencials, entre les quals hi ha l'actitud comunicativa de l'autor.

El tema s'ha de condensar en una única frase. Convé que aquesta frase no coincidisca amb cap frase del text original, és a dir, has d'expressar el tema amb les teues pròpies paraules. La millor manera de fer-ho és reduir-lo a un sintagma nominal, que ens permetrà condensar la substància del text. Procura que aquest sintagma no supere les 10 paraules amb contingut semàntic ple (no comptes, doncs, preposicions, articles, etc.).

Així, el tema del text que acabes de llegir es podria formular de les maneres següents, la primera més simple i la segona més completa:

- El llegat de les *trobairitz*.
- La importància del desconegut llegat de les *trobairitz*.

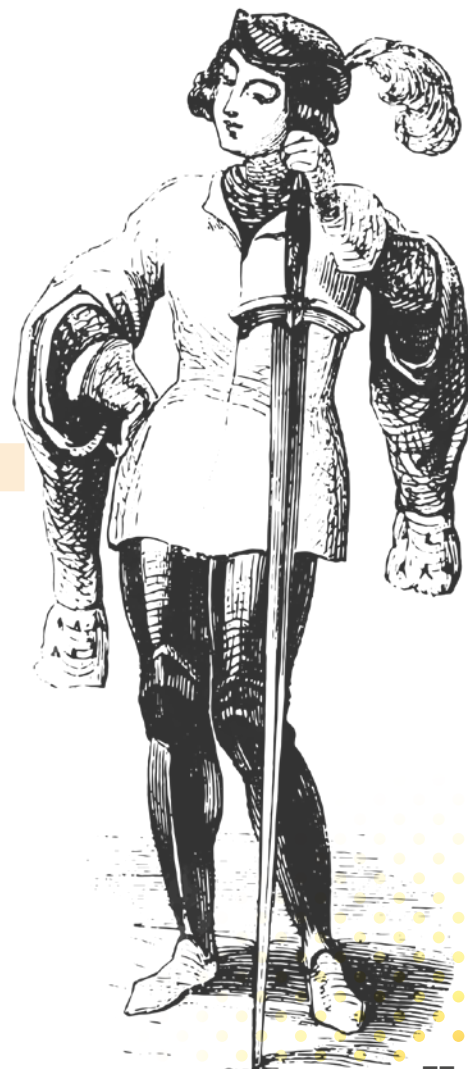
De la mateixa manera que en tots els textos pots identificar un tema principal, també en trobaràs de secundaris. En el text «Les *trobairitz*, les poetesses occitanes del segle XI», pots identificar altres temes, com ara l'amor cortès, la minorització de l'occità, la posició social de la dona, la sensualitat en la literatura medieval, etc.

A banda de la informació del **cos del text**, també trobem claus sobre el tema en els **elements paratextuals**, és a dir, aquells que envolten el text, com ara el títol o el lloc de publicació.

El text que acabes de llegir va aparèixer en una revista de divulgació històrica, és a dir, és un article periodístic. Això justifica que tinga **títol**, **entradeta** i **intertítol**. El títol sintetitza el tema, mentre que el subtítol destaca l'oblit que ha patit la tradició de les *trobairitz* i subratlla la seua qualitat literària. Finalment, l'intertítol serveix per a separar paràgrafs segons el seu contingut i organitzar la informació visualment (l'última part de l'article es pregunta per què es va donar un fenomen així a Occitània i per què l'hem menystingut al cap dels segles).

COMPRENSIÓ

1. De quina època i de quin àmbit geogràfic parla el text?
2. En quina llengua s'escrivia la poesia trobadoresca?
3. Quin era el tema principal de la poesia trobadoresca?
4. Per què destaca la poesia de les *trobairitz*? Com es deia la més famosa de totes?
5. En quin país es troben, a hores d'ara, les ciutats esmentades en el text?
6. Què signifiquen en el text les paraules *codis* i *croades*?
7. Quins arguments aporta el text per a justificar l'oblit de les *trobairitz*?
8. Redacta un resum del text en 280 caràcters, com si fora un tuit.

TEXT I CONTEXT: ELS ÀMBITS D'ÚS

Les llengües s'usen sempre en situacions comunicatives determinades per un **context físic** (la casa, l'institut, el jutjat, etc.) i **social** (un sopar, una classe, un judici, etc.). Els parlants saben, si fa no fa, quines característiques té cada context i com s'hi han d'expressar. No és el mateix una conversa al pati de l'institut que una exposició oral en classe de física, per exemple, o un intercanvi de whatsapps que un examen de valencià. El conjunt de situacions comunicatives vinculades a un context determinat s'anomena **àmbit d'ús**.

El parlant és conscient de les característiques de l'àmbit d'ús i hi ajusta la seua manera d'expressar-se, és a dir, tria entre diferents opcions: un canal escrit o un d'oral, una tipologia textual o una altra, un registre o un altre, un gènere discursiu o un altre. Per això els àmbits d'ús estan molt relacionats amb una de les propietats textuales, l'**adequació**: el parlant sempre ha de produir textos que s'adeqüen a l'àmbit d'ús concret en què es troba.

Encara que no hi ha una llista tancada d'àmbits d'ús, podem diferenciar-ne els següents:

Àmbit d'ús	Context	Usos
Familiar o quotidià	propri de les relacions personals quotidianes	converses a casa, compres, xats, correus electrònics informals...
Administratiu	propri de les institucions públiques	reglaments, judicis, lleis, cartes formals...
Acadèmic	propri dels contextos d'ensenyament i investigació	classes, publicacions científiques, conferències...
Periodístic	propri dels mitjans de comunicació	premsa, ràdio, televisió, Internet, publicitat...
Literari	propri de les obres de creació	novel·les, obres de teatre, poemes...

La taula anterior es podria completar amb altres àmbits més concrets, com ara el religiós (propri de les celebracions litúrgiques), el musical (que trobem en concerts i espectacles) o el polític (propri de les relacions institucionals).

Si ens fixem en el text «*Les trobairitz*, les poetesses occitanes del segle XII», veurem de seguida que pertany a l'àmbit periodístic, ja que es va publicar en una revista divulgativa sobre temes històrics anomenada *Sàpiens*. L'àmbit periodístic és propi dels **mitjans de comunicació de massa** (premsa digital i impresa, ràdio, televisió i xarxes socials). Els textos de l'àmbit periodístic tenen l'objectiu de transmetre informació i opinió dirigida a un gran públic, per a contribuir a la seua formació i el seu entreteniment. En casos com l'article que acabes de llegir, l'exposició és la tipologia textual predominant, perquè s'intenta explicar un tema de manera clara i objectiva. Per això s'hi usa un registre estàndard, sense tecnicismes ni paraules complicades.

EXPRESSIÓ I LECTURA EN VEU ALTA

1. Llig en veu alta el text de *Sàpiens* com si fora un *podcast* sobre història i literatura. El pots gravar i escoltar unes quantes vegades fins que penses que el resultat és adequat.

2. Imagina que tens un *podcast* sobre música actual. Prepara un programa breu, d'uns 5 minuts, tenint en compte aquestes indicacions:

- Identifica cinc grups musicals que canten en valencià i que tenen, com a mínim, dues dones en el seu equip.
- Indica de quina comarca procedeix cada grup, quant de temps fa que estan en actiu i en quines xarxes socials i plataformes musicals tenen perfil.
- Tria una cançó d'un dels cinc grups i comenta-la tenint en compte el tema, l'estil musical i el registre lingüístic (estàndard o col·loquial).
- Reflexiona sobre la teua investigació: coneixies aquests grups abans de preparar l'exposició? Si la resposta és negativa, per què penses que no els coneixies?

Guia i eines per a fer un *podcast*.

Llig l'article «Invisibles en la música».

© RTVE Catalunya

Renaldo & Clara

© Jordi Arques

Júlia

© Jaume Verdú

Maluks

© Pupil·les

Pupil·les

2 COMENTARI DE TEXT: PRÀCTICA

L'amor, un invent dels trobadors?

«L'amor? Una invenció del segle XII!» La frase –promulgada, si no vaig errat, per un erudit ben respectable– podrà semblar un despropòsit. No ho és: gens. Fins i tot caldria admetre-la en la seua precisió més taxativa, que ens situa davant del fenomen social i cultural de la poesia dels trobadors. És clar que sempre hi ha hagut «amor», una forma o altra d'«amor», lligant les parelles humanes: sempre, o gairebé sempre –d'ençà que l'home mereix el nom d'home. Sense eixir-nos de la tradició occidental, el *Symposium* de Plató i l'*Ars amandi* d'Ovidi prou que en donen fe amb una espessa magnificència literària. Però no tots els amors han estat idèntics, i hauríem de distingir escrupolosament entre les diverses espècies o les diverses qualitats d'«amor» que els homes han viscut al llarg de la història. I no hi ha dubte que això que nosaltres anomenem «amor» és una creació dels trobadors provençals, completada i polida pels poetes italians del *dolce stil nuovo*.

Des d'aleshores fins avui, de més a més, «l'amor» s'ha escampat i ha arrelat també gràcies a la literatura. L'«amor» s'ha propagat des d'unes classes socials a les altres, en una transfusió lenta i gradual. No oblidem que l'«amor», en els seus orígens, era «amor cortés»: afer d'aristòcrates i de paràsits d'aristòcrates. Després, l'«amor» salta aquesta primera barrera classista, però continua incardinat a les minories cultes. De mica en mica, el teatre primer, i la generalització de la lectura més tard, *ensenyaran* l'«amor» a les masses. Les pel·lícules i les narracions «amoroses» constitueixen l'«educació sentimental» de la majoria de joves actuals.

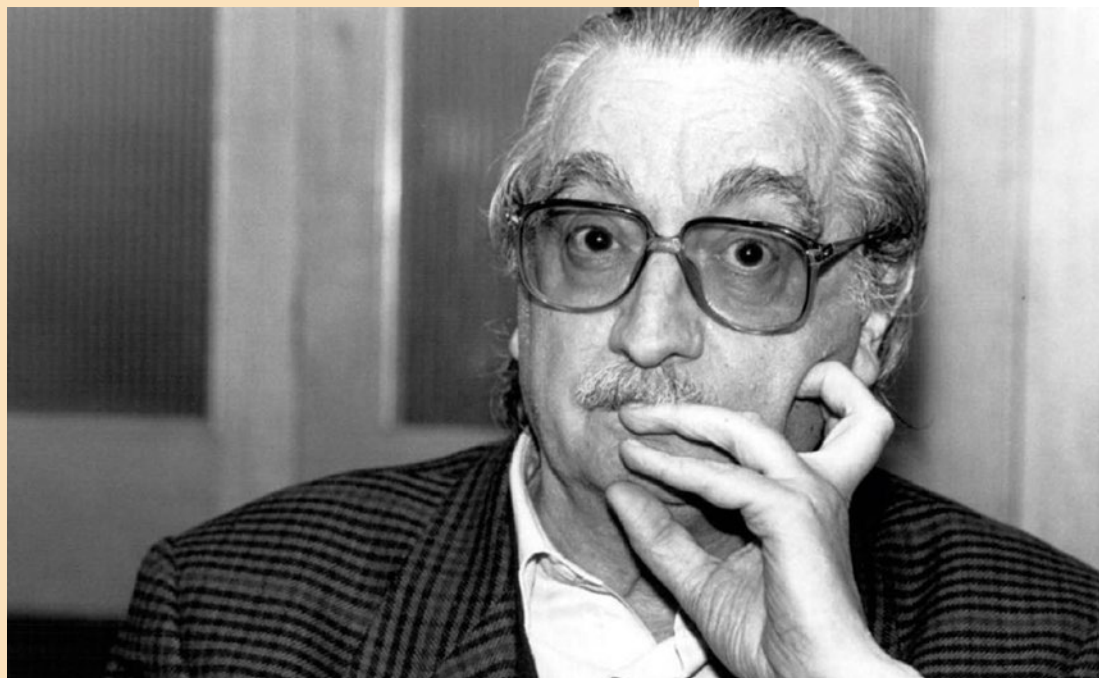
I tot això té la seua arrel en el segle XII: en els poemes treballats i conceptuosos dels trobadors, que van suposar un reajustament del lloc de la dona dins de la societat. La dona guanya una possibilitat nova: la possibilitat de ser *amant*, de jugar un paper actiu en la seua relació amb l'home. La «dama» feudal en principi, la burgesa després, qualsevol dona finalment, adquireixen el dret d'estimar, contra vents i marees. La igualtat és, a hores d'ara, relativament tangible. I, en aquest punt, l'«amor» comença a ser impossible. Perquè l'«amor» –«cortés», «romàntic»– pressuposava el marginalisme de la dona. L'«enamorada» estima, pot estimar o no, el seu amor és decisiu: però sempre i només en la mesura que és sol·licitada per l'«amor» de l'home, del mascle. Una dona-ídol –adorada, reverenciada– no és ja una dona, no és encara la dona, sinó una mistificació de la dona. I això és el que fa crisi.

La nostra època jubila l'«amor». Ha arribat l'hora d'inventar *un altre amor*. Un amor –el de demà– que, probablement, no tolerarà un don Joan ni una Julieta, una Bovary ni un Otel·lo, un Werther ni una Beatrice...

Joan Fuster (Sueca, 1922-1992) va ser un dels escriptors i intel·lectuals més importants i influents del segle XX. Va destacar en l'assaig, un gènere que li va permetre reflexionar des d'una perspectiva personal sobre qüestions universals. *Diccionari per a ociosos* és un dels seus llibres més coneguts.

Eugeni
Alemany fa de
Joan Fuster.

© Mercé Taberner

Escolta algunes
entrades del *Diccionari
per a ociosos*.

JOAN FUSTER. *Diccionari per a ociosos*
Edicions 62, 2021 [primera edició, 1964] (adaptació)

ACTIVITATS: LLENGUA

Lèxic

1. Digueu a quines paraules exactes del text corresponen aquestes definicions.

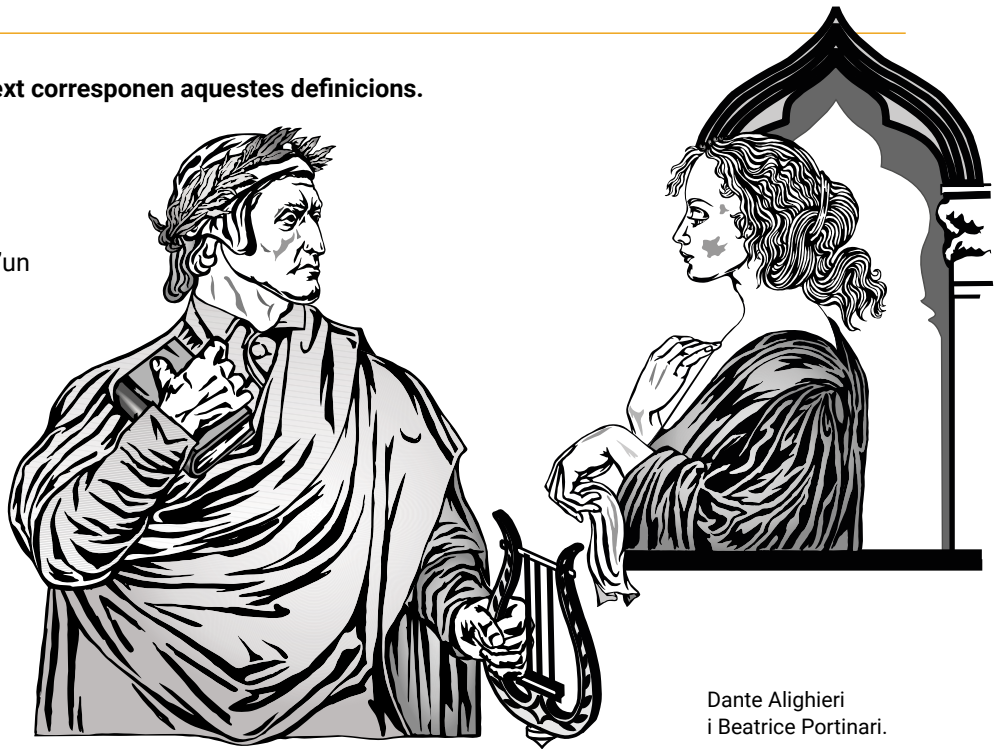
- a) Idea sense trellat.
- b) Originari de la Provença.
- c) Acció d'estendre's.
- d) Membre d'una classe social elevada.
- e) Acció per la qual un element passa d'un ésser a un altre.

2. Defineix amb la precisió que pugues aquestes paraules tenint en compte el seu significat concret en el text. Si cal, consulta el diccionari.

promulgada, erudit, marginalisme, mistificació, jubila

3. Troba en el text un sinònim d'aquestes expressions.

excel·lència, contundent, ben bé, des del moment que, assumpte

Dante Alighieri
i Beatrice Portinari.

Sintaxi

4. Ordena les paraules per a formar tres oracions simples; escriu les majúscules i els signes de puntuació.

- a) hi ha amor sempre hagut una forma o d'amor altra
- b) l'amor gràcies s'ha literatura la escampat també a
- c) els trobadorescos de la van poemes suposar reajustament un lloc del dona la societat en

5. Forma una sola oració composta a partir d'aquestes tres oracions simples.

- a) En aquest text, Joan Fuster reivindica un amor diferent.
- b) L'amor diferent que Joan Fuster reivindica implica la igualtat entre les persones que s'estimen.
- c) La igualtat entre les persones que s'estimen no pot suposar que l'una estiga subordinada a la voluntat de l'altra.

6. Agrupa aquestes idees en una sola oració composta que evite tantes repeticions i que, per tant, done lloc a un text més cohesionat.

- 1) Joan Fuster va ser un escriptor i intel·lectual molt important.
- 2) Joan Fuster va escriure diferents llibres d'assaig.
- 3) Joan Fuster va escriure un assaig titulat *Diccionari per a ociosos*.
- 4) En *Diccionari per a ociosos* hi ha molts capítols.
- 5) Un dels capítols de *Diccionari per a ociosos* tracta sobre l'amor.

Llig aquesta
entrevista a
Joan Fuster.

ACTIVITATS: COMENTARI

Si en la unitat 1 et recomanàvem que tingueres molt en compte la presentació, ara has de posar l'accent en una de les tres propietats textuais, l'**adequació**. A l'hora de preparar qualsevol text, escrit o oral, convé que pares atenció a tres aspectes:

- El text s'ha de cenyir a les limitacions de **temps** i d'**espai** que marca la situació comunicativa.
- La **composició** del text (paràgrafs, tipus de lletra, títols, formats, etc.) ha de ser adequada a la situació (no construïm igual un currículum que un missatge de veu, una notícia que un comentari, etc.).
- Ens hem d'adequar al **registre** propi de l'àmbit d'ús, més o menys formal segons la situació comunicativa.

Ara redactaràs un comentari sobre el text de Joan Fuster a partir de les respostes a les preguntes següents. Para compte en la presentació i, sobretot, en l'adequació. La professora o el professor et donarà un límit d'espai, i també t'indicarà el temps que tens per a escriure el comentari. A més a més, com que has d'elaborar un text de l'àmbit acadèmic, l'has d'escriure amb molta formalitat i objectivitat.

Tipologies textuais i àmbits d'ús

- Quina tipologia textual predomina en el text?
- Qui és l'autor del text? On el va publicar? Utilitza figures retòriques? D'acord amb les respostes anteriors, a quin àmbit d'ús pertany el text?

Contingut i estratègies discursives

- Quin és el tema del text (la matèria de què tracta)? I quina és la tesi (la idea principal que defén l'autor)?
- Segons l'autor, quina classe d'amor propicia la literatura trobadoresca i com es desenvolupa des d'una perspectiva social?
- Què significa «educació sentimental»?
- Quin canvi de perspectiva sobre la dona aporta la poesia trobadoresca?
- Per quin motiu la igualtat i una determinada classe d'amor són incompatibles? Indica els tres arguments que aporta l'autor per a justificar-ho.
- Quina classe d'amor «ha fet crisi»? Què cal fer, a continuació, d'acord amb les paraules de Joan Fuster?
- Per quin motiu l'autor esmenta una sèrie de personatges literaris al final del text? Busca informació sobre cadascun i mira de comprendre la classe d'amor que representen.

Estil

- Una de les característiques més peculiars de l'estil de Joan Fuster és l'ús de les cometes i de la cursiva per a destacar paraules.
 - Per què fa servir cometes quasi totes les vegades que apareix la paraula *amor*?
 - Quines altres expressions posa entre cometes? Per a què, en cada cas?
 - Identifica tots els usos de la cursiva en el text i classifica'ls en: a) títols, b) valor emfàtic o irònic, c) paraules en altres idiomes.
- Un altre tret de l'estil fusterià són els incisos, marcats mitjançant guions. Identifica'ls en el text i explica quina idea introdueix cada vegada que els usa.

Resum

- Elabora un resum del text d'entre 5 i 10 línies.

Prova a
buscar-ho en
l'enciclopèdia.

3 SOCIOLINGÜÍSTICA: ELS REGISTRES

Primer,
posa't a
prova.

De què depèn
la variació
diafàsica?

La **variació diafàsica** fa referència als canvis que es produeixen en l'ús de la llengua en funció del context en què es troba el parlant en un moment determinat, és a dir, segons l'àmbit d'ús. Les varietats diafàsiques s'anomenen **registres** i depenen de quatre factors relacionats entre ells:

- El **tema**, que pot tractar-se de manera general (*un mal de panxa*) o especialitzada (*una gastroenteritis*).
- El grau de **formalitat**. Per formalitat entenem el conjunt de regles socials que determinen el comportament adequat i correcte d'una persona segons la situació en què es troba (per exemple, és adequat cridar en un concert de música rock, però no en un musical o en una òpera). Des del punt de vista de l'ús de la llengua, en aquest aspecte cal considerar la confiança que els parlants tenen entre ells, el lloc on es parla, etc. Així, els registres no són formals o informals en termes absoluts, sinó que hi ha una gradació entre allò més formal i allò més informal.
- El **canal de comunicació**, que pot ser oral o escrit, preparat o espontani, etc. Tradicionalment, els textos orals podien ser formals o informals (un discurs polític era formal, però una partida de truc era informal) mentre que els escrits quasi sempre eren formals. A partir de l'aparició d'Internet, han aparegut contextos nous en què es barreja allò oral i escrit, com ara el xat, i l'escrit no s'associa necessàriament a la formalitat.
- La **intenció comunicativa**, que determinarà la manera com interactuen emissor i receptor. Així, ens podem expressar de manera objectiva o subjectiva, amb una actitud persuasiva o neutra, suplicant o orgullosa, etc.

COL·LOQUIAL I ESTÀNDARD

Si combinem aquests quatre factors, obtindrem el registre adequat a cada àmbit d'ús. A grans trets, en podem distingir dos: el col·loquial i l'estàndard.

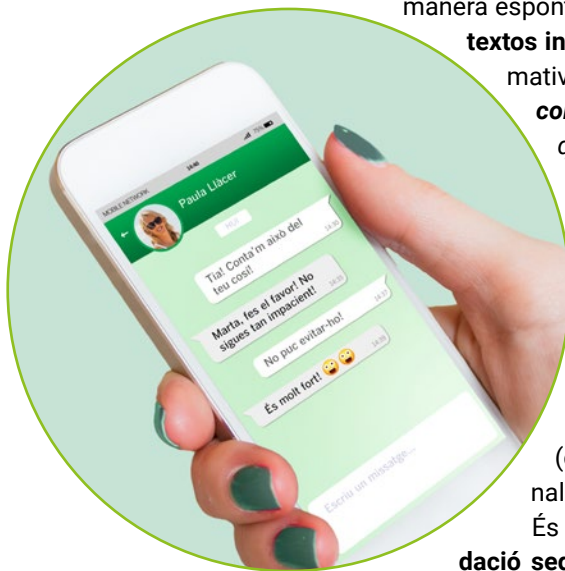
El **registre col·loquial** s'empra en àmbits d'ús quotidians i familiars, quan ens comuniquem de manera espontània i amb una certa confiança amb els nostres interlocutors, és a dir, en **contextos informals**. En aquests casos, no ens preocupem massa per ajustar-nos a la normativa lingüística (*La caïra està trencà*), fem servir paraules malsonants (*Mira que té collons!*), utilitzem una sintaxi poc elaborada, amb oracions inacabades (*Vull dir que... ja saps, no?*) i usem bona cosa d'interjeccions (*Nyas, el got!, Au, Marta!*).

El **registre estàndard** ens proporciona un model de llengua que procura superar la variació lingüística i cohesionar els usos lingüístics per a **contextos relativament formals**, en els quals no hi ha molta confiança entre els interlocutors i la comunicació sol ser preparada i no espontània. Per això, s'ajusta a la normativa (minimitza les diferències dialectals i diafàsiques), evita les paraules malsonants i les interjeccions i fa servir una sintaxi més elaborada. El registre estàndard és propi dels àmbits periodístic, administratiu i acadèmic. Si la situació és molt formal i té unes pautes comunicatives molt definides (com ara les fórmules cerimonials dels oficis religiosos o dels actes institucionals), podem parlar de **registre formal**.

És molt important que tingues en compte que estem parlant sempre d'una **gradació segons el context comunicatiu**. Així, no és el mateix adreçar-se a una persona desconeguda que a una amiga o una germana, per exemple. En el primer cas, tendrem a fer servir l'estàndard de manera relaxada (*Bon dia, em podria posar un tallat, per favor?*), mentre que en el segon ens situarem en l'àmbit de la col·loquialitat (*Ei, tia, me vols passar el plat p'a que m'escudelle?*). De la mateixa manera, en l'àmbit periodístic no és el mateix un telenotícies (que tendeix a ser formal i on predomina l'estàndard) que un magazín (que tendeix a ser més informal i, per això, s'hi combina l'estàndard amb el col·loquial).

Finalment, l'àmbit literari s'ha associat tradicionalment al registre formal. Si bé això és cert per l'alt grau d'elaboració lingüística propi de la literatura, cal tindre en compte que, quan s'imita la realitat (com ara en una novel·la o una obra de teatre) es pot fer servir el col·loquial en benefici de la **versemblança**.

Els xats representen un espai híbrid entre l'oralitat i l'escriptura, més col·loquial que formal.

ELS REGISTRES ESPECIALITZATS

Encara que l'estàndard és la referència dels àmbits formals, molt sovint a un àmbit d'ús determinat li correspon un registre que es caracteritza per tindre un discurs molt elaborat i per l'aparició de tecnicismes d'una àrea de coneixement específica. Així, en funció de les característiques pròpies de cada àmbit, podem parlar de diferents registres especialitzats, com ara el **juridicoadministratiu** o el **científicotècnic**.

A més a més, cal tindre en compte que podem construir un text de manera que només l'entenguen els especialistes en el tema (especialització) o que l'entenga una gran part de la població (divulgació). La **divulgació** és habitual en l'àmbit periodístic (sobretot en els reportatges) i literari (sobretot en l'assaig), mentre que l'**especialització** és freqüent en l'àmbit acadèmic i jurídic. Un mateix tema es pot expressar de manera divulgadora (*Li han llevat un càncer de pell molt superficial*) o especialitzada (*Hom li ha extirpat un melanoma limitat a l'epidermis*).

1. Explica amb les teues paraules en què consisteix la variació diafàsica.
2. Esmenta cinc situacions comunicatives en les quals convinga emprar l'estàndard i cinc en les quals convinga emprar el col·loquial. Raona la resposta.
3. Agrupa aquestes paraules en tríos de sinònims i digues quina de les tres és molt formal, quina és formal i quina és informal.
barrinar, beure, cavil·lar, cotorra, diners, mamar, molestar, parlador, parlar, pasta, enrotllar-se, irritar, libar, loquaç, pensar, dissertar, pecúnia, empenyar
4. Completa la graella. Després tria una de les quatre situacions i redacta un text en què expliques com els quatre factors porten a considerar que és un exemple de registre col·loquial, estàndard o formal.

	Conversa a l'hora del pati	Instància per a demanar un document oficial	Article sobre arquitectura	Discurs electoral
Tema				
Formalitat		molt formal		
Canal	oral			
Intenció				persuadir
Registre			estàndard	

5. Tenint en compte el tema, el grau de formalitat, el canal i la intenció, digues quin registre s'usa en els textos següents.

a) L'entrada de multinacionals de l'agricultura, la ramaderia i la indústria als països del sud, ha destruït les maneres tradicionals de cultiu, explotació i producció existents. El canvi de model productiu ha provocat també més pobresa, exposició a les catàstrofes naturals i dependència de les grans multinacionals, tant de llavors com de productes químics i maquinària.

ENRIC SENABRE. *Generació C. Conviure amb la pandèmia*
Bromera, 2020

- b) Cançó «La dels Beatles», del disc *Llepolies* de Zoo (2021).
c) Fragment del magazín *Bona vesprada d'À Punt* (minuts 19' a 25', aproximadament), el dia que el poble convidat al programa era Tàrbena (la Marina Baixa).

Portada de *Llepolies*, Zoo.

1 SINTAXI: EL SUBJECTE (I)

EL SINTAGMA NOMINAL

El **subjecte** és un **sintagma nominal** que representa la part del món sobre la qual l'emissor vol parlar, i està format per un nucli més possibles modificadors. Generalment, el nucli és un **nom** (o substantiu), i en eixe cas els modificadors són necessaris. Com que els noms no representen un ésser sinó una categoria (*llibre* es refereix a qualsevol *llibre*), quan volem referir-nos a un ésser en particular i no a la categoria, necessitem restringir el nom, o siga, especificar-lo, i ho fem per mitjà dels modificadors; així, si ens volem referir a un llibre que tenim prop, direm *aquest llibre*.

Hi ha dues classes de modificadors. Els que van davant del nom són obligatoris i s'anomenen **determinants**, com *el* en *el llibre*. Els que van darrere del nom són opcionals i es diuen **complements del nom**, com *premiat* en *el llibre premiat* o *de ma germana* en *el llibre de ma germana*. Així, quan el SN fa de subjecte, el complement no és sintàcticament necessari (*El llibre m'agrada*), però sí que ho és el determinant (**Llibre premiat m'agrada*).

El sintagma nominal		
Determinant (obligatori)	Nucli	Complement (opcional)
<i>la</i>	<i>poesia</i>	<i>trobadoresca</i>

El nucli no du modificadors quan és un **pronom** (*Ell va escriure desenes de llibres*), un **nom propi** (*Joan Fuster era escriptor*) o un **infinitiu** (*Llegir assaig és un plaer*). A més a més, el nucli pot ser **compost** quan es coordinen diverses paraules per mitjà de conjuncions (*L'escriptor i el lector dialoguen per mitjà del llibre*). Quan el nucli ja es coneix pel context, el podem **elidir** ($\emptyset$): *Va nàixer a Sueca* [Joan Fuster].

ELS MODIFICADORS

Com acabem de veure, la funció dels modificadors és **restringir l'abast semàntic del nom**. Aquesta funció, l'exerceixen diferents categories: els **determinants** solen anar davant del substantiu, mentre que després del substantiu acostumen a aparèixer **adjectius i sintagmes preposicionals**.

Determinants							
Article				Demostratius	Possessius	Quantificadors	Interrogatius
Definit	Indefinit	Personal	Neutre				
el, la / els, les	un, una / uns, unes	en, el / na, la	el (*lo)	aquest, aquesta (este, esta) / aqueix, aqueixa (eixe, eixa) / aquell, aquella	meu, meua, teu, teua, etc.	poca, molts, algun, etc.	quin, quina; quant, quanta, etc.

Pel que fa a la **forma dels demostratius**, en el valencià oral i quotidià solem dir *este/esta, eixe/eixa* i *aquell/aquella*, però en situacions molt formals (escrites però també orals), solem dir *aquest/aquesta* i *aquell/aquella*. Cada vegada més, *eixe* i *eixa* es mantenen en tots els contextos, excepte en situacions de formalitat molt elevada.

Una cosa semblant passa amb l'**article lo**. Encara que és molt habitual en la llengua oral i quotidiana, no es recomana usar-lo en contextos formals. A banda, hi ha moltes expressions habituals (com ara *prou madur*) que es tendeixen a substituir per construccions amb *lo* (*lo suficientment madur*) que resulten poc naturals. En la taula següent tens unes quantes claus per a no abusar del *lo* en la llengua oral informal i evitar-lo en els contextos formals. Això t'ajudarà, a més a més, a recuperar i interioritzar expressions tradicionals.

Valor abstracte					
<i>lo més trist</i>	el més trist / la cosa més trista		<i>lo bé que toca</i>		que bé que toca
<i>lo modern</i>	la modernitat		<i>lo content que està</i>		com està de content
<i>lo que diu</i>	això que diu / el que diu		<i>lo més ràpid possible</i>		tan ràpid com puga
<i>lo seu</i>	les seues coses		<i>lo més prompte possible</i>		com més prompte millor
<i>lo de sempre</i>	la de sempre		<i>lo suficientment madur</i>		prou madur
Modismes					
<i>a lo millor</i>	potser	<i>per lo demés</i>	d'altra banda	<i>per lo tant</i>	per tant
<i>de lo contrari</i>	si no, altrament	<i>per lo menos</i>	com a mínim	<i>per lo vist</i>	pel que sembla

1. Subratlla el subjecte d'aquestes oracions, encercla el nucli i digues si és un nom comú, un nom propi, un pronom, un infinitiu o si està elidit.

- La frase és un despropòsit.
- Això ha fet crisi.
- Els poemes treballats i conceptuosos dels trobadors van suposar un reajustament del lloc de la dona en la societat.
- Beatriu o Otel·lo no representen l'amor de demà.
- Estimar ha de ser un acte lliure.
- Joan Fuster té un estil molt característic.
- Ella ens farà les classes de la setmana que ve.

2. Aquesta oració no és sintàcticament correcta. De fet, segur que et sona estranyíssima. Per què?

Trobadors van viure a Occitània durant el segle XII.

3. Hi ha demostratius de tres categories (determinants, pronoms i adverbis) i de tres graus (molt prop, no tan prop i lluny). Fes-ne una taula i classifica'ls.

ahí, allò, eixe, ací o aquí, açò, aquest o este, això, aquell, allí

4. Indica la categoria dels quantitatius subratllats: determinant, nom, pronom o adverb. Si són adjectius, digues si són numerals o indefinits.

- algú narra
- molt bé
- bastant noves
- desé capítol
- qualsevol batussa
- la mitat de dades
- més veraç
- una dotzena de fets
- no passa res

5. Classifica els interrogatius i exclamatius en la taula.

Qui va ser Vallseca?, Com treballaven els ajudants?, Que bonica que és, Com pencava el tal Vallseca!, Quantes cartes va produir?, Quina carta és una obra mestra?, Quin ritme de treball tan frenètic!, Des de quan l'exposen?, A què es dedicava?, Quants estris que utilitzaven!, On s'exposa la carta?, Quant es va esforçar Vallseca?

Interrogatius			Exclamatius	
Determinants	Pronoms	Adverbis	Determinants	Adverbis

6. Completa les oracions amb la paraula adequada i digues si són un determinant, un pronom o un adverb.

[que/quín]

..... veraç que era el relat! [.....] relat més veraç! [.....]

[quan/quant]

..... va tardar a escriure'l? [.....] va començar a escriure'l? [.....]

[que/què]

..... escrivia? [.....] bé que escrivia! [.....]

[tant/tan]

..... complex és recordar? [.....] te'n recordes? [.....]

[cap/gens]

No tenia d'interés. [.....] No conté mentida. [.....]

7. Subratlla el subjecte d'aquestes oracions, requadra'n el nucli i digues si és determinat o indeterminat. Si és indeterminat, substitueix-lo pel pronom feble *en*.

Exemple: *Han vingut dos xics*. [nucli indeterminat] → N'han vingut dos.

- Han arribat alguns cavallers.
- No calen més diners.
- Ha nascut aquella princesa.
- S'aproven les dues lleis.
- Falten els seus vassalls.
- M'agraden tres noms.
- Va passar una cosa.
- Es va morir el rei.

8. Substitueix l'article neutre per una expressió més adequada.

- Això és lo més dur.
- No sé lo que vols dir.
- Em sorprén lo bé que canta.
- Li agrada lo extravagant.
- Per lo vist, és molt bo.
- Ves lo més ràpid possible.
- A lo millor no ve.
- Vine lo més prompte possible.
- Lo que diu és veritat.
- No és lo suficientment clar.
- Per lo menos ha avisat.
- Va a lo seu.

A LA MILLOR...

2 MORFOLOGIA: LA FLEXIÓ NOMINAL (I): LA PERSONA I EL NOMBRE

LA FLEXIÓ NOMINAL

La **flexió nominal** fa referència a les modificacions formals de persona, nombre i gènere que experimenten tant el nucli del sintagma nominal (noms i pronoms) com els modificadors (determinants i adjectius).

L'**accident de persona** només afecta els pronoms personals (*jo, mi, em...*) i els possessius (*mon, teua, sa...*), i té la finalitat d'establir a quin participant ens referim en un acte comunicatiu: la **1a persona** (emissor), la **2a persona** (receptor) i la **3a persona** (ni emissor ni receptor).

L'**accident de nombre** indica si l'entitat a què fem referència és **singular** (una unitat) o **plural** (més d'una unitat). Però la correspondència entre el nombre gramatical i el nombre natural no sempre és exacta, atès que la unitat pot ser individual (unitat simple) o col·lectiva (unitat composta).

Nombre gramatical		Nombre natural			
		Individual		Col·lectiu	
	Singular	ovella	meu	rabera	nostre
	Plural	ovelles	meus	raberes	nostres

Hi ha encara un **accident de cas**, que només afecta els **pronoms *mi* i *si***, que són dues recialles del llatí: els fem servir quan no fan de subjecte, és a dir, quan van encapçalats per una preposició (*parlen de mi*).

LA FORMACIÓ DEL PLURAL

El plural és molt uniforme perquè sempre té la **desinència -s**: *fill, fills*. Una particularitat és que, en la forma plural, **recuperen la *n* etimològica** les paraules monosíl·labes o agudes que acaben en vocal (*vi, vins; camí, camins*), excepte *cru* (*crus*) i *nu* (*nus*) i paraules com *sofà* (*sofàs*) i *café* (*cafés*), entre altres. D'altra banda, tenen **doblet plural** les paraules planes que fan els derivats en *n* (*home, homenet*), com ara *home* (*hòmens* o *homes*), *jove* (*jóvens* o *joves*), *orde* (*ordes* o *òrdens*) i *orfe* (*orfes* o *òrfens*).

Les paraules que acaben en les **consonants *s, ç i x*** i els **grups *ix, ig i tx*** (tots ells fonemes fricatius), per regla general **afigen una *o*** en el plural per a distingir-lo del singular: *gos, gossos; envàs, envasos; braç, braços; fix, fixos; calaix, calaixos; bateig, batejos; despatx, despatxos*. Són **excepcions**: les paraules femenines que acaben en *ç* (*les façs, les falçs, les calçs*), les paraules que acaben en *-x* i són planes (*hèlixs, índexs*) i les que acaben en consonant + *-x* (*linxs, esfinxs*), com també els mots *faxs, matxs i sàndwixs*. I tenen **doblet plural** les que acaben en ***-sc, -st i -xt***: *bosc (boscs o boscos), gust (gusts o gustos) i mixt (mixts o mixtos)*.

INVARIABILITAT I DEFECTIVITAT

Són **invariables** els numerals cardinals excepte *un* (*dos, tres...*), els indefinits *massa, força, prou, més, menys, cap i cada* i els noms següents que en singular acaben en *s*:

- les paraules planes *cactus, dimecres, divendres, llapis, tipus*, etc.;
- els monosíl·labs *fons, ics, pols (f), temps*, etc.;
- les paraules agudes *algeps, dijous, dilluns, dimarts i socors*;
- i les paraules compostes d'un verb més un nom comptable: *furgadents, parallamps*, etc. (*un portamines, dos portamines*). Però quan el nom no és comptable, el compost és variable (*un gratacel, dos gratacels*).

Són també **variables** les paraules cultes que acaben en **vocal + *-si***: *crisi* (sg), *crisis* (pl).

Una paraula té un nombre defectiu quan normalment s'usa sempre en singular o sempre en plural. Hi ha **paraules que solen usar-se en singular** (*singularia tantum*), com ara *medicina, fred, oxigen, aigua, cel*, etc., encara que en alguns casos podem fer plurals figurats o metafòrics (*els cels, les aigües*, etc). Per la seua banda, les **paraules que solen usar-se en plural** (*pluralia tantum*) fan referència a entitats que estan formades per més d'un element, com ara *postres, pantalons, arracades, tisores...*

1. Els subjectes i els predicats d'aquestes oracions estan desordenats. Reagrupa'ls i indica què és el nucli (nom, pronom, infinitiu o nucli compost).

- a) Roser ets estudiant. c) Mos germans som estudiants. e) Tu és important.
b) Tu i jo sou estudiants. d) Vosaltres són estudiants. f) Estudiar és estudianta.

2. Indica el nombre natural d'aquests noms (individual o col·lectiu) i el nombre gramatical en què estan (singular o plural).

Exemple: *rabera* → nom col·lectiu en singular / *ovelles* → nom individual en plural

- a) alumnat c) gent e) dones g) estudiants
b) carrasca d) militars f) exèrcits h) boscs

3. Completa el quadre de la flexió dels pronoms personals.

..... personals		Pronoms				 febles			
		Singular						Plural	
		Masc.			Fem.		Fem.	Masc.	
Emissor		 /						nos	
.....	2a persona								
.....				vostés				los	
Ni									
ni receptor		si							

Posa't a prova!

4. Indica la persona natural i la persona gramatical d'aquests subjectes i explica quina particularitat morfològica té el pronom *vosté*.

- a) Vosté és escriptora? b) Ella és escriptora? c) Tu ets escriptora?

5. Explica la diferència que hi ha entre *teu* i *teus* i la que hi ha entre *teu* i *vostre*.

6. Completa aquestes oracions amb els pronoms *jo*, *mi*, *ell/ella* o *si*, i digues quines dues diferències morfològiques expliquen l'existència d'aquests quatre pronoms.

- a) M'ho ha dit a d) Hi anem perquè ho vol així. g) Esteu parlant de?
b) Només pensa en mateix. e) Li ho he proposat h) Acaba d'arribar tota sola.
c) No es val per mateix. f) Trigà un minut a tornar en i) Què maquineu contra?

7. Escribe dos noms per cada quantitatiu (un de singular i un de plural, sempre que es pugui) i digues si són variables o invariables.

Exemple: *algun* → algun carrer, alguns parcs (variable)

- a) tant c) quatre e) més g) prou i) cap k) cada m) tercer
b) massa d) tot f) mig h) gaire j) tal l) poc n) força

8. Modifica el nom *interés* i *interessos* amb els indefinits *gens*, *molt*, *poc*, *bastant*, *prou*, *quant* i *tant* tenint en compte que *gens* sempre va seguit de la preposició partitiva *de*, i la resta, només quan modifiquen un nom masculí singular. T'han d'eixir 14 sintagmes.

9. Passa aquests sintagmes al singular i digues si la paraula composta és variable o no i per què.

- a) dos afonacases c) dos llevataques e) dos gratacels g) dos torcamans
b) dos parabrises d) dos parafangs f) dos tocadiscos h) dos paraigües

10. Canvia el nombre d'aquests sintagmes nominals i digues com són morfològicament els nuclis (variables, invariables o defectius).

- a) unes anàlisis e) el primer curs i) el pròxim dilluns m) en Carles
b) la botànica f) l'esfinx j) totes les hipòtesis n) el seu capritx
c) algun jove g) el meu llapis k) l'olfacte o) dos globus
d) aquells temps h) les noces l) el mateix crucifix p) aquest text

3 SEMÀNTICA: LA POLISÈMIA I L'HOMONÍMIA

Diem que hi ha **monosèmia** (o univocitat), quan una paraula només té un significat i quan aquell significat només està representat per una paraula, com ara *oxigen*, *sintagma* o *encefalograma*. La monosèmia es dona molt en els **registres especialitzats**, sobretot en el llenguatge científicotècnic (on trobem molt sovint neologismes formats a partir d'arrels gregues).

Així i tot, la llengua tendeix a crear nous significats a partir de paraules ja existents. Això ho explica molt bé la **lingüística cognitiva**, que ha demostrat que la creativitat lèxica es basa en com la nostra psicologia estableix relacions entre conceptes. Així, per exemple, l'instrument amb el qual desplaçem el cursor per la pantalla d'un ordinador es diu *ratolí* per analogia amb l'aspecte d'aquest animallet. La tendència general de la llengua, en conseqüència, és a crear **paraules polisèmiques**, és a dir, mots amb més d'un significat. En el diccionari, les paraules polisèmiques apareixen en una entrada única i cada significat, que s'anomena **accepció**, va numerat:

ratolí

1. *m.* ZOL. Mamífer rosegador (*Mus musculus*), de dimensions reduïdes, cua fina i llarga, orelles grans i pelatge gris.
2. *m.* INFORM. Dispositiu extern que permet desplaçar el cursor per la pantalla d'un ordinador.
3. *m.* i *f.* COL·L. Persona que es fica en tot i pertot.

Encara que sovint costa una miqueta, cal diferenciar les paraules polisèmiques de les **paraules homònimes**, les quals provenen de paraules diferents (en llatí, per exemple) que s'han acabat escrivint o pronunciant igual. Per exemple, del llatí *ducere* va sorgir el verb *dur* (que vol dir 'portar'), mentre que l'adjectiu *dur* (que vol dir 'resistent') ve del llatí *duru*. En aquest cas, *dur* i *dur* són paraules **homòfones** (es pronuncien igual) i **homògrafes** (s'escriuen igual), però hi ha paraules homògrafes que no són homòfones, com ara *deu* ('número') i *deu* ('verb *deure*'), i hi ha paraules homòfones que no són homògrafes, com *fals* ('enganyós') i *falç* ('corbella'). A diferència de les paraules polisèmiques, que tenen una sola entrada en el diccionari, cada homònim té una **entrada diferent** que va numerada amb un **superíndex**. Al seu torn, els homònims poden ser polisèmics.

cap¹ *m.* Part del cos dels animals on està el cervell. *Li fa mal el cap.*

cap² *adj.* Ningun. *No té cap germà.*

cap³ *prep.* En direcció a. *Vine cap ací.*

1. Explica els dos fenòmens semàntics que hi ha en aquests dos acudits.

- Saps què? Soc vident, i per deu euros et dic el futur.
- Deu euros? D'acord.
- Jo seré vident, tu seràs vident, ell serà vident...

- Te'n vens a veure una serp que li han dut a Miquel?
- Cobra?
- No, no: gratis!

2. El verb *fer* és altament polisèmic; canvia'l per verbs més precisos.

a) Esta terra fa bon blat.	c) Fes la instància.	e) Fes l'habitació.
b) Fes els dos problemes.	d) L'atleta ha fet un salt.	f) Eixa indústria fa vidre.

3. Classifica aquests parells de paraules en la taula i fes una oració amb cadascuna.

a) coma/coma	c) índex/índexs	e) set/set	g) sou/sou
b) cuota/cuota	d) pera/per a	f) sol/sol	h) vell/bell

Ni homòfones ni homògrafes	Homòfones i homògrafes	Homòfones però no homògrafes	Homògrafes però no homòfones

4. Com són els parells de paraules: polisèmiques o homònimes? Defineix-les amb la precisió que pugues (recorda que la definició ha de començar per un hiperònim) en entrades o accepcions numerades convenientment i amb indicació de la categoria (n., adj., v., etc.).

a) La cova ens serví d'abric. / Posa't l'abric.	e) Compte amb la rampa! / Té una rampa a la cama.
b) Té un cor molt sa. / Canta en un cor.	f) Passà en un segon. / Quedà en segon lloc.
c) La policia manté l'ordre. / Dona l'ordre d'eixir.	g) És un vers decasíl·lab. / Sent amor vers la família.
d) Feu un pas avant. / No ho he entés pas.	

4 FONÈTICA I ORTOGRAFIA: LA SÍL·LABA

LA SÍL·LABA

Perquè hi haja una síl·laba, hi ha d'haver com a mínim **una vocal**, atés que les vocals, com ja sabem, són els fonemes més oberts i, per tant, els que articulem sense cap obstrucció de la boca i percebem amb més facilitat. La vocal pot estar acompanyada de **consonants**; de fet, es diuen així perquè necessiten la companyia de les vocals (con-) per a sonar (-sonants). Així, diem que la **síl·laba** és l'agrupació d'una vocal com a mínim, que fa de **nucli sil·làbic**, més una consonant opcional o més (fins a cinc), que fan de **marge sil·làbic**. Per exemple: *car-tes*, *o-berts*, *texts*.

EL DIFTONG I EL HIAT

El **nucli** de la síl·laba és sempre una vocal (només una). Però pot passar que hi haja dues vocals en una mateixa síl·laba; aquest fenomen fonètic s'anomena **diftong** i, perquè passe, una de les dues vocals ha de ser necessàriament la *i* o la *u*, que són les dues vocals més tancades. En eixe cas, el nucli és sempre la vocal més oberta (*a*, *e* i *o*), mentre que la *i* i la *u* són el marge sil·làbic (o *semivocals*), i es representen [j] i [w]. Així, en *hereu*, la *e* (nucli) i la *u* (marge) formen diftong: [e'ɾɛw].

Pot passar també que siguen la *i* i la *u* les dues vocals que pronunciem en la mateixa síl·laba; llavors, en uns casos és nucli la *i*, com en *cuina* [wi], i en altres ho és la *u*, com en *cuixa* [új]. I és que, segons la posició del nucli, distingim dos tipus de **diftongs**:

- a) quan tenim **marge + nucli**, com en *quatre*, *egües* o *iogurt*, el diftong és **creixent** (tancada < oberta);
- b) quan tenim **nucli + marge**, com en *caure*, *peu* o *noi*, el diftong és **decreixent** (oberta > tancada).

Quan hi ha dues vocals juntes, pot passar que, en comptes d'un diftong, hi haja el fenomen contrari: un **hiat**. En eixe cas, les dues vocals formen part de dues síl·labes diferents i no n'hi ha cap que faça de marge, sinó que les dues són nuclis. Això passa sempre que no hi ha cap *i* ni cap *u*, com en *raó* (*ra-ó*) o *coent* (*co-ent*), i sempre que la *i* o la *u* són tòniques, com en *día* (*dí-a*) o *grues* (*gru-es*).

Finalment, encara pot passar que hi haja **tres vocals** en contacte; generalment, hi ha **hiat + diftong**, com en *seua* (*se-ua*) o *feia* (*fe-ia*), però hi pot haver un **triftong**, com en *guaitar* (*guai-tar*) o *féieu* (*fé-ieu*). Quan hi ha **quatre vocals** juntes, es produeix un **doblet diftong**, com en *guaibaba* (*gua-ia-ba*).

LA SÍL·LABA TÒNICA

Segons el **nombre de síl·labes**, les paraules poden ser monosíl·labes (en tenen una) o polisíl·labes (en tenen més d'una), les quals poden ser bisíl·labes (2), trisíl·labes (3), tetrasíl·labes (4), etc. En les paraules polisíl·labes, un dels nuclis es pronuncia amb més intensitat que els altres; llavors diem que la síl·laba que conté el nucli més intens s'anomena **síl·laba tònica**, mentre que les altres síl·labes s'anomenen àtones. Segons la posició de la síl·laba tònica dins de la paraula, distingim tres classes de paraules: si és en la darrera síl·laba, són **agudes** (com *no-ve-tat*); si és en la penúltima, són **planes** (com *au-to-ri-a*); i si és en l'antepenúltima, són **esdrúixoles** (com *gè-ne-re*).

El grup **qu + vocal** sempre forma diftong (*a-de-qua*), mentre que el grup **cu + vocal** sempre forma hiat (*e-va-cu-a*). També formen hiat la **i + vocal** dels verbs que acaben en **-iar** (*es-qui-ar*), de manera que en present la *i* es pronuncia sempre tònica en 4 formes (*can-vi-e*, *can-vi-es*, *can-vi-a*, *can-vi-en*).

LA SEPARACIÓ DE SÍL·LABES

Per a separar les síl·labes d'una paraula a **final de ratlla**, hem de tindre en compte tres regles.

- a) Separem totes les consonants compostes llevat dels **dígrafs gu, qu, ig, ll i ny** (*til-la*, però *mi-lla*).
- b) Separem els constituents d'una **paraula derivada o composta** (*nos-altres*, però *no-sa*).
- c) No deixem **cap lletra a soles** ni a final de línia ni a principi (no separem *aquell*, però sí *d'a-quell*).

1. Contesta aquestes preguntes fent oracions.

- Hi pot haver una síl·laba amb un únic fonema? Per què? Posa'n exemples.
- Per quina causa fonètica les consonants tenen eixe nom?
- Quants nuclis hi pot haver per síl·laba? I marges?
- Quantes síl·labes tòniques pot tindre una paraula polisíl·laba?

2. Requadra els nuclis de les síl·labes d'aquestes paraules; tot seguit, digues de quina categoria són les paraules i com són sil·làbicament (monosíl·labes, bisíl·labes, etc).

Exemple: *brúixoles* → És un nom trisíl·lab.

autoria, jueva, aviat, cinquanta, duien, fruits, atribuïbles

3. Separa aquestes paraules en síl·labes i digues per mitjà de fonemes si les *i* o les *u* destacades en negreta són nuclis de síl·laba [i]-[u] o marges [j]-[w].

Exemple: ro-meu [w]/a-ba-di-a [i]

a) paraigua	c) període	e) rialla	g) iarda	i) creient	k) sequoia	m) confieu
b) eqüestre	d) anual	f) afectuós	h) neula	j) fideuada	l) santuari	n) uruguaià

4. Relaciona cada paraula amb els fonemes que conté.

aqüeducte, cruel, dues, penseu, peüc, preu, seqüela	boira, coixí, iode, io-io, roïna, trio, triomf
[ɛw], [wɛ], [ew], [we], [uɛ], [eu], [ue]	[ɔj], [jɔ], [oj], [jo], [iɔ], [oi], [io]

5. Separa les síl·labes d'aquestes deu paraules, digues si la *i* i la *u* formen diftong creixent, diftong decreixent o hiat i representa-les fonèticament.

Exemple: frui-ta → diftong decreixent [uj] / cir-cuit → diftong creixent [wi] / flu-ir → hiat [ui]

actriu, al·leluia, construir, cuïro, dibuix, estiuejar, huit, iuca, maduixa, sentiu

6. Pronuncia correctament aquestes deu paraules; en acabant, separa-les en síl·labes i subratlla'n la síl·laba tònica.

evacuada, innòcua, liqua, obliqua, pasqua, pecuari, promíscua, quota, sequoia

7. Pronuncia correctament aquestes formes verbals; en acabant, separa-les en síl·labes i subratlla'n la síl·laba tònica.

copie, copies, copia, copiem, copieu, copien

8. Separa les paraules següents en síl·labes i classifica-les en la taula.

actual, Alcoi, creieu, fideuet, guaita, hiena, iaio, joies, paraguaià, pingüí, reuma, Viena

	2 vocals			3 vocals		4 vocals
	Diftong creixent	Diftong decreixent	Hiat	Hiat + diftong	Triftong	Doble diftong
Agudes						
Planes						

9. Per on tallaries aquestes paraules a fi de ratlla?

aleta, benestar, enigma, gràcia, grogues, inhòspit, l'illa, metge, narrar, pol·len, pressa, riques, senya, taller, torneig

10. Contesta aquestes preguntes fent oracions.

- Quina diferència hi ha entre el fonema [u] i el fonema [w]?
- Quins fonemes són necessaris perquè hi haja un diftong i per què?
- Quina diferència fonètica hi ha entre *ui* i *hui*?
- Quin dels dos diftongs anteriors és creixent i quin és decreixent? Per què?

1 CONTEXT HISTÒRIC: LA CULTURA MEDIEVAL

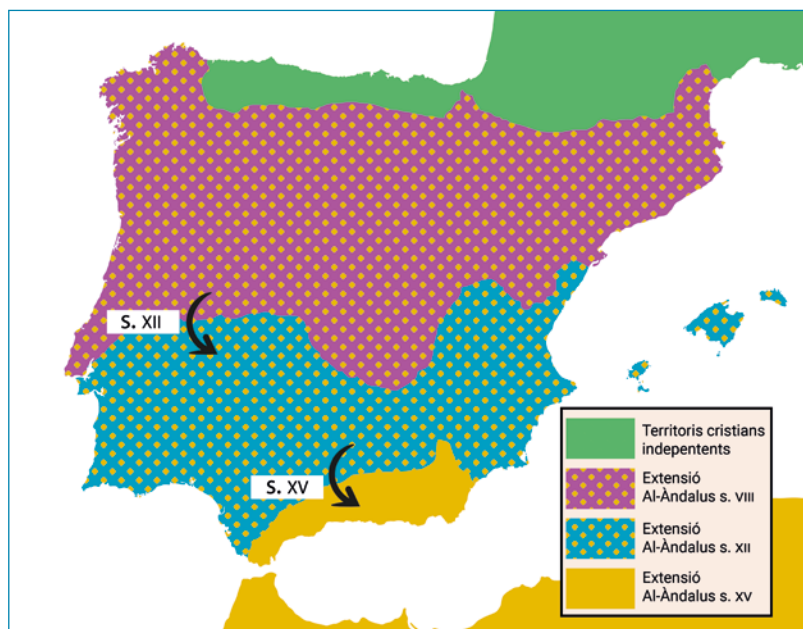
Com has vist en la unitat anterior, la cultura medieval a la península Ibèrica té dues arrels ben diferenciades: d'una banda, tenim la cultura de base **crisiana** i, de l'altra, la cultura de base àrab. Des del segle VIII fins al segle XV, conviuran aquestes dues grans cultures, en un intercanvi constant d'influències lingüístiques i religioses, relacions econòmiques i rivalitats polítiques i militars.

Els regnes cristians peninsulars, com la majoria dels territoris europeus del nostre entorn, es caracteritzaven per una cultura d'**herència romana, teocèntrica i feudal**. El sistema feudal implicava la divisió del territori en feus, cadascun dels quals tenia un senyor i uns vassalls. A canvi de protecció, el senyor exigia fidelitat als vassalls, que li havien de donar una part de la collita, pagar impostos i satisfer-li altres prestacions.

Així, la societat feudal es dividia, essencialment, en **tres estaments**:

- La **noblesa** es dedicava a la defensa de les seues propietats i dels seus vassalls. Els nobles també establien relacions jeràrquiques entre ells i, encara que se suposava que el rei era el més important de tots, sovint hi havia nobles que manaven més que ell.
- El **clergat** es dedicava a l'oració i l'evangelització. L'alt clergat tenia uns privilegis semblants als de la noblesa i, de fet, actuaven com a senyors. En canvi, el baix clergat, vinculat a les parròquies, s'assemblava més al poble pla.
- El **poble pla** (és a dir, els serfs) es dedicava a servir els senyors. Dins d'aquest estament també hi havia diferències socials importants.

A banda d'aquests tres estaments, la societat medieval permetia l'**esclavitud**. Els esclaus no tenien cap llibertat individual i eren objecte de compravenda.

Evolució territorial d'Al-Àndalus i els regnes cristians.

LA REVOLUCIÓ DEL SEGLE XII

A partir del segle XII i fins al segle XV, és a dir, durant la baixa edat mitjana, la societat experimentarà bona cosa de canvis, fins al punt que de tant en tant es parla de «la revolució del segle XII».

Lentament, el sistema feudal va començar a cedir part del seu poder en benefici de la **burguesia**, nascuda en ciutats comercials de molts llocs d'Europa, lliures de les obligacions del vassallatge i més dinàmiques en termes econòmics. Al seu torn, els monarques van veure-hi una oportunitat per a consolidar la seua posició i afeblir els senyors feudals.

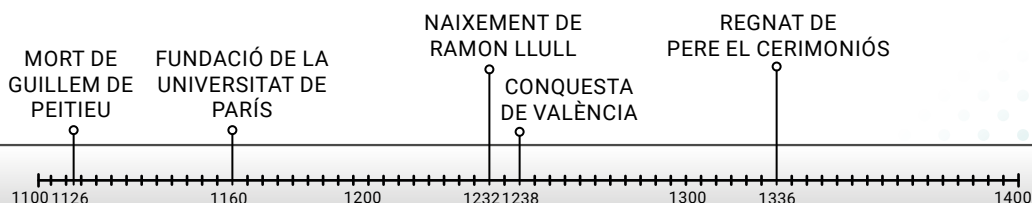
En aquest context, l'Església va mantindre la seua importància, però van aparèixer nous centres culturals, com ara les **primeres universitats** (París, Bolonya o Oxford, per exemple).

La principal llengua de cultura europea continuà sent el llatí, però les **llengües romàniques** (i altres, com les germàniques) van començar a ocupar més àmbits d'ús, en especial la literatura i l'administració. A poc a poc, tots aquests canvis van contribuir a la consolidació de **nous estats**, com ara la Corona d'Aragó, amb un sistema legal propi i uns usos culturals i lingüístics diferenciats. Finalment, la baixa edat mitjana implicarà la progressiva reducció territorial d'Al-Àndalus, fins a la conquesta del Regne de Granada per part dels Reis Catòlics a final del segle XV.

Els valencians, des de quan som valencians?

Eix cronològic

Què és el
*dolce stil
novo*?

Les taifas, com ara la de Dénia, van estimular la creació literària a Al-Àndalus durant la baixa edat mitjana.

2 CONTEXT LITERARI: LA POESIA MEDIEVAL

En el nostre àmbit cultural, la poesia de la baixa edat mitjana està marcada, també, per la doble influència àrab i cristiana. Al nord de la península Ibèrica, on el domini àrab va ser molt breu, va florir la **poesia trobadoresca**. Originada a Occitània, el seu influx va arribar al nord d'Itàlia (on es desenrotllaria el *dolce stil novo*) i, de la mà del camí de Sant Jaume, es va estendre per la Corona d'Aragó fins a arribar a Galícia (on destaquen les *cantigas* escrites en galaicoportugués).

Al centre i el sud peninsular, és a dir, a Al-Àndalus, es va desenvolupar una importantíssima **tradicció poètica en llengua àrab**, en especial a partir del segle XI, quan va caure el califat de Còrdova i van aparèixer els regnes de taifes, que es van convertir en centres culturals de gran activitat i dinamisme. En l'actual territori valencià, destaquen poblacions com ara València, Alzira, Xàtiva, Dénia i Alponet, on van escriure la seua obra poetes com Ibn Hafaja, Ibn al-Abbar, Ibn Jubayr, al-Rusafi o Ibn al-Zaqqaq, entre altres. També hi van destacar algunes autors, com ara al-Abbadiyya, nascuda a Dénia. Mentre que els cronistes medievals de la Corona d'Aragó exaltaven les seues conquestes militars, una part d'aquests autors valencians en llengua àrab lamenten la pèrdua del seus territoris i la transformació del seu món.

El camí de Sant Jaume, que culmina a la ciutat gallega de Santiago de Compostel·la, va contribuir a estendre la poesia trobadoresca.

LA POESIA TROBADORESCA

Com has vist en la unitat anterior, els comtats catalans van establir molts lligams amb **Occitània** (també coneguda pel nom d'una de les seues regions, la Provença), on es va desenvolupar entre els segles XI i XIII la poesia trobadoresca. Aquesta poesia va tindre una **influència decisiva** en el conjunt de la literatura europea, entre altres raons perquè va ser un dels primers moviments poètics cultes en què es va usar de manera decidida una llengua romànica (l'**occità** o provençal), en lloc d'emprar el llatí.

La poesia trobadoresca va tindre tant d'èxit que prompte es va exportar fora de les seues fronteres, impulsada en part pels intercanvis culturals del camí de Sant Jaume i la relació política amb els territoris veïns. Així, als comtats catalans molts escriptors es van inclinar per aquest **model literari** i no només n'assumiren les formes mètriques, els gèneres i els recursos estilístics, sinó la llengua: en lloc d'escriure en català, van escriure en **occità** (una llengua que, com podràs comprovar de seguida, s'assembla molt a la nostra).

Els trobadors i les *trobairitz* componien els poemes juntament amb la melodia, ja que estaven pensats per a ser cantats, **acompanyats de música**; els intèrprets eren els joglars. Els trobadors formaven una mena de xarxa europea d'escriptors, i hi havia des de reis i senyors fins a persones que no pertanyien a la noblesa. Un moment culminant fou la convocatòria dels primers **Jocs Florals**

el 1393, un festival poètic al voltant de la poesia trobadoresca que prenia com a model el que s'havia celebrat a Tolosa a partir del 1324.

El primer trobador del qual sabem el nom és **Guillem de Peitieu**, mort el 1126. El segueixen trobadors com Marcabré, Peire Vidal o **Bernat de Ventadorn**, considerat el més important de tots. Entre els catalans hi ha, entre altres, Guillem de Cabestany, Guillem de Berguedà, Ramon Vidal de Besalú o Cerverí de Girona. Com has llegit al principi de la unitat, també hi hagué trobadores –*trobairitz*– com **Beatriu, la comtessa de Dia**.

Nucli històric de Tolosa de Llenguadoc, ciutat occitana on van tindre lloc certàmens poètics durant l'edat mitjana.

Ací pots escoltar la recreació contemporània que ha fet Mara Aranda de les composicions de les *trobairitz*.

Ja hem vist en el fragment del *Diccionari per a ociosos*, de Joan Fuster, que el tema principal de la poesia trobadoresca és l'amor, entés en el context de les relacions feudals que es donaven en els ambients cortesans, vinculats a la noblesa. Per això parlem d'**amor cortès**, un reflex del món regit per les relacions de vassallatge pròpies del sistema feudal. Així, la veu poètica que associem al trobador és una metàfora del vassall, mentre que la dona a la qual es dirigeix, l'estimada, no és sinó una imatge del senyor (*midons* o *domna*, del llatí *dominus*, 'senyor'). Aquesta dona, habitualment casada, no correspon l'amor del vassall i es mostra altiva i desconsiderada:

*Cant eu la vei, bé m'es parven
als olhs, al vis, a la color,
car aissi tremble de paor
com fa la folha contra-l ven.
Non ai de sen per un efan,
aissi sui d'amor entrepes;
e d'ome qu'es aissi conques,
pot domn'aver almorna gran.*

Quan jo la veig, el meu turment
em surt pels ulls i la color,
car així tremo de paor
com fa la fulla contra el vent.
No tinc pas més seny que un infant,
tant mon amor em té malmès.
Doncs si midons així m'ha ullprès,
per què no escolta més mon plant?

BERNAT DE VENTADORN. Versió d'Alfred Badia

La **cançó** és el gènere més important de la poesia trobadoresca. L'amant s'adreça a l'amada amb un **senyal**, és a dir, un nom secret que evita dir el nom real de l'estimada:

*A mo Cortes, lai on ilh es,
tramet lo vers, e ja no-lh pes
car n'ai estat tan lojamen.*

Allà on es troba el meu Cortès
aquest vers meu serà tramès.
Si en soc tan lluny, no és mancament.

BERNAT DE VENTADORN. Versió d'Alfred Badia

Així i tot, les seues trobades sempre estan amenaçades pels *lausengiers* ('aduladors'), persones que els espion per explicar-ho tot als marits, plens de gelosia (*gilosos*):

*E s'ieu cossec gilos ni lauzengier
qu'ap fals cosselh gastan l'autrui sabrier
e baissen joi a presen et a frau,
per ver sabra qual son li colp qu'ieu fier.*

I si atrapo un gelós o llausanger,
dels qui amb mal so rebaixen el plaer
i encar la joia volen envilir,
prou que sabran els cops que els clavaré.

PEIRE VIDAL. Versió d'Alfred Badia

En la poesia trobadoresca trobem **altres gèneres**, com ara la *pastorel·la* (que recrea trobades amoroses al camp) o la *dansa* i la *balada* (en les quals el pes musical s'amplia al ball). L'*alba* parla d'una trobada amorosa, en aquest cas durant la nit, i de la tristor que provoca separar-se quan ix el sol. El *planh*, que parla sobre la mort d'algú, pot estar dedicat a l'estimada o alguna altra persona. Finalment, el **sirventés** és l'únic gènere trobadoresc en què el tema no és l'amor, sinó la lluita, l'odi, l'atac personal o la propaganda política.

Ací en tens un exemple:

*Cançoneta leu e plana,
leugereta, ses ufana,
farai, e de Mon Marques,
del traïchor de Mataplana,
q'es d'engan farsitz e ples.
A, Marques, Marques, Marques,
d'engan etz faristz e ples.*

Cançoneta lleu i plana,
lleugereta, sense ufana,
faré jo d'un cert marquès,
traïdor de Mataplana,
que de mil fraus porta el pes.
Ai marquès, marquès, marquès,
de mil fraus porteu el pes.

GUILLEM DE BERGUEDA. Versió d'Alfred Badia

Itinerari de lectura

Si vols saber més coses sobre l'**amor** com a tema literari universal, mira aquest vídeo.

Castell de Mataplana. Tot i que està en ruïnes, manté molts elements d'època romànica, contemporanis dels trobadors.

LA INFLUÈNCIA TROBADORESCA FINS AL SEGLE D'OR

A mesura que la Corona d'Aragó escampà els seus dominis cap a les Balears i el territori valencià, es va estendre la influència trobadoresca. Així i tot, durant el segle XIII i, en especial durant el XIV, molts poetes començaren a deixar de banda l'occità com a llengua poètica, encara que mantenien algunes paraules i construccions d'aquesta llengua com a convenció literària. Un exemple en són els germans Jaume i Pere March, oncle i pare d'Ausiàs March, respectivament. Els poetes Gilabert de Pròixida i **Jordi de Sant Jordi**, vinculats a la noblesa valenciana del final del segle XIV, també són representatius d'aquesta tendència, que culminaria amb l'obra dels poetes del Segle d'Or, amb Ausiàs March al capdavant.

RAMON LLULL

Vol saber més de Ramon Llull?

Aquest escriptor mereix un apartat propi, no tan sols en aquest llibre, sinó en la història de la cultura medieval, ja que és una de les seues figures més transcendents i extraordinàries. A hores d'ara són moltes les universitats europees que encara dediquen estudis i investigacions per a comprendre la seua trajectòria i la seua aportació literària i filosòfica.

Llull va nèixer al voltant de l'any 1232 a Mallorca, una illa acabada de conquerir per Jaume I. Vinculat a la cort, formà una família i va dur una vida pròpia de les classes altes, acomodada i amb vel·leïtats culturals, fins al punt que va escriure poemes trobadorescos durant la seua joventut. Però als trenta anys, al puig de Randa, va tindre una il·luminació i va decidir dedicar-se en cos i ànima a l'**evangelització**. El gran objectiu de la seua obra literària, des de llavors, seria la comprensió de la fe i l'adhesió al cristianisme del màxim nombre de persones. Amb aquest propòsit, va escriure una **immensa quantitat d'obres** en català i en llatí (fins i tot hi ha indicis que ho podria haver fet en àrab). Amb esperit missioner, va recórrer bona part de la Mediterrània i, al voltant de 1316, superats els 80 anys, va morir en un d'aquests viatges.

L'obra de Ramon Llull oscil·la **entre la filosofia i la literatura**. El seu objectiu no era estètic, no escrivia per a crear textos bells, sinó que manipulava el llenguatge per a aconseguir la millor manera de transmetre el seu missatge religiós. Llull va construir, al llarg de les seues obres, un sistema lògic que explica l'obra de Déu de manera racional, purament intel·lectual. És l'anomenada *Ars lul·liana*, que s'explica en obres com l'*Ars magna* (en llatí) o l'*Art abreuçada d'atrotar veritat*.

Ramon Llull va escriure obres en vers i obres en prosa. En ambdós casos (recordem que va viure al llarg del segle XIII), es tracta d'una aportació fonamental per a la **creació de la llengua literària**, al marge del llatí i de l'occità. En la poesia destaca el *Cant de Ramon* i *Lo desconhort*, dos textos amb elements biogràfics. Pel que fa a la prosa, Llull va fer un gran esforç per adaptar el català, una llengua encara jove, a les seues necessitats d'expressió filosòfica. Podem esmentar obres com l'*Arbre de Ciència*, una representació de tot el coneixement humà en forma d'arbre per a divulgar l'*Ars*, o el *Llibre de l'orde de cavalleria*, un tractat sobre la formació dels cavallers que influiria en obres posteriors com el *Tirant lo Blanc*. També destaca la *Vida coetània*, un text si fa no fa autobiogràfic, on Llull explica la seua «conversió» als trenta anys.

Dins de la prosa narrativa, trobem dues de les obres més importants de tota la producció lul·liana:

- El **Llibre d'Evast e Blaqueria** està protagonitzat per un ermità, exemple d'una vida consagrada a la religió. En aquesta obra hi ha el famós *Llibre d'amic e amat*, un recull de 366 versicles (un per cada dia de l'any) que presenten una mena de diàleg entre l'home (l'amic) i Déu (l'amat). Aquesta obra evoca la influència oriental, matisada per llibres bíblics com ara el Càntic dels Càntics.
- El **Llibre de meravelles** està protagonitzat per Fèlix, que fa un camí cap a la perfecció espiritual. L'obra inclou el *Llibre de les bèsties*, un dels textos més coneguts de Llull, en el qual es presenten un seguit de faules protagonitzades per animals. Les històries s'han de llegir en clau metafòrica, ja que els animals són una representació simbòlica dels defectes i les virtuts de les persones.

Llotja de Palma de Mallorca.

En la segona meitat del segle XX, el poeta Vicent Andrés Estellés va triar l'obra de Llull per a posar títol al seu poemari més important, el *Llibre de meravelles*.

En les traduccions de *Harry Potter*, Ramon Llull apareix com un mag al costat d'altres savis de la tradició occidental com ara el mag Merlí o el rei Salomó.

3 TEXTOS LITERARIS: LA POESIA MEDIEVAL

Beatriu de Dia. Versió d'Alfred Badia

*Estat ai en greu cossisier
per un cavallier q'ai agut,
e voill sia totz temps saubut
cum eu l'ai amat a sobrier;
ara vei q'ieu sui trahida
car eu non li donei m'amor,
don ai estat en gran error
en lieig e qand sui vestida.*

*Ben volria mon cavallier
tener un ser e mos bratz nut,
q'el s'en tengra per ereubut
sol q'a lui fezes cosseillier;
car plus m'en sui abellida
no fetz Floris de Blanchaflor:
eu l'autrei mon cor e m'amor,
mon sen, mos huoills e ma vida.*

*Bels amics, avinens e bos,
cora-us tenrai e mon poder?
E que jagues ab vos un ser
e qe-us des un bais amoros!
Sapchatz, gran talan n'auria
qe-us tengues en luoc del marit,
ab so que m'aguessetz plevit
de far tot so q'eu volria.*

Tinc un desfici, ai, inclement,
pel cavaller que m'ha servit.
Massa l'he amat, m'ha malferit,
vull que tothom en tinga esment.
Ara veig que sóc traïda
car no li he dat el meu amor.
Per ell jo visc en plany i enyor
en llit o quan vaig vestida.

Voldria haver-lo avarament
entre mos braços nu una nit.
Feliç seria en el meu llit
si jo li fos coixí plaent.

Més que Blancaflor, ferida
per Floris, cerque el seu favor,
car jo li ofrene cor i amor,
el seny, els ulls i la vida.

Oh bell amic ple de dolçors!
Quan us tindré vora el meu cor?
Si amb vós jagués, quin bell deport!
Quin bes, el meu, més amorós!
Sapigueu que goig hauria
si us tingués en lloc del marit
sols que em juréssiu, penedit,
de fer ço que jo voldria.

Jordi de Sant Jordi

*Tant és li mals que em faits sofrir
com no em cresets, domna valent,
que de cert vos am lleialment,
que el cor del cors me vol sortir.*

*Castell d'honor, prec Déu m'asir
e tot li san si coralment
no us sui fis e lleial servent
que us vulla amar ses defallir.*

Tant és el mal que em feu sofrir
quan no em creieu, ama valent,
que de cert vos am lleialment,
que el cor del cos em vol sortir.

Castell d'honor, vull morir
pels sants i Déu si verament
no us sóc bon i lleial servent
que us vull amar sens defallir.

Beatriu de Dia.

Escolta «Deserts
d'amics», de
Raimon.

D'enteniment

Sor Natana, abadessa, digué a les dones que l'enteniment era llum espiritual que il·lumina l'ànima perquè entenga la veritat del creador i de les seues obres. També il·lumina la voluntat, perquè abans que desitge o odie res, reba la llum de l'enteniment per tal que no erre en les seues obres. Perquè així com els hòmens cecs erren els camins per on van, per defalliment de la vista corporal, així l'ànima erra en la seua memòria i la seua voluntat quan no rep la llum de l'enteniment.

RAMON LLULL
Llibre d'Evast e Blanquerna
(adaptació)

1. Quines són les dues grans influències de la poesia medieval a casa nostra?
2. Què van ser els regnes de taifes? Quins van existir en el territori valencià? Com van contribuir al desenvolupament de la poesia en llengua àrab?
3. Redacta un text expositiu breu en què justifiques la importància de la poesia trobadoresca.
 - A continuació, explica de quina manera el sistema feudal es traslladà en clau literària a la poesia trobadoresca.
 - Llig els fragments de poesia trobadoresca de la comtessa de Dia i de Bernat de Ventadorn i indica quina visió de l'amor dona cadascun.

4. Llig atentament el poema de Beatriu de Dia i contesta aquestes preguntes:

ANÀLISI FORMAL

- En quina llengua està escrita la versió de l'esquerra? I en quina llengua la de la dreta? Anota deu paraules que siguin iguals o molt semblants en les dues llengües. Trobes que s'assemblen? Per què?
- Prova a llegir el poema en veu alta en la versió valenciana. Fixa't en la rima i el ritme, com també en el significat del text.
- Fixa't en el poema en valencià. Quantes estrofes té? Quantes síl·labes té cada vers? Els versos rimen entre ells? Quina classe de rima hi ha?
- Ara fixa't en el poema original i digues si té el mateix patró pel que fa a la rima i la mètrica.

ANÀLISI TEMÀTICA

- Qui parla en el poema? La persona que parla es refereix a una altra persona: a qui?
- Quin disseny expressa la veu poètica? I al mateix temps, de què es lamenta?
- Subratlla les paraules del poema que fan referència a les relacions amoroses.
- Relaciona aquests versos amb els tòpics de l'amor cortès que els corresponen.

car no li he dat el meu amor •	subordinació al senyor
si us tingués en lloc del marit •	amor no correspost
pel cavaller que m'ha servit •	relacions extramatrimonials
- Què volen dir els versos següents?
Feliç seria en el meu llit
si jo li fos coixí plaent.

5. Llig atentament el poema de Jordi de Sant Jordi i contesta les preguntes.

ANÀLISI FORMAL

- En quina llengua està escrita la versió de dalt? I en quina llengua la de baix? Anota cinc paraules que siguin iguals o molt semblants en les dues llengües.
- Compara els dos poemes. Quantes estrofes té cadascun? Quantes síl·labes té cada vers? Quina classe de rima hi ha?
- A partir de l'anàlisi que has fet, digues si et pareix que Jordi de Sant Jordi escriu un occità més pròxim al valencià. Pots tindre en compte la lectura en veu alta de les dues versions.

ANÀLISI TEMÀTICA

- Qui parla en el poema? A qui es dirigeix?
- De què es queixa el poeta? A quin mal es refereix? Penses que l'estimada correspon l'amor del poeta?
- Fixa't en el text original: hi ha dues paraules que fan referència als dos personatges típics de la poesia trobadoresca. Quines són?
- Podríem considerar que l'expressió «castell d'honor» és un senyal? Recorda que la dama de l'amor cortès sempre estava casada.
- Aquest poema és un bon exemple de l'amor cortès. Enumera els tòpics que conté i posa'n exemples.

6. Llig atentament el fragment del *Llibre d'Evast e Blanquerna* i contesta les preguntes.

- Quin és el tema del fragment?
- Segons l'abadessa, què és l'enteniment i per a què serveix? Quina comparació s'estableix entre la vista i l'enteniment?
- El fragment és literari i didàctic, perquè explica d'una manera bella i accessible un pensament complex. Penses que això és coherent amb el propòsit de Ramon Llull?

TEXT I DISCURS

Elisa té les cames dalt de la cadira i recolza els braços als genolls, convertida en una bola d'ansietat. Les mans li ballen sobre la cara.

–Carme, no ho he fet mai! No he estimat mai ningú. Com se suposa que he de saber com fer-ho?

–Això no és cert. Vols dir que no estimaves el teu iaio? La jove roda els ulls.

–No és el mateix tipus d'amor. Ja ho saps, això... No he tingut mai parella. Tinc por de... De no saber demostrar el que sent. O de fer-ho massa. No sé què és normal!

–Ni tu ni ningú. La normalitat no existeix. –La seua pacient la mira, escèptica. – Sé que no estàs acostumada a mostrar els teus sentiments. Cada persona es relaciona amb els altres d'una manera, per això no has de patir.

Elisa relaxa un poc la postura. Per damunt de tot, necessita saber que, si decideix confiar en Carles, tot anirà bé. Això, però, no li ho pot garantir ningú.

–No creus que ha arribat el moment de parar d'analitzar-ho tot i deixar-te portar? –insisteix la psicòloga.

La jove arrunsa les espatles, indecisa.

Què pot perdre?

MARILÓ ÀLVAREZ SANCHIS
La taxidermista d'emocions
Bromera, 2020 (adaptació)

Elisa és la protagonista d'aquesta novel·la valenta sobre la necessitat d'estimar i ser estimat sense prejudicis.

Videotràiler de
La taxidermista d'emocions.

1. Contesta aquestes preguntes.

- Quantes persones intervenen en aquest fragment i qui són?
- Quin dubte expressa Elisa? Què li aconsella Carme?
- Què li pareix a Elisa que no és normal? Què li respon la psicòloga?
- Indica quins fragments del text, propis del narrador, permeten expressar els sentiments d'Elisa.
- Busca en el text sinònims de les paraules següents: *contraure, endur, assegurar, sofrir, volies*.

- Quina tipologia textual creus que predomina en el fragment i a quin àmbit d'ús pertany? Raona la resposta.
- Enuncia el tema del fragment de *La taxidermista d'emocions* i compara'l amb altres companyes i companys.
- En quin registre està escrit el text? Raona la resposta fent una exposició a partir dels criteris següents: situació comunicativa i versemblança literària, persones que hi prenen part, grau de formalitat i canal de comunicació.

GRAMÀTICA

- Contesta aquestes preguntes amb oracions completes.
 - Quines categories gramaticals poden fer de nucli del SN? I quines fan la funció de modificador?
 - Quines categories tenen flexió nominal? Quants accidents nominals hi ha?
 - Defineix els conceptes de *polisèmia*, *homonímia*, *homografia* i *homofonia*. Amb ajuda del diccionari, identifica en el text de *La taxidermista d'emocions* un cas de polisèmia i un cas d'homonímia.
 - Què és una síl·laba? Quines dues classes de fonemes la formen?
 - Explica la diferència entre diftong, hiat i triftong. Posar-n un exemple de cada.
- Canvia el nombre d'aquests sintagmes nominals i digues com són morfològicament els nuclis (variables, invariables o defectius).

a) el mateix dijous	f) un tocadiscos
b) l'altre brindis	g) un linx ibèric
c) la física	h) les tisoires
d) un sandvitx mixt	i) dos paraigües
e) aquest home	j) les seues tesis
- Identifica el nucli del subjecte de les oracions següents. A continuació, subratlla els modificadors que hi trobes i anota a quina categoria gramatical pertanyen.
 - Elisa recolza els braços.
 - La jove roda els ulls.
 - La mira la seua pacient.
 - No sé estimar.
 - Això és veritat.
- Separa en síl·labes aquestes paraules, encercla'n els nuclis i digues com són sil·làbicament.
mai, normalitat, seua, iaio, això, patir, indecisa

LITERATURA

9. Quina llengua va desplaçar el llatí vulgar del nostre territori a partir del segle VIII? I, al seu torn, quina altra llengua la va desplaçar del segle XIII en avant?
10. Esmenta el nom de tres poetes de tradició àrab i de tres poetes de tradició trobadoresca. En ambdós casos, inclou el nom d'una poeta.
11. Llig el versicle 124 del *Llibre d'amic e amat*, de Ramon Llull, i contesta les preguntes.

Demanaren a l'amic quals tenebres són majors. Respòs que l'absència de son amat. Demanaren-li qual és la major resplendor, e dix que la presència de son amat.

- Troba en el text les paraules antigues que corresponen a aquestes modernes: *quines*, *respongué*, *el seu*, *quina*, *digué*.
- Quina forma té el *Llibre d'amic e amat*? Quants versicles inclou? En quin altre llibre de Ramon Llull apareix?
- A qui fa referència la paraula *amic*? I a qui la paraula *amat*?
- Per què penses que l'absència de l'amat s'associa a les tenebres? I per què s'associa la seua presència a la resplendor?
- Tenint en compte la resposta a les dues preguntes anteriors (qui és l'amat i per què l'associen a la llum), explica el versicle d'acord amb l'objectiu principal de l'obra de Ramon Llull.

12. Llig atentament el poema i contesta les preguntes següents.

*Sovint sospir, dona, per vós, de luny,
e sospirant va creixent ma follia
de vostra amor, que enaissi fort me puny
que em gira gauig en gran malancolia
cant me recort del vostre departir
que a far me ve de vostra bella vista
e del comiat que pendrai al partir,
tant que tristor m'assauta i em conquista.*

*Reina d'honor, eu sui en tota part,
o vius o morts, vostres en tota guisa;
e prec a Dieu que ja de mal no em guard
si ieu part l'amor que hai jus mon cor assisa.*

Sospire molt, dona, per vós, de lluny,
i sospirant va creixent ma follia
pel vostre amor, que tan fort a mi em puny
que em torna el goig en gran malenconia.
Tant he pensat en vostre departir
que em tindrà lluny de vostra bella vista
i en el comiat que ens farem al partir,
que la tristor m'assalta i em conquista.

Reina d'honor, vostre soc dia i tarda
tant viu com mort, on soc i en el que faig,
i pregue a Déu, que de mal ja no em guarda,
que em mate el cor si lluny d'amor me'n vaig.

JORDI DE SANT JORDI

ANÀLISI FORMAL

- Analitza la mètrica del poema (nombre de síl·labes i classe de versos).
- Analitza la rima del poema. És consonant o assonant? Com es disposa en les estrofes?
- Subratlla la síl·laba que fa quatre i la que en fa deu de cada vers. Notes alguna cosa pel que fa al ritme?
- Compara la versió original del poema amb l'actual i fixa't en les paraules següents: *gauig*, *assauta*, *sui*, *ieu*, *Dieu*. Si recordes en quina llengua escrivien els trobadors, podràs explicar la diferència.

ANÀLISI TEMÀTICA

- Qui parla en el poema? A qui es dirigeix?
- Penses que en el text hi ha algun senyal que amague el nom de l'estimada?
- Quina imatge dona el poeta de l'estimada? Relaciona-ho amb la idea d'amor cortés.
- Expressa el tema del poema en una oració.

BATXILLERAT

ACCÉS

1

Valencià

Llengua i literatura

GUIA DE RECURSOS DIDÀCTICS

bromera

A. Introducció

La primera seqüència didàctica d'Accés 1, titulada «Els orígens», se centra en l'edat mitjana en tant que període fonamental per a la formació de la cultura i la llengua del poble valencià.

En l'apartat «Text i discurs» es donen una sèrie de pautes per a fer un bon resum, s'introdueix el treball de les tipologies textuais que es desenvoluparà en la resta del llibre i es tracta la variació lingüística.

Pel que fa a la «Gramàtica», es treballen les categories i les funcions.

Finalment, en l'apartat de «Literatura» es dona el context històric i literari des del naixement de la llengua fins al se-

gle XIV i es proposa la lectura i el comentari d'un fragment de la *Crònica* de Ramon Muntaner.

L'objectiu d'aquesta seqüència és, doncs, introduir l'alumnat de primer de Batxillerat en l'estudi de la llengua i la literatura amb un enfocament tant teòric com pragmàtic, així com oferir una visió de la literatura medieval ben contextualitzada, però sense oblidar que la nostra mirada cap al passat està condicionada pel present. És per això que, a més de textos literaris dels orígens literaris, trobarem fragments d'obres actuals que, d'una manera o una altra, hi fan referència.

B. Temes transversals

Els temes transversals de la seqüència didàctica són la consciència històrica, la reflexió sobre la guerra com a tema literari i, per tant, com a preocupació humana, i el respecte per la diversitat lingüística, a partir de la reflexió sobre la variació lingüística.

Pel que fa a les destreses i les habilitats, es treballa la capacitat de síntesi i la comprensió lectora i es promou el treball cooperatiu.

C. Coneixements previs

Per a aquesta seqüència, és important que l'alumnat tinga coneixements sobre la història medieval de la llengua, sobre tipologies textuais i sobre les categories i les funcions.

Són sabers bàsics que s'han tractat en l'etapa d'ESO i sobre els quals ara caldrà aprofundir.

D. Aprenentatge cooperatiu

El text inicial i, si cal, algun altre dels fragments es pot fer amb la tècnica de la lectura compartida.

Abans de l'activitat 1 de la pàgina 10, es pot dur a terme un debat en què els estudiants justifiquen la seua tria en forma de pluja d'idees.

El text de Ramon Muntaner, de la pàgina 27, es pot analitzar en equip. Cada grup pot respondre de manera col·legiada (amb la tècnica dels llapis al centre, per exemple) les preguntes de l'activitat 10 i, després, posar-les en comú amb la resta de la classe.

E. Dossier (portafolis)

Els conceptes bàsics que es treballen en aquesta seqüència didàctica són les tipologies textuais («Text i discurs»), les categories i les funcions («Gramàtica») i les cròniques medievals («Literatura»). Convindria que els alumnes feren un mapa conceptual dels continguts per a incorporar-lo al dossier.

A banda, una vegada que hagen contestat una per una les preguntes de la pàgina 13, han de redactar-les de manera cohesionada en forma de comentari de text. Així, la resposta a les qüestions servirà de guió per a l'escriptura del comentari, que s'incorporarà al dossier. L'alumnat hi pot incorporar també el comentari del text de la pàgina 29.

F. Temporalització recomanada

	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
1a setmana				
2a setmana				
3a setmana				
4a setmana				

G. Recursos i materials

- Versió digital del llibre (www.blinklearning.com).
- Recursos sonors i audiovisuals descarregables.
- Activitats digitals (ISpring, Genially i Kahoot).
- Dossiers de comentari de text, gramàtica i literatura (www.blinklearning.com).

H. Itineraris de lectura

En aquesta seqüència didàctica es pot accedir a un vídeo que proposa un itinerari de lectura a partir del tema de la guerra en la literatura. Les cròniques dels reis tenen un fort component bèl·lic i, a més, enllacen amb els textos èpics medievals. A partir d'aquesta idea, l'itinerari se centra en la manera com s'ha tractat el tema de la guerra en literatura des de l'Antiguitat clàssica, passant per la literatura medieval fins a arribar a enfocaments més moderns dels segles XIX i XX.

A més, recomanem la lectura d'obres com *Balada de la frontera*, d'Ivan Carbonell (Bromera), *El baró de foc*, d'Isabel Canet (Bullent), *Matèria de Bretanya*, de Carmelina Sánchez-Cutillas

(314), o de la resta d'obres que se citen en la seqüència.

Finalment, es pot suggerir la lectura d'altres obres actuals que situen l'acció en el temps històric que es treballa amb més o menys dosis de ficció, com ara *Temps de conquesta*, d'Enric Lluch (Bromera) o *El metge del rei*, de Joan Olivares (Bromera).

I. Concreció curricular

Podeu descarregar la taula de programació de la seqüència didàctica en format editable accedint a la versió digital de la guia (www.blinklearning.com) o des de l'Espai del professorat del web de Bromera (profes.bromera.com).

J. SOLUCIONARI I SUGGERIMENTS DIDÀCTICS

TEXT I DISCURS

Lectura en veu alta (pàgina 8)

1. Lectura en veu alta.
2. Significa parlar entre dents o en veu baixa. Indica que s'ha de parlar fluix.

Suggeriments didàctics

- Per tal que tot el grup pugui treballar la lectura en veu alta, suggerim que s'utilitzi la tècnica de la lectura compartida per parelles. El primer membre de la parella pot llegir fins a la línia 11 i el segon fins al final del text. A més de mirar d'entendre el text, demanarem que es corregisquen entre ells l'entonació, la intensitat i el ritme. Després de fer la lectura per parelles, podem demanar que un o dos alumnes lligin per a tota la classe.
- La lectura inicial és un fragment de la novel·la *Balada de la frontera*, d'Ivan Carbonell, que, tal com s'indica en el requadre del marge esquerre de la pàgina 8, conjuga la fantasia amb la història. En aquest requadre se citen com a referents les obres de George R. R. Martin i John R. R. Tolkien. Aquests dos autors situen les seues novel·les en llocs imaginaris medievalitzats. Podem suggerir a l'alumnat que comente quina idea de l'edat mitjana donen aquestes obres (tenim pocs dubtes que no en tinguen, almenys, alguna referència, ni que siga televisiva o cinematogràfica) i si coneixen altres llibres que retraten l'edat mitjana, tant si és amb vocació de fer un relat més o menys fidel a la història, com si es tracta d'obres de fantasia.

Comprensió (pàgina 9)

1. Al segle XIV, perquè es diu que és l'any 1303.
2. Extern.
3. En 3a persona i en passat: «el rei havia decidit», «havien baixat», «estenia». Els temps de passat que predominen en el text són l'imperfet i el plusquamperfet d'indicatiu.
4. Al final del primer paràgraf: «Des del turó, el rei havia vist, amb ulls encisats, un territori d'alqueries separades pel riu i un senyor de pedra obrat de morter que les governava totes: el poderós castell de Marinyén. Es conta que la mirada del monarca s'havia quedat prenyada d'aquella bellesa per a sempre.»

5. El nom ve, segons el text, del que van parlar el rei i l'abat de Santes Creus o el bisbe de Tarragona, quan van decidir que era una vall on es podia fundar un monestir cistercenc. És a dir, que era una «vall digna» per a això.

Suggeriments didàctics

- Abans de fer les activitats de comprensió, llegirem la part teòrica que presenta la propietat textual de la coherència i dona pautes sobre com fer un resum. Com que ja estaran familiaritzats amb el text inicial, abans de llegir l'apartat podem demanar que diguen quines són les idees principals del text. N'apuntarem algunes a la pissarra. En llegir el model de resum, compararem si les idees principals proposades coincideixen amb les del llibre o no.

Expressió i lectura en veu alta (pàgina 10)

1. El text ha d'adequar-se al tema (la modalitat que has triat en el Batxillerat), al tipus de text (una argumentació), al destinatari (general), al registre (formal) i a l'espai (ha de ser breu, d'unes deu línies).
2. El text ha d'adequar-se al tema (la vida de Jaume II), al tipus de text (una narració), al destinatari (general), al registre (formal) i a l'espai (ha de ser breu, d'unes deu línies).

Suggeriments didàctics

- Abans de llegir la part teòrica que presenta les tipologies textuais, podem preguntar què recorden sobre aquest tema de cursos interiors per tal d'activar els coneixements previs.
- En acabant, i com que ja hem treballat el resum, podem suggerir que extraguen les idees principals d'aquest text i que, després, consulten el Genially que trobaran en la versió digital del llibre.
- És important insistir en la idea que no hi ha textos purs. El text inicial ens serveix de model en aquest apartat, però també en podem fer servir d'altres, per exemple un text sobre el monestir de la Valldigna (<https://monestirvalldigna.gva.es/va/historia>) que podem llegir per a localitzar-hi seqüències de diferents tipologies textuais.

Comentari de text (pàgines 11, 12 i 13)

1. esgarip, exhalar, albirar, brega, quimèric.
2. Port: pas entre dues muntanyes. Esmortir: fer menys viu, menys violent o menys intens. Agusar: avivar o fer més aguts els sentits corporals, per exemple, l'oïda. Gamarús: caro, au rapinyaire nocturna. Minvant: decreixent, que minva.
3. Apropar: acostar. Desfici: inquietud. Observar: guaitar. De sobte: tot d'una. Espitjar: espentar.
4. a) Veus aquell edifici en les proximitats del monestir. b) Elisa guaitava amb atenció a través dels vidres de l'automòbil. c) Afortunadament, les primeres cases de Simat de la Valldigna ja s'albiraven rere els camps de taronger.
5. Joana i Elisa van tornar a la casa de l'àvia per a aclarir les raons misterioses per les quals se n'havia anat del poble.
6. Isabel Canet és l'autora d'*El Baró de Foc*, una novel·la que transcorre a la Valldigna i recupera criatures màgiques de la tradició popular, com ara el Caro.
7. La tipologia predominant és la narrativa. La intenció del text, doncs, és contar uns fets que passen en un lloc (la Valldigna) i un temps (l'actualitat) determinats. La història avança de pressa. Ho indiquen paraules com «sobtada», adjectiu, «tot d'una», locució adverbial, «bruscament», adverbi, o «velocitat», substantiu. També l'abundància de verbs en passat simple que indiquen accions, com «cri-dà», «saltà», «abaté», imprimeix ritme a la narració.
8. El diàleg. Apareix a l'inici del text. S'introdueix amb guionets. Hi intervenen dos personatges: Joana i Elisa.
9. En el text hi ha una seqüència descriptiva en què es descriu el port de muntanya. Sí que hi ha més adjectius: «quimèriques», «descarnades», «fort», «minvant». Perquè els adjectius ajuden a dir com és, en aquest cas, un paisatge. També es descriu el canvi de vent en les línies 20 i 21.
10. N'hi ha tres, i predomina la narrativa.
11. La història, la conta un narrador extern. Està narrada en tercera persona i en passat (predominen els verbs en passat simple). «Joana s'emportà un ensurt de mort i frenà en sec».
12. La protagonista del fragment és Elisa. Joana li explica part de la història i la convida a descobrir el misteri, com demanant-li que assumisca la seua part. A més, tot el fragment està vist des de la perspectiva d'Elisa i sabem

què sent quan nota la presència del perill. Els verbs de percepció estan majoritàriament assignats a Elisa. Per tant, sabem més coses gràcies al que percep Elisa. El narrador ens informa que «una gran bèstia ardent davallava la muntanya». Això Elisa i Joana no ho saben fins que la bèstia no les ataca. Com que és un narrador extern, pot conèixer més informació que els personatges. A més, el recurs serveix per a crear el suspens necessari. El lector sap que les protagonistes estan en perill i això el fa estar alerta.

13. L'acció transcorre a la Valldigna. Comença dalt de la muntanya i acaba a Simat. Està situada en l'època contemporània. Ho sabem perquè les protagonistes van en cotxe. «El Seat inicià el descens del port», «Afortunadament, les primeres cases de Simat de la Valldigna ja s'albiraven entre els camps de taronger».
14. Joana i Elisa contemplen, des de dalt de la muntanya, Simat de la Valldigna, el poble on hi ha la casa de l'àvia d'Elisa, que està abandonada, des que l'àvia va desaparèixer misteriosament. Elisa i Joana, sa mare, volen resoldre el misteri. Per això, van cap al poble en cotxe, però, de sobte, mentre estan baixant pel port, una criatura monstruosa cau sobre el capó i trenca el vidre. Les dues dones s'espanten, però una rapaç negra ataca el monstre i aprofiten per a fugir muntanya avall. Arriben finalment a la casa de l'àvia, a Simat de la Valldigna, i hi entren molt nervioses i espantades.

Suggeriments didàctics

- Si amb *Balada de la frontera* hem parlat de models literaris anglosaxons, en aquest cas podem suggerir que comenten què saben dels monstres de la narrativa tradicional valenciana en què s'inspira Isabel Canet Ferrer.
- Una vegada contestades les preguntes i fet el resum, hauran de fer el comentari complet. Ha de ser, tal com s'indica en l'apartat «Comentari», un text expositiu-argumentatiu en què arrepleguen totes les idees que han anat apuntant mentre feien les activitats. Cal incidir que els textos escrits a mà complisquen els requisits formals de tindre bona cal·ligrafia, presentar els fulls amb polidesa, deixar marges i fer línies rectes i ben espaiades.

Sociolingüística: la variació lingüística (pàgines 14 i 15)

1. La lingüística estudia una llengua internament, és a dir, explica de quina manera ens comuniquem verbalment. Per contra, la sociolingüística estudia les llengües des d'un punt de vista social, això és, explica de quina manera varia una llengua i per quins factors, i explica també les relacions que hi ha entre diverses llengües i el valor que els donem.

2. Una llengua presenta variació interna perquè les persones no parlem d'una manera uniforme: en una llengua es manifesten divergències segons el lloc on u parla i segons la situació en què u es troba. D'altra banda, la llengua presenta canvis perquè la societat no es manté mai estable: si la societat evoluciona, la llengua varia, de manera que cada generació parla d'una manera diferent. Resposta oberta.
3. Les paraules del fragment del *Tirant lo Blanc* són una mostra de la variació diacrònica de la llengua. Les paraules *lo, e, fon, ans, faent, los, ab* es deien en el segle xv; hui en dia, en general, diem *el, i, fou o va ser, abans, fent, els, amb*. A més, *son*, com a possessiu, actualment només l'usem amb alguns noms de parentiu, i la construcció passiva *són posats* tampoc la diríem actualment. Diríem més aviat *es posen o es veuen*, en un context com aquest. En conclusió, les paraules marcades són una mostra de la variació diacrònica de la llengua.
4. Les paraules marcades del primer fragment són del dialecte balear: *al·lots, m'estim, qualque, imaginau-vos, devers*. Per tant, són una mostra de la variació diatòpica de la llengua.
5. Les paraules marcades del primer fragment són pròpies del registre col·loquial. Hi ha barbarismes (*flipper, joder*), interjeccions (*eh*) i vulgarismes (*putades*). És a dir, són una mostra de variació diafàsica, perquè el text està en un registre col·loquial.
6. Tot el fragment està escrit en un llenguatge científic. Hi trobem termes específics de la ciència com ara *àcid desoxiribonucleic, nucleòtids, aminoàcids*; també podríem

destacar l'ús de sigles (*DNA, RNA*) i altres termes que, si bé formen part del bagatge comú de la llengua, són propis del llenguatge científic (*gens, cèl·lules, virus*, etc.).

7. Efectivament, les tres maneres de flexionar la primera persona del present d'indicatiu del verb *estimar* són tres mostres de la variació diatòpica de la llengua: «t'estime» es diu a gran part de València, «t'estimo» (pronunciat majoritàriament «t'estimu») es diu a la major part de Catalunya i «t'estim» es diu a les illes Balears. En la cançó, es diuen diverses vegades les tres formes, perquè són la tornada (1'04"-1'14", 2'07"-2'19", 3'13"-3'26", 4'21"-5'11"). D'altra banda, també s'expressa la variació geogràfica per la manera de parlar dels cantants; la diferència més perceptible és la pronúncia de les os àtones: mentre que el primer cantant les pronuncia o i diu per exemple «se-màfor» i «govern», el segon cantant (2'38"-3'13", 3'54"-4'12") les pronuncia u i diu per exemple «metru» (*metro*) i «culós» (*colors*).

Suggeriments didàctics

- Els textos de les activitats de sociolingüística, com la resta de fragments de la seqüència didàctica, estan locutats en la versió digital. En aquest cas, és fonamental escoltar-los per a percebre la dimensió oral de la llengua. Es pot fer, per exemple, l'exercici de llegir en veu alta el text en la varietat mallorquina amb fonètica valenciana i, després, escoltar la locució i comentar-ne les diferències.
- La cançó «Camals mullats» és molt útil per a treballar la variació geogràfica, però no és l'única. Podem escoltar a classe cançons de grups diferents que els agraden i detectar mots, expressions o pronúncies de dialectes diferents.

GRAMÀTICA

Sintaxi: les categories i les funcions (pàgines 16 i 17)

1. **La conjugació del verb ser** → L'estudiaria la morfologia perquè és la disciplina gramatical que estudia la variació formal de les paraules. / **La e oberta i la e tancada** → Les estudiaria la fonètica perquè és la disciplina gramatical que estudia els fonemes. / **Els significats de la paraula crònica** → Els estudiaria la semàntica perquè és la disciplina gramatical que estudia el significat de les paraules. / **El complement directe** → L'estudiaria la sintaxi perquè és la disciplina gramatical que estudia les funcions, i el complement directe és una funció.

2.

Les categories gramaticals							
bàsiques (camp obert)			mixtes	menors (camp tancat)			
nom	adjectiu	verb	adverbi	article	pronomen	preposició	conjunció
alqueria	pròxima	observaren	allà	l'	aquella	d'	i

3. *malíssim* → adjectiu / *mal* → nom o adjectiu / *malament* → adverbi / *maleïes* → verb / *solitud* → nom / *solitari* → adjectiu / *entotsola* → verb / *solament* → adverbi / *mou* → verb / *moviment* → nom / *commogut* → adjectiu / *movible* → adjectiu.
4. *els* trobadors → És un article perquè determina un nom (*trobadors*). / *els* trobaven → És un pronom perquè complementa un verb (*trobaven*).
eixa casa d'ahí → És un adjectiu perquè determina un nom (*casa*). / *eixa* és meua → És un pronom perquè equival a una construcció (*eixa casa*).
 ves tu *dalt* → És un adverbi perquè expressa una circumstància (el lloc). / està *dalt* de tu → És una preposició perquè estableix una relació entre dos noms (el subjecte i tu).
tots els amics → És un adjectiu perquè determina un nom (*amics*). / venen *tots* → És un pronom perquè equival a una construcció (*totes les persones*).
 mira *què* fa → És un pronom perquè equival a una construcció (*quina cosa*). / diu *que* venen → És una conjunció perquè estableix una relació entre dues oracions (*diu i venen*).
quant de vent → És un adjectiu perquè determina un nom (*vent*). / no sap *quant* val → És un pronom perquè equival a una construcció (*quants diners*).
5. cinc **amics** meus → nom / sintagma nominal
 molt més **interessant** → adjectius / sintagma adjectival
és molt bon metge → verb / sintagma verbal
 bastant **diferent** de la teua → adjectiu / sintagma adjectival
 francament **bé** → adverbi / sintagma adverbial
 les **ulleres** que portaves → nom / sintagma nominal
6. *els funcionaris* *escrivien* → És un *sintagma nominal* perquè el nucli és un nom (*funcionaris*) i fa la funció de

subjecte perquè és la part del món sobre la qual l'emissor vol parlar.

de les cròniques reials → És un sintagma preposicional perquè conté un sintagma nominal introduït per una preposició (*de*) i fa la funció de modificador del nom perquè diu de què és la temàtica.

llatí clàssic i llatí vulgar → És una conjunció perquè relaciona dos constituents i fa la funció de nexa.

estudie literatura medieval → És un sintagma verbal perquè el nucli és un verb (*estudie*) i fa la funció de predicat perquè és allò que es diu sobre el subjecte.

l'autora → és un nom perquè representa una entitat (en aquest cas una persona) i fa la funció de nucli del subjecte perquè és la paraula bàsica i independent.

els orígens de la llengua → És una preposició perquè estableix una relació de subordinació entre dos sintagmes (*els orígens* i *la llengua*) i fa la funció de nexa.

7. *els funcionaris* *escrivien* → És una oració perquè és una construcció formada per subjecte (*els funcionaris*) i predicat (*cantaven*).

la temàtica de les cròniques reials → És un sintagma perquè els constituents de la construcció depenen d'un nucli (*temàtica*).

llatí clàssic i llatí vulgar → Són dos sintagmes perquè els constituents de cada construcció depenen del nucli respectiu (*llatí* i *llatí*).

jo *estudie literatura medieval* → És una oració perquè és una construcció formada per subjecte (*jo*) i predicat (*estudie literatura medieval*).

l'autora és una jove promesa → És una oració perquè és una construcció formada per subjecte (*l'autora*) i predicat nominal o atribut (*és una jove promesa*).

els orígens de la llengua → És un sintagma perquè els constituents de la construcció depenen d'un nucli (*orígens*).

8. Anàlisi sintàctica:

Una nuvolada aparegué per darrere del cim.

M (art)	N (nom)	N (verb)	M (SPrep)
S (SN)		P (sv)	

Elisa i Joana van albirar els pobles de la Valldigna.

N (nom)	Nexe (conj)	N (nom)	N (verb)	M (SN)
S (SN)		P (sv)		

Elisa i Joana recorrien els pobles de la Valldigna amb cotxe.

N (nom)	Nexe (conj)	N (nom)	N (verb)	M (SN)	M (SPrep)
S (SN)			P (sv)		

Morfologia: els accidents gramaticals (pàgines 18 i 19)

1. contemporània → adjectiu / categoria flexiva / *contemporànies*
 sense → preposició / categoria no flexiva
 compon → verb / categoria flexiva / *componen*
 la → article / categoria flexiva / *les*
 moviment → nom / categoria flexiva / *moviments*
 tu → pronom / categoria flexiva / *vosaltres*
 sempre → adverb / categoria no flexiva
 sinó → conjunció / categoria no flexiva
2. singular → nombre / accident nominal i verbal
 -er / -re → conjunció / accident verbal
 femení → gènere / accident nominal
 segona → persona / accident verbal
 passat → temps / accident verbal
 subjuntiu → mode / accident verbal
 imperfet → aspecte / accident verbal
 condicional → temps / accident verbal
3. *felicitat/felicitar* → Són dues paraules diferents perquè tenen significats diferents i, a més, pertanyen a dues categories distintes (nom/verb); s'han format per mitjà de morfemes derivatius o sufixos (-itat/-itar).
genoll/genolls → Són la mateixa paraula perquè tenen el mateix significat; l'única diferència és la desinència de nombre (singular/plural).
embeina/embeinà → Són la mateixa paraula perquè tenen el mateix significat; l'única diferència es la desinència de temps (present/passat).
cavall/cavaller → Són dues paraules diferents perquè tenen significats diferents; la segona paraula s'ha format per mitjà d'un morfema derivatiu o sufix (-er).
vescomte/vescomtessa → Són la mateixa paraula perquè tenen el mateix significat; l'única diferència es la desinència de gènere (masculí/femení).
plàcida/plàcidament → Són dues paraules diferents perquè tenen significats diferents i, a més, pertanyen a dues categories distintes (adjectiu/adverb); la segona paraula s'ha format per mitjà d'un morfema derivatiu o sufix (-ment).
4. -er → morfema derivatiu o sufix / *fuster*: nom.
 -dor → morfema derivatiu o sufix / *llaurador*: nom, *comprador*: adjectiu.
 -es → morfema flexiu o desinència / *cases*: nom, *boniques*: adjectiu, *parles*: verb.
 -à → morfema flexiu o desinència / *crida*: verb.
 -ava → morfema flexiu o desinència / *estava*: verb.
 -a → morfema flexiu o desinència / *alumna*: nom, *canta*: verb.
 -ble → morfema derivatiu o sufix / *increïble*: adjectiu.
 -et → morfema derivatiu o sufix / *poblet*: nom, *guapet*: adjectiu.
5. algun *metge* → És un nom i és variable perquè té flexió de gènere (*metgessa*) i nombre (*metges*).
 un escriptora *contemporània* → És un adjectiu i és variable perquè té flexió de gènere (*contemporani*) i nombre (*contemporànies*).
 no *hi* cabem → És un pronom i és invariable perquè té sempre la mateixa forma.
 aquelles *cases* → És un nom i és semivariable perquè té flexió de nombre (*casa*).
 sempre *m'*ajuda → És un pronom i és semivariable perquè té flexió de nombre (*em, ens*).
 un *cactus* → És un nom i és invariable perquè té sempre la mateixa forma.
 un nom *comú* → És un adjectiu i és variable perquè té flexió de gènere (*comuna*) i nombre (*comuns*).
 gaires persones → És un adjectiu i és semivariable perquè té flexió de nombre (*gaire*).
6. a) S'ha menjat tot el peix. → S'ha menjat *tots els peixos*. / No és subjecte perquè el verb no hi concorda.
 b) S'ha aprovat la llei per majoria. → S'han aprovat *les lleis* per majoria. / És subjecte perquè el verb hi concorda.
 c) Porta el paquet de mocadors. → Porta *els paquets de mocadors*. / No és subjecte perquè el verb no hi concorda.
 d) Es renta la mà. → Es renta *les mans*. / No és subjecte perquè el verb no hi concorda.
 e) Quan arriba el teu amic? → Quan arriben *els teus amics*? / És subjecte perquè el verb hi concorda.
 f) Quant val eixa botella? → Quant valen *eixes botelles*? / És subjecte perquè el verb hi concorda.
 g) Ha sigut aquell xiquet. → Han sigut *aquells xiquets*. / És subjecte perquè el verb hi concorda.
 h) Cal algun metge més. → Calen *alguns metges més*. / És subjecte perquè el verb hi concorda.
 i) S'ha tacat una màniga. → S'ha tacat *les mànigues*. / No és subjecte perquè el verb no hi concorda.
7. a) Fa *poc* que ha arribat. → És un pronom i és invariable perquè no es refereix a persones.
 b) *Quants* vindreu al sopar? → És un pronom i és variable perquè es refereix a persones.
 c) No còrregues *tant*. → És un adverb i és invariable perquè complementa el verb.
 d) Sempre és *poc* puntual. → És un adverb i és invariable perquè complementa l'adjectiu.
 e) *Quant* costa el sopar? → És un pronom i és invariable perquè no es refereix a persones.
 f) No feu *tant* d'escàndol. → És un adjectiu i és variable perquè concorda amb el nom.
 g) Ha aplegat fa *pocs* minuts. → És un adjectiu i és variable perquè concorda amb el nom.
 h) *Quants* diners hem de posar? → És un adjectiu i és variable perquè concorda amb el nom.

i) No sabia que valia tant. → És un pronom i és invariable perquè no es refereix a persones.

8. molt bons poetes → equival a «poetes molt bons» / *molt* modifica *bons* / *molt* és un adverbi / *molt* és invariable. Exemple: *Es nota que són molt bons poetes*.

9. molts bons poetes → equival a 'molts poetes bons' / *molt* modifica *poetes* / *molt* és un adjectiu / *molt* és variable. Exemple: *A l'acte literari van acudir molts bons poetes*.

Semàntica: els camps semàntics (pàgina 20)

1. **Accidents geogràfics:** turó, vall, riu, serra, ullal / **càrrecs institucionals:** rei, senyor, monarca, abat / **edificis i construccions:** alqueria, castell, monestir, cenobi.

2. **Família:** àvia, mare / **aus:** gamarús, rapaç. / **fenòmens atmosfèrics:** nuvolada, vent / **tipus de via:** camí, carretera / **plantes:** heura, taronger / **parts del cos:** muscle, dit / **edificis:** monestir.

3. Esquema

1. Animals

1.1. Vertebrats

- 1.1.1. Amfibis: granota
- 1.1.2. Aus: falcó
- 1.1.3. Mamífers: llebre
- 1.1.4. Rèptils: iguana
- 1.1.5. Peixos: salmó

1.2. Invertebrats

2. Gramàtica

2.1. Sintaxi

- 2.1.1. Categoria
- 2.1.2. Funció

2.2. Semàntica

2.3. Morfologia

- 2.3.1. Accidents

2.4. Fonètica i ortografia

- 2.4.1. So
- 2.4.2. Lletra

3. Música

3.1. Estils

- 3.1.1. Jazz
- 3.1.2. Reggae
- 3.1.3. Rock

3.2. Instruments

- 3.2.1. Corda: llaüt
- 3.2.2. Vent: trompeta
- 3.2.3. Percussió: timbal

4. **abraçar** v. Cenyir amb els braços.

adjectiu n. Categoria gramatical que representa característiques de les entitats.

alegria n. Sentiment de satisfacció.

concordança n. Fenomen pel qual les paraules dependents segueixen la mateixa flexió que la paraula de què depenen.

contestar v. Dir o escriure una cosa a algú que ens demana informació.

dialecte n. Varietat lingüística que consisteix en les diferents maneres de parlar una llengua a les diferents zones on es parla.

embeinar v. Ficar una espasa en una beina.

ferrer n. Persona que treballa el ferro o fabrica objectes de ferro.

morellà n. Persona que ha nascut a Morella o hi viu.

narració n. Tipologia textual que consisteix a contar fets que han succeït en el temps.

predicat n. Part de l'oració (o funció sintàctica) que representa allò que diu l'emissor sobre el subjecte.

Fonètica i ortografia: els fonemes i les lletres (pàgines 21 i 22)

1. àrab [p], comtats [k], desig [tʃ], edat mitjana [dʒ], llengües [ʎ] naixement [j], nord [i], occità [s], poble [ɔ], poesia [z], religió [dʒ] o [ʒ], senyor [ɲ].

2. [k] → cara, coll, boca (consonant oclusiva)

[v] → llavi (consonant fricativa)

[s] → cella (consonant fricativa)

[d] → dit (consonant oclusiva)

[p] → peu, pit, panxa (consonant oclusiva)

[r] → cara, orella (consonant ròtica)

[tʃ] → panxa (consonant africada)

[z] → colze (consonant fricativa)

[j] → aixella (consonant fricativa)

[g] → galta (consonant oclusiva)

[dʒ] → genoll, fetge (consonant africada)

[r] → renyó, serrell (consonant ròtica)

3. **dona** [ɔ]: Persona del sexe femení. / **dona** [o]: Forma del present del verb *donar*.

set [ɛ]: Número que equival a sis més u. / **set** [e]: Ganes de beure.

son [ɔ]: Estat de repòs en què ens trobem quan dormim. Ganes de dormir. / **són** [o]: Forma del present del verb *ser*.

seu [ɛ]: Lloc on té el seu domicili principal un organisme.

/ **seu** [e]: D'ell o d'ella, d'ells o d'elles.

4. a. Una lletra simple representa un fonema. En la paraula *llengües*, la *g* i la *ü* són dues lletres simples perquè cada una representa un fonema diferent. La *i* i la *x* de la paraula *baixa* també són dues lletres simples pel mateix motiu.

b. Un dígraf és la representació d'un fonema per mitjà de dues lletres. Són dígrafs les dues *es* de *llatí*, perquè

representen un sol fonema [ʎ], i la *q* i la *u* de *romàniques*, perquè representen un únic fonema [k].

c. Una lletra geminada representa un so doblat. És el cas de la *ll* de *pastorel·la* i de la *tl* de *desvetlar*, que representen una *ele* doblada [ll].

5. hawaià / uruguaià, amic / arqueòleg, solstici / equinocci, preromànic / irreal, bizantí / invasió, afalagar / seguir, tatxa / marxa, folklore / coala, escriptor / observador, insòlit / vàlid, gerani / julivert, vescomtessa / adreça.

6. el nord d'Europa → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [ɔ] i [o].

l'Imperi romà → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [ɾ] i [r].

la punxa de baix → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [tʃ] i [ʃ].

joglar de l'edat mitjana → Són lletres unívokes perquè representen el mateix fonema: [dʒ].

la societat visigoda → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [s] i [z].

l'assistència dels vassalls → Són lletres unívokes per-

què representen el mateix fonema: [s].

la caiguda d'Occident → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [k] i [s].

les llengües germàniques → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [g] i [dʒ].

l'Imperi romà → No són lletres unívokes perquè representen fonemes diferents: [ɾ] i [r].

7. Són *a, f, i, j, l, p, q, t, u* i *z*. / També són unívokes les lletres *k* i *y*. / Les lletres *m* i *n* no són realment unívokes: no sona igual la *m* de *fam* que la de *immòbil*, i no sona igual la *n* de *nas* que la de *sang*.

8. ['atles] → altres
['ɛdnik] → ètnic
[di 'mats] → dimarts
['promte] → prompte
[si 'kɔlek] → psicòleg
[egzer 'sisij] → exercici
['abre] → arbre
[iluzi 'o] → il·lusió
[se 'mana] → setmana

LITERATURA (pàgina 28)

1. L'edat mitjana és el període històric que va des de la dissolució de l'Imperi romà d'Occident (segle v) fins al Renaixement (segle xvi). Es divideix en alta edat mitjana, que comprèn des del segle v fins al segle xi, i baixa edat mitjana, que va des del segle xii al segle xv.

2. Es parlava llatí. Després es va parlar àrab. El primer procés s'anomena romanització. El segon, arabització.

3. El català en la major part del territori, i també l'aragonès. Perquè Jaume I va conquerir el Regne de València i la majoria de persones que el repoblaren eren catalans i aragonesos.

4. Vol dir que és una llengua que prové del llatí vulgar.

5. La Corona d'Aragó es va expandir pel Mediterrani. Primer cap al Regne de València i les illes Balears, i després cap a Sardenya, Nàpols i Sicília.

6. Amb la fundació del Regne de València i el Regne de Mallorca, la Corona d'Aragó era una confederació de regnes, i es va fer necessària la creació d'un model de llengua unitari i vàlid per a tots ells; d'això s'encarregaren els cancellers reials. Són una mostra d'això model lingüístic sobretot tres textos administratius rellevants: el *Llibre del repartiment*, el *Llibre dels furs* i el *Llibre del Consolat de Mar*.

7. El fragment de *Balada de la frontera* està situat en l'any 1303, quan el monestir de la Valldigna està consolidant el seu poder. També s'evoca el temps anterior, la fundació del monestir pel rei Jaume II, i la conquesta del Regne de València per part de Jaume I. Es tracta, doncs, d'un fragment situat entre els segles xiii i xiv, quan els reis d'Aragó començaren a expandir-se cap al sud i a estendre els seus dominis per l'est de la península Ibèrica.

8. Resposta semioberta. Comprovarem que el mapa conceptual conté tota la informació necessària ben sintetitzada.

9. El fragment de la *Crònica* de Bernat Desclot és un bon exemple del paper de «guiatge» (de domini) que exercia la Corona d'Aragó en el Mediterrani durant els segles xiii i xiv. En efecte, després de la fundació del Regne de Mallorca i del Regne de València, els reis d'Aragó van conquerir les illes de Sardenya i Sicília i el regne de Nàpols. Però Desclot exagera la realitat històrica (fins i tot els peixos del Mediterrani són súbdits del rei d'Aragó) amb la clara intenció de crear un fort patriotisme i de forjar una imatge heroica del rei d'Aragó.

10. a) El tema del capítol és el següent: «La peripècia d'una valenta mercadera de Peralada que va capturar un cavaller francès». També es podria formular així: «Ramon Muntaner conta en la seua crònica com una valenta mercadera de Peralada va capturar un cavaller francès».

- b) En aquest episodi de la *Crònica*, Ramon Muntaner justifica la ira de Déu contra els francesos relatant la peripècia d'una dona de Peralada que es deia Mercadera. Conta que la dona se'n va anar a l'hort a treballar i, una vegada allí, va veure un cavaller francès que anava dalt del cavall i s'havia perdut. En això, ella, que era valenta, alta i corpulenta, li va travessar la cuixa d'una llançada, el va forçar a rendir-se i el va portar captiu a Peralada. Diu que el senyor rei i l'Infant n'Alfons es van alegrar tant d'aquella gesta que els la van fer contar moltes vegades.
- c) Muntaner encapçala la història amb una oració en què justifica la veracitat dels fets: diu que, encara que el succeís és extraordinari, «va ocórrer de veritat» i que l'ha de contar «a fi que tots vosaltres vegeu que és autèntic». Afig que va conèixer la protagonista i la va veure. D'algun manera, s'erigeix com a autoritat, ja que confia que tots el creuran perquè ha sigut testimoni directe dels fets.
- d) Si l'infant era n'Alfons, el futur rei Alfons III el Benigne, el rei de qui parla Muntaner era Jaume II el Just (1291-1327). L'autor de la crònica sap que van quedar satisfets per la història perquè ho degué presenciar ell mateix, ja que era funcionari reial i servia el rei.
- e) La referència final a Déu és una mostra del providencialisme, tan present en les quatre cròniques: si na Mercadera va fer aquell acte va ser perquè Déu estava enutjat amb els francesos.
- f) Espavilada → llesta / túnica → gonella / cinturó → corretja / aventura → peripècia / ràbia → ira.
- g) La tipologia que predomina en el text és la narració, vist que Muntaner conta els fets que va protagonitzar na Mercadera. Ho demostren, sobretot, les accions («va eixir de la vila», «agafà una llança...») i els connectors temporals («un dia», «acabat açò...»). Tanmateix, a part de la narració, també hi ha un fragment descriptiu («Era una dona molt llesta, alta i corpulenta») i un fragment conversacional («—¡Cavaller, sou mort si no us rendiu!»).
- h) En el text, Muntaner apel·la als lectors —o als oients— dues vegades. Al principi, s'hi refereix directament («tots vosaltres») i, més avant, hi apel·la tres voltes amb una pregunta que té la finalitat de captar-ne l'atenció: «Què us diré?».
- i) El narrador del text és Ramon Muntaner, que conta els fets en primera persona perquè n'ha sigut testimoni. Ja comença l'escrit dient «he de contar-vos», i després diu que «a Peralada hi havia una dona que jo vaig conèixer i vaig veure».
- j) «A Peralada hi havia una dona que jo vaig conèixer i vaig veure. S'anomenava Mercadera perquè tenia una botiga de mercaderia».
- k) És una exemple de variació diacrònica, perquè el text original és diferent de l'actual a causa de la transformació de la llengua al llarg del temps.

Suggeriments didàctics

- En la primera pàgina de l'apartat de literatura hi ha l'accés, mitjançant un codi QR, als vídeos de l'itinerari de lectura, que aborden el fet literari des d'un punt de vista temàtic, més que no històric, i també amb una perspectiva universal, en comptes de local. En aquests vídeos es fa un recorregut pel tema de la guerra en la literatura, necessàriament sintètic per l'espai de què es disposa, des de l'èpica grega fins a la literatura contemporània. Podem veure els vídeos a classe i comentar-los. Un treball interessant pot ser encarregar per grups que investiguen les obres que s'hi esmenten. Una altra proposta pot ser que reflexionen individualment o en parelles sobre el tema de la guerra en la literatura a partir del seu bagatge com a lectors.
- La millor manera de conèixer una literatura és llegint-ne els textos. Per això, no seria sobrer llegir a classe algun altre fragment de les cròniques. En l'antologia *Les veus del temps I* (Bromera) trobareu una bona selecció de fragments.

AUTOAVALUACIÓ (Pàgines 29 i 30)

11. a) La història és contada per la protagonista en primera persona i en passat, perquè evoca quan era una xiqueta i escoltava les llegendes que li explicava el seu avi.
- b) La història transcorre a la Marina Baixa. Ho sabem pel peu de foto de la imatge del Puigcampana i perquè hi apareixen altres topònims com Benidorm i l'Aitana.
- c) La narradora coneix la llegenda perquè li l'explica el seu avi. És evident que li agrada molt deixar volar la imaginació, perquè descriu les sensacions que tenia escoltant les històries de l'avi amb plaer («m'estimava viure així»).
- d) Rep el nom de «coltellada de Rotlan». L'altre accident geogràfic que explica la llegenda és l'illa de Benidorm, que seria el tros de muntanya que va caure a la mar

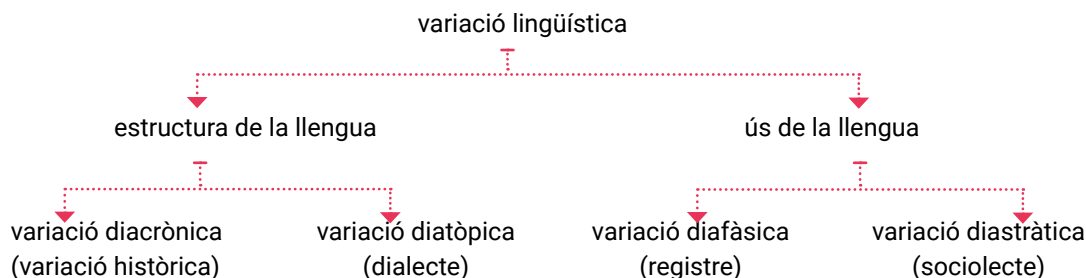
quan Rotlan va fer el tall i que s'ha quedat surant davant de la costa.

- e) No és del tot positiva. Tot i que la narradora viu amb plaer aquesta sensació, quan s'adona que s'està allunyant massa de la realitat, s'esforça per tornar a la realitat menjant «uns granets de matafaluga» i anant a jugar amb els altres xiquets. «Criatura d'un somni» fa referència a un ésser fantàstic (no s'especifica si xiquet o adult, si humà o no) que, a més, és intangible, perquè és imaginari; en canvi, «xiqueta de carn» fa referència a una persona real de poca edat i existeix realment (és de carn i ossos). L'oposició semàntica que s'estableix, doncs, és la del món imaginari front al món real.

12. La narradora, a qui li costava diferenciar la realitat i la ficció, volia conèixer més llegendes, perquè se sentia a gust en el món de la imaginació, encara que no s'hi volia quedar tancada i, per això, eixia a jugar amb altres criatures.

13. El text és predominantment narratiu, perquè la majoria de verbs expressen accions tant del que va fer Rotlan com del que feia la protagonista.

15.

16. a) La gramàtica és la part de la lingüística que estudia les paraules i les oracions i està formada per quatre disciplines: la sintaxi, la semàntica, la morfologia i la fonètica.

b) La sintaxi és la disciplina gramatical que estudia les classes de paraules que hi ha i la funció que fan en l'oració. Les dues nocions bàsiques de la sintaxi són les categories i les funcions.

c) Les categories bàsiques són tres, el nom, l'adjectiu i el verb, i representen entre el 80% i el 85% de les paraules d'una llengua. La categoria mixta és l'adverbi, que representa entre el 10% i el 15% de les paraules. I les categories menors són l'article, el pronom, la preposició i la conjunció, que només representen entre el 3% i el 5% dels mots.

d) Són el subjecte, el predicat, el nucli, el modificador i el nexa.

e) Les cinc categories flexives són el nom (i el pronom), l'adjectiu (i l'article) i el verb; ho són perquè tenen la facultat de sofrir modificacions formals (*xic, xics*). Per contra, són categories no flexives l'adverbi, la preposició i la conjunció, perquè no poden tindre cap variació formal (*mai, *mais*).

f) Els accidents nominals són el gènere, el nombre, i també el cas i la persona; i els accidents verbals són la persona, el nombre, el temps, l'aspecte i el mode.

g) Hi concorden l'adjectiu i l'article, i el verb.

h) En realitat, hi ha dues classes de fonemes: les vocals, com ara [a], i les consonants. I els fonemes consonàntics poden ser de sis classes: laterals, com ara [l]; ròtiques, com per exemple [r]; nasals, com ara [m]; oclusives, com per exemple [p]; fricatives, com ara [f]; i africades, com per exemple [tʃ].

14. El tema del text és la imaginació. A la protagonista d'aquest fragment li agradava fer volar la imaginació amb les llegendes que li explicava el seu avi sobre cavallers. De vegades tenia la sensació que confonia fets fantàstics i reals, i això li agradava. Tanmateix, quan veia que s'allunyava massa de la realitat, anava a jugar amb els altres xiquets.

17. La imaginació era lliure.

M (art) N (nom) N (verb) M (adj.)
S (SN) P (SV)

(EII) D'un colp va tallar un tros d'aquesta muntanya.

N (pronom) M (SPrep) N (verb) M (SN)
S (SV) P (SV)

Jo la treia de la gabieta del meu cap.

N (pronom) M (pronom) N (verb) M (SPrep)
S (SV) P (SV)

18. a) el meu avi → nom / flexiva

b) en sabia tantes → pronom / no flexiva. La categoria dels pronoms és flexiva, però n'hi ha alguns, com ara *en, hi* o *ho* que són invariables.

c) temps remotíssims → adjectiu / flexiva

d) viure així → adverbi / no flexiva

e) davant de Benidorm → preposició / no flexiva

f) la treia → verb / flexiva

g) alenava i vivia → conjunció / flexiva

19. a) Aus: verderol, gafarró, paixarell.

b) Atributs físics: alt.

c) Atributs psicològics: valent, furiós.

d) Accidents geogràfics: muntanyes, illa, mar, valls, rius, serralades.

20. Esbaltir: endormiscar; indret: lloc; coltellada: ganivetada; destriar: separar; a l'entorn: als voltants; flaire: olor.

21. Les llengües romàniques són les que deriven del llatí, la llengua mare. Es diuen *romàniques* perquè són llengües que va instaurar l'Imperi romà en els territoris que va dominar. Com que tenen un origen comú, tenen moltes semblances lingüístiques. Les llengües romàniques que es parlen a la península Ibèrica són el castellà, el portugués, el gallec, l'asturià, l'aragonés i el català.

22. L'àrab va desplaçar el llatí i, després, el català va desplaçar el llatí, i també l'aragonés en algunes zones de l'interior del Regne de València.
23. a) En el text de Muntaner hi ha tres referències explícites al lector que tenen la finalitat de cridar-los l'atenció: «Què us diré?», «allí teníeu el puig» i «no us imagineu». b) La tipologia textual dominant és la narració, perquè Muntaner conta els fets que passaven al puig de la Picabaralla, a prop de la vila d'Alcoi. c) L'enorme valentia del rei Pere en els nombrosos combats de l'anomenat puig de la Picabaralla. d) Muntaner presenta el rei Pere com un heroi sobrehumà que lluita cada dia com el millor quan els seus soldats necessiten ajuda. Ofereix una imatge exagerada del rei, com també dels seus homes, i arriba a afirmar que ni els millors personatges de les novel·les de cavalleries

(Rotlan, Tristany, Perceval...) podrien lluitar cada dia com ho feien el rei Pere i els seus homes. e) Les quatre grans cròniques medievals van ser, per ordre alfabètic: la crònica de Jaume I, anomenada *Llibre dels fets* (1244 i 1274); la crònica de Bernat Desclot, anomenada *Llibre del rei en Pere e dels seus antecessors passats* (1288); la crònica de Ramon Muntaner (1325-1328), i la crònica de Pere III el Cerimoniós (1349-1385). Els protagonistes de la crònica de Muntaner, a més dels reis, són els almogàvers, soldats d'infanteria que servien per a fer incursions en terres sarraïnes, i sobretot el seu comandant, Roger de Flor. f) El nom picabaralla significa 'disputa generalment poc important'. Muntaner diu que van batejar amb eixe nom el puig de la fortificació on ocorren els fets perquè s'hi feien grans combats cada dia.

Nom i cognoms: Data:

TEXT I DISCURS

Temps de conquesta

Mentre observava el que feien els nouvinguts, vaig sentir que algú m'agafava pel darrere, pels braços. A penes em vaig girar que vaig veure Benet, l'escrivà que havia conegut abans d'embarcar en direcció a les Mallurgues i a qui no havia vist des de feia més de quatre anys.

–Tu ets el fill del ferrer! –exclamà.

Benet vestia un gipó de màniga llarga que li venia per davall dels genolls, unes calces que em van semblar de llana i un calcer estrany que li venia per mitjan cama. A més, duia un cinturó de cuir molt ample del qual penjava la beina d'una daga. Com que em vaig quedar bocabadat veure'l, em preguntà si el reconeixia.

–Sí. Tu ets Benet.

De seguida, m'agafà pels muscles i m'espentà en direcció a la tenda en la qual el rei i els senyors estaven reunits. En arribar a una vintena de passos, em confessà:

–He d'estar ben a prop del rei per si de cas em necessita.

Després, seguírem al terra i em referí que no havia deixat de servir el rei des de l'estada a les Mallurgues i, pel temps, s'havia convertit en un dels seus escrivans més importants. Quan em preguntà què havia fet jo durant aquells anys, li vaig contestar amb una pregunta:

–Saps si anem en contra dels sarraïns?

Aleshores, Benet mirà a l'un costat i a l'altre, s'arrossegà fent culades al meu costat i xiuxiuejà:

–T'ho diré si promets no obrir la boca encara que et caiga damunt tot el foc de l'infern.

–T'ho promet.

Em contà que el rei havia fet una crida feia temps entre la gent fidel i més acostada a la seua persona perquè un senyor anomenat Balasc d'Aragó i uns altres aragonesos havien entrat en un poble dels sarraïns que es deia Morella sense el seu permís. Aleshores, en Jaume havia decidit atacar un castell molt ben bastit que tenia per nom Ares per tal de tallar de soca-rel la gosadia d'aquell aragonés, perquè Ares quedava al migjorn de Morella i, qui volguera seguir atacant els sarraïns, havia de passar per aquell castell.

ENRIC LLUCH. *Temps de conquesta*. Bromera

1. Escriu un resum travat del fragment anterior d'entre 5 i 8 línies.
2. Comenta la tipologia del text tenint en compte que n'hi ha una de predominant i dues de secundàries.
3. Llig aquest fragment i indica quin tipus de variació s'hi observa.

A ca nostra teníem un sofà molt petit i dues butaques a conjunt. Normalment, na Bel i jo seiem al sofà. Però quan ella va començar a festejar i va començar a dur en Josep per ca nostra, ells dos s'asseien al sofà i a mi em posaven una espècie de cadireta petita. I jo allà, amb el coll estirat per poder veure la tele. Cag en sa puta, quin cabró, em feia una ràbia que vengués...

AINA FULLANA. *Els dies bons*. Bromera

4. Digueu quin fenomen es produeix en cada una d'aquestes parelles de paraules. En acabant, digueu quina disciplina s'encarrega d'estudiar-los

a) espill/mirall b) fer/fotre c) beutat/bellesa d) tatu/tatuatge

GRAMÀTICA

5. Digues si els fragments següents del text són sintagmes o oracions i justifica-ho. Si són sintagmes, digues de quina classe són.
 - a) un dels seus escrivans més importants
 - b) T'ho promet.
 - c) entre la gent fidel i més acostada a la seua persona
 - d) Saps si anem en contra dels sarraïns?
 - e) molt ben bastit
6. Indica la categoria de les paraules marcades i el seu comportament morfològic. (1 punt)
 - a) el fill del ferrer
 - b) quedava al migjorn de Morella
 - c) em preguntà si el reconeixia
 - d) un gipó de màniga llarga
 - e) T'ho diré si promets no obrir la boca
7. Troba en el text paraules d'aquests camps semàntics.
 - a) Peces de roba.
 - b) Parts del cos.
 - c) Oficis.
 - d) Càrrecs nobiliaris.
8. Reprodueix amb el símbol de l'AFI el fonema que representa la lletra o les lletres destacades i digues quina classe de fonema és.
 - a) foc
 - b) Jaume
 - c) llarga
 - d) senyor
 - e) boca
 - f) aragonesos
 - g) contra
 - h) tenda
 - i) xiuxiuejà
 - j) braços

LITERATURA

9. Contesta aquestes tres preguntes sobre el context històric.
 - a) Què és l'edat mitjana? En quines parts es divideix?
 - b) De quina varietat del llatí provenen les llengües romàniques?
 - c) Què és l'arabització?
10. Llig el text i contesta les preguntes.

I, quan la reina nostra mare se sentí prenyada, entrà a Montpetller. I aquí volgué Nostre Senyor que fos el nostre naixement en casa d'aquells de Tornamira, la vespra de nostra dona santa Maria Candelera. I la nostra mare [...] feu fer dotze candeles totes d'un pes i d'una grandària, i feu-les encendre totes alhora, i a cada una va fer escriure els noms dels apòstols, i va prometre a Nostre Senyor que aquella que més duraria ens donaria nom a nos. I la que durà més fou la de sant Jaume, quasi tres dits de través més que les altres. I per açò i per la gràcia de Déu nos ens diem En Jaume.

- a) Qui va escriure aquest fragment i quan? A quin llibre pertany?
- b) En quina persona està escrit? Conté alguna mostra de providencialisme? Quina?

SOLUCIONARI AVALUACIÓ

TEXT I DISCURS

1. Benet, escrivà reial, agafa per darrere el fill del ferrer qui, en girar-se, el reconeix. Després, el porta prop de la tenda on està el rei i li explica que amb el temps s'ha convertit en un escrivà important a la cort. El fill del ferrer li pregunta si hi haurà guerra contra els sarraïns i aleshores Benet li explica en secret que al rei no li va agradar gens que Balasc d'Aragó atacara Morella sense permís. Per això, li diu, ha conquerit el castell d'Ares per a impedir que altres s'atrevisquen a fer el mateix que Balasc.
2. La tipologia que predomina en el text és la narració, perquè l'autor pretén contar una història; en aquest cas, la trobada que va tindre amb Benet i com li va explicar quines eren les intencions del rei. Tanmateix, com que s'explica una trobada entre dos personatges que parlen entre ells, també està molt present el diàleg, que fa que la història siga més àgil i viva, perquè els fets també es conten a través de les intervencions dels personatges. La tipologia narrativa, la veiem en els verbs d'acció («m'agafà», «m'espentà», «havi-en entrat», «havia decidit atacar») i en les marques temporals («de seguida», «després», «feia temps»). Pel que fa a la conversacional, hi ha intervencions tant en estil directe, marcat amb guions, com indirecte, amb verbs de dicció com «exclamà», «referí» i «contà». La tercera tipologia que s'hi pot observar és la descriptiva. S'hi descriu com va vestit Benet en el segon paràgraf, on hi ha més adjectius que en la resta del fragment: «màniga llarga», «cinturó de cuir molt ample», «calcer estrany».
3. El fragment està escrit en la variant balear de la llengua. Això es veu en l'ús de l'article personal *na*, les formes verbals *cag* i *vengués*, l'ús de l'article salat o de *ca*, per a dir casa. Per tant, s'hi observa variació diatòpica. A més, hi ha vulgarismes com *cag en sa puta* o *quin cabró*, que ens indiquen que es tracta d'un text en registre col·loquial. Per tant, també s'hi observa variació diafàsica.
4. a) Entre les paraules *espill* i *mirall* es produeix una variació diatòpica.
b) Entre les paraules *fer* i *fotre* hi ha una variació diafàsica.
c) Les paraules *beutat* i *bellesa* són una mostra de variació diacrònica.
d) Entre les paraules *tatu* i *tatuatge* es produeix una variació diastràtica.
La disciplina que s'encarrega d'estudiar aquestes variacions és la sociolingüística.

GRAMÀTICA

5. a) un dels seus escrivans més importants: és un sintagma nominal, perquè el nucli és el pronom *un*.
b) T'ho promet: és una oració.
c) entre la gent fidel i més acostada a la seua persona: és un sintagma preposicional, perquè el nucli és la preposició *entre*.
d) Saps si anem en contra dels sarraïns?: és una oració.
e) molt ben bastit: és un sintagma adjectival perquè el nucli és l'adjectiu *bastit*.
6. a) el fill del ferrer: és un nom variable que està en masculí singular
b) quedava al migjorn de Morella: és un verb i, per tant, és variable. Està en tercera persona del passat imperfet.
c) em preguntà si el reconeixia: és un pronom feble variable que està en masculí singular.
d) un gipó de màniga llarga: és una preposició i, per tant, és una categoria no flexible.
e) T'ho diré si promets no obrir la boca: és una conjunció i, per tant, és una categoria no flexible.
7. a) Peces de roba: gipó, cinturó, calces, calcer. b) Parts del cos: braços, cama, genolls, muscles, boca. c) Oficis: ferrer, escrivà. d) Càrrecs nobiliaris: rei, senyor,
8. a) foc: [ɔ] b) Jaume: [dʒ] c) llarga: [ʎ] d) senyor: [ɲ] e) boca: [o] f) aragonesos: [z] g) contra: [k] h) tenda: [e] i) xiuxiuejà: [tʃ] j) braços: [s]

LITERATURA

9. a) L'edat mitjana és el període històric que va des de la dissolució de l'Imperi romà d'Occident (segle v) fins al Renaixement (segle xvi) i es divideix en alta edat mitjana (segles v a xi) i baixa edat mitjana (segles xi a xv).
b) Prové del llatí vulgar, la llengua que parlava el poble en les diferents regions de l'imperi.
c) És el procés pel qual la cultura àrab va substituir la cultura romana a la península Ibèrica.
10. a) Aquest fragment, el va escriure el rei Jaume I o, més ben dit, va ser obra intel·lectual seua, ja que segurament no el va redactar ell directament, sinó que el degué dictar a uns escrivans. Pertany a la seua crònica,

anomenada *Llibre dels fets*, que el rei en Jaume va compondre en dues tandes: una a Xàtiva en 1244 i l'altra probablement a Barcelona en 1274.

- b) El fragment està escrit en plural majestàtic, és a dir, que Jaume I es refereix a ell mateix amb una forma de plural pròpia de les majestats: «la reina nostra mare», «el nostre naixement», «nos ens diem». D'altra banda, el fragment conté dues mostres de providencialisme:

la primera és «I aquí volgué Nostre Senyor que fos el nostre naixement», i la segona és «I per açò i per la gràcia de Déu nos ens diem En Jaume». Açò significa que el rei atribuïa a Déu la capacitat de decidir l'esdevenidor de les persones; en altres paraules, si va nèixer on va nèixer i li van posar de nom Jaume és perquè el Nostre Senyor ho va voler així.

